

**ольшовицькому керівництву пролетар-
о літературного руху на Україні, секрета-
зі ВУСПП, перший вседонецький зліт
ників - ударників шле палке товариське
тання**

ВСЕДОНЗЛІТ

H

A

R

T

LITERARISCHE UND KRITISCHE MON
SCHRIFT DES ALLUKRAINISCHEN VERBA
PROLETARISCHER SCHRIFTSTELLER «WU

REDAKTIERT VON: I. KYRYLENKO, B. KOWALENKO, W. K
I. KULYK, I. MYKYTENKO, H. OWTSCHAROW, S. TSCHUPAK
LIM (STAATSVERLAG «LITERATUR UND KUNST») MA

Г А Р Т

ІТЕРАТУРНО
УДОЖНІЙ ТА
РИТИЧНИЙ
УРНАЛ ВСЕ
КРАЇНСЬКОІ
ПІЛКИ ПРОЛЕ
АРСЬКИХ ПИ
ЬМЕННИКІВ

ТИЙ РІК ВИДАННЯ

ДАҐУЮТЬ: І. КИ
ИЛЕНКО, Б. КОВА
НКО, В. КОРЯК,
КУЛИК, І. МИКИ
НКО, Г. ОВЧАРОВ,
Щ У П А К

В О У
ІТЕРАТУРА
МИСТЕЦТВО

9 3 1
РАВЕНЬ

№ 5

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Українського Друку“, „Картковому Репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Обкладинка художника А. Страхова

ДВОУ УПП. 7 Друк. ім. Фрунзе Харків. Донець-Захаржевська, 6. Укрголовліт 164-жб Зам. 578. Прим. 6700.

ЙОГАННЕС Р. БЕХЕР

ЗАВОД

Завод на околиці міста —
Вітер мете по полях,
Вимітає поля дочиста.
Зжерте на дереві чадом все листя.
Канавами чорними облапаний,
Смердючий, мазутом заляпаний,
Як могильний камінь, понурий,
Підводить сірі мури —
На околиці міста завод.

На околиці міста завод—
Плавкий конвеєр з залі в залю тікає.
Там, покулені, німо стоять,
Там, покулені, німо стовбичать
Люди, мяса живого шматки,
Свердлять, пиляють, лічать —
Навколо чола вогняні язики,
Як розтоплена сталь витікає —
Люди: сліпі й глухі,
Люди: трухло й кістки —
А плавкий конвеєр все тікає - тікає ...

Завод на околиці міста —
Вечір запав, позіхнули
Широко брами, й гурти
Людей із воріт ригнули
Й поповзли, поповзли по полях
У бараки з морщених блях.
Там простяглися, лягли
Під покривалом холоду, ночі і мли.
Заводе, на скраї міста,
Мабуть глибоко, міцно спиш ти!...

Завод на околиці міста —
Молоти лунко кують,
І не в'яне рука мозолиста,
Не в'яне.
Молоти б'ють
Металічно, як барабани.

І день прийшов, з іглиць
Димарів ригав дим, як кров,
І з вулиць не розходився дим
І не мовк, і не мовк крик вулиць:
„Наїджтесь!“
„Наїджтесь!“
„Наїджтесь!“

І голод прийшов, прийшов,
І голод пішов по місті.
Хто роками їсти не мав,
Той наїсться,
Той наїсться.
Навіть найголодніший наїсться.
І завод на околиці міста,
Червоний, як море вогнів,
Червоний, як лява вогниста,
Завод
Зчервонів
Від крови робітництва...
Здригалось від пострілів місто.
Хмари: туч отруйних громади.
... Вітер мете по полях,
Вимітає поля дочиста...
Росли в вулицях барикади
Здовж і поперек міста...
Чи один тоді стінку підпер
Затерплими плечима,
В далеч вп'явшись тужними очима:
„Заводе! Чий ти тепер!“

Заводе на скраї міста —
Встань! І молоти раз-у-раз!
І раз-в-раз міхи.
Чоловіки рядами залізними,
Плече в плече —
Навколо чола вогняні язики,
Авреоля вогниста,
Коли сталь витікає, тече.
„Заводе, заводе, ти наш!“
Тисяч молотів лунко б'є.
Завод, сталевий пульс міста,
Новий час, новий час кує.

З німецької мови переклав В. Бобинський

ІВАН ЛЕ

ІНТЕГРАЛ

$$\int_0^{\infty} \frac{e^{-\lambda x} \operatorname{sn} x}{x} dx$$

Пролог, або кінець, „Молоха“ — А. Купріна

... Рівновагу знайшов Андрій Ілліч Бобров третього дня після ї божевільної ночі. Обмотана бинтами його голова робила нього богомільного мусульманина, а те, що вона вся в ранах, ушувало присутніх ставитися до Боброва запобігливо й з поійною повагою. Самому ж йому стало тричі байдуже до всього, о сталося з ним. Якась тільки давлюча жага, незрозуміле нудне укання хвилинами налягало на істоту, змушувало нашорошися, й Андрій Ілліч кинув пити чай, торопко вийшов із хати.

З самого ранку вже працює завод. Ніби здригнулася земля сля міцного сну, задвигтіла промовистим гупанням вісімдесятиільного „Компаунда“, затряслася силою прокатних станів.

І від цього сталося Боброву важче.

Від Шепетівського хутора пішки простував Гольдберг.

— Милий ескулапе! Вам би в таку грязюку не завадило б проїхатись... Звідки це так зарані?

Лікар спинився, видимо не сподіваючись здибатися так рано своїм дивацьким пацієнтом. Він був обутий в прості чоботи змушений руками за кінці халяв тягти їх час від часу з велиої грязюки.

— О, ми вже встали? Та вами, друже, залюбуватись можна...

Доктор Гольдберг хотів замаскувати враження, що тяжило на ого совісті за ту дозу морфію, що нею довелося йому заспоювати, лікувати Андрія Ілліча. Цілих три дні в гидкому настрої д цього...

— Полюбуйтесь, полюбуйтесь... Так значит машина рушила?— апівзамисливщись запитав Бобров у лікаря, не випускаючи його уки з своєї і не відриваючи насмішкуватого погляду з заводу.

Лікар озирнувся вниз, на долину похмуру димарями, каменем, алізом. Там укутаний у шумовиння пари та хмари диму клекоів завод. Мовчки тупцювався лікар на ґанку, щоб збити з чобіт алиплу, рижу осінню грязюку.

— Мамашу тоді в „Скаженій балці“ таки гаразд пом'ято. До[illegible] ще вона пам'ятатиме пікнічок, де...

— Йосипе Йосиповичу! — різко спинив Бобров.

Ввійшли мовчки до кімнати, й Гольдберг, позираючи кра[illegible] кома на Боброва, не роздягаючись, налив дві шклянки вже пр[illegible] стиглого чаю.

— Да-а... Забастовці край.

Бобров подивився на заклопотаного біля чаю лікаря, пр[illegible] йшовся до вікна, розіп'явся на лутки й, не озираючись, промов[illegible]

— Шкода, що її, стару лярву, тоді зовсім не розчавили...

— Кого? Забастовку?... — з прихованим смішком перепит[illegible] лікар...

— Вашу почтенну клієнтку, Йосипе Йосиповичу...

— Що ж, шкодуй не шкодуй...

Андрій Ільїч обернувся.

— А що?

— Вінчання Свєжевського з Ніною Григоровною не відкл[illegible] дено. А наш високоповажний Василь Терентович почиваль[illegible] свою вже влаштував для брачної ночі з Нін...

— Тьфу!.. Відкіль такий настрій у Вас, лікарю?

— А нервувати й сердитися нам зараз не положено, дорог[illegible] Андрію Ільїч. Я не жалаю... м-м, нервувати!.. Хочете, все роз[illegible] вім. Та це ж і не секрет якийсь. Свєжевський уже й гроші оде[illegible] жав за цей фіктивний шлюб... А, не хочете?.. ну-ну, не буд[illegible] Краще про те, як Ніна зустріла мене, як сам Вас... чи пак Ква[illegible] нін хвастався ще в дверях своєю вмілістю гасити страйки „всякі там непорозуміння“...

— Він там?

— Невідступно сидить біля мамаші й сласно гладить ручк[illegible]

— „Мамаші“?

— Авжеж, комусь вона потрібна. Ручка Ніни Григоровни ку[illegible] цікавіша... Та киньмо про це. От забастовки жаль. Просто та[illegible] жаль. Нічого не вийшло...

Бобров мовчки знов пройшовся по кімнаті й нервово стр[illegible] шувався кожен раз, коли лікар нестримно сьорбав зі шклян[illegible] чай. Низький, присадкуватий стан Боброва ще ніби й згорбив[illegible] трохи, й здавалося, що його ведуть вірьовкою за шию, а в[illegible] опинаючись, ледве переступає з ноги на ногу. Раптом спинив[illegible]

— Я таки його застрелю... Це Молох!.. їх кучка... Отак [illegible] одному, як зайців перещипати треба...

— Знову ми хвилюємося?.. — Гольдберг звівся й пішов пор[illegible] з Бобровим. В такі хвилини він говорив з Бобровим і поводив[illegible] з ним, як з хворим, і неодмінно вживав займенника „ми“. Пр[illegible] ходячи повз стіл, на ходу посунув шклянку з чаєм на середи[illegible] столу й, розглядаючи припечені пучки, спокійно заговорив:

— У нас неправильно будується думка про звільнення [illegible] цього соціяльного лиха, що ним ніби керує Квашнін. Квашні[illegible]

[illegible] акціонери, люди. Заб'єте ви Квашніна рижого, з'явиться чор[illegible] [illegible] шатен, з'явиться три, десять Квашніних... Ні, не з того краю... [illegible] бельгієць, він інакше...

— Андреа?..

— Так інженер Андреа. Він сподівається на інше щось, а не [illegible] гучну забастовку. Він сподівається на багато забастовок... „бумом“, з бомбами...

— А ви, милий докторе?

— Я?.. Я, що, — Лікую. Та до того ж не володію я вашими [illegible]ннями... А то б... — Гольдберг озирнувся й притишеним напів[illegible]олоханим голосом закінчив і зідхнув: — а то б я, знаєте, во[illegible]чки холодної в казани, водички, щоб „едак“... — рукою стис[illegible]ною в кулака, лікар зробив у повітрі виразний знак вибуху.

— Адже за вашою теорією, це зле відіб'ється на робітникові: [illegible]оки працює завод, доти праця робітникові забезпечена“, ко[illegible]сь ви мені говорили...

— Нє, Андрій Ільїчі! Нє... Зіпсутий завод теж дає робітникові [illegible]ацю, тільки Квашніним, акціонерам від такої роботи не мед. [illegible]... Я шкодую, що не знаю коли треба пускати воду й як...

— Не завше треба її впускати. Як де, то краще її спинити... [illegible] це ваші боягузницькі мрії... — Андрій Ільїч притих, згадавши, [illegible] він неймовірно працював у паровичні, нагріваючи казани й [illegible] у нього не стало сили їх вибухнути, впустивши холодну воду. [illegible]плом розілляту кров відчув на вухах, на обличчі... Якесь бо[illegible]ке бажання засмоктало, й очі його молилися на лікаря, про[illegible]ли його медичної допомоги, манісінької дози...

— А все ж я його застрелю...

* * *

За годину до литва Гольдберг вийшов з рельсопрокатного [illegible]еху. Упрілий і змучений від півторагодинного стояння на ногах. [illegible]бидві його кишенькові хустки являли собою якісь чорні вогкі [illegible]учі від поту, і, озирнувшись, лікар, закотивши полу брезенто[illegible]го плаща, цупко витер ним обличчя, що аж защеміли щоки.

Кукушка, геркаючи колісьми по зшиванню рейок, протягла [illegible]а ковші заліплені шлаком, як діжа в нечепурної господині тістом.

— До нової домни... — ніби виправдався лікар, виряджаючи [illegible]има ковші. Кукушка обігнула стоси болванок. Раптом клубок [illegible]иму віхнув у повітрі як лисичий хвіст, і кукушка, ніби прищу[illegible]ившись, пірнула під закурений і мокрий поміст, під домну.

Не даючи ради своїм неясним пориванням, лікар пішов до [illegible]вої домни. На східцях здибав швидкого з розсмішеним лицем [illegible]нженера Андреа. Замість привітання Андреа тільки зняв руку [illegible]гори й крикнув, щоб перекричати шуми коуперів та сичання [illegible]олодильників:

— На плавку, Йосип Йосиповичу?.. Зараз постигає... — і зник [illegible]іж рейками та штабелями болванок з мартена.

Гольдбергові ще з ранку навріпився на зуби невідомо з
мотив пісні руденських одкатчиць, і він мугичив його, повторю
все ті ж самі слова:

Хорошая хараша, да плохо одета,
Нікто замуж не берьот.
Дє-гевіцу за єге-то...

Тепер чомусь раптом ці слова змінилися в пісні на ду
вигук Андреа, Гольдберг співав уже ці слова:

Зараз, зараз постига
Зараз постига-ає
Зараз, зараз, заразом
За-гараз постиг-ає...

Ливарі прогладжували піщані доріжки першому литву з
великої домни й лагідно позирали на лікаря, не розуміюч
його слів, ні підвищеного настрою. Обійшовши підвдомни,
бурмочучи свою пісню, Гольдберг спинився під площадко
позирнув угору на колошники, де провадилося завантаже
домни. Величезний казан виринав із чорної ями, повний ру
каменю — руди й, ледве похитуючись, упевнено плив до гори,
зменшуючись і зменшуючись. Зібравшись аж поверх шапки,
зан спинивсь і, відкривши своє кругле дно, випустив у стов
домни свій вантаж.

Лікареві в обличчя порснув струмінь холодної води. Від
нувшись до стінки, Гольдберг звернув увагу на чималий сто
вий вентиль, з якого, міняючи напрям, цибенів отой струмінь во

— ... Як де, то краще спинити воду?.. — замаячили в м
слова Боброва, і Гольдберг всім тілом струснувся як від
ктрики.

— А що як закрить цю воду... — питався напружений
а в голові тільки стугоніло, що от-от розвалить її надвоє
вилуплене яйце.

Товста рура від вентиля гадюкою-полозом гнулася по чер
„німки" (так звали нову домну, зроблену за німецькими, а н
американськими зразками). Від цього полоза ніби присосал
спрутові смоки до тіла домни, п'ялися холодильні рурки, й
ця система, дрижачи напругою струменя води, сичала по-га
чому на одинокого лікаря Гольдберга.

Зараз постигає-ає...

кривлячись проспівав Гольдберг і, не тямлячи себе, схопив об
руками за мокрий, холодний, тремтячий обід вентиля. Озир
шись на казана, що піднімався вгору, тепер уже навантаже
не рудою, а коксом, лікар що було сили повернув вентиля п
воруч. Струмінь знов ударив йому в рукава, на груди, в обли
Дрижання втихло в смоках спрута, в жилах полоза-змія.

Біля клепаної колони знов здибав стривоженого без кашкета
енера Андреа.

— Лікарю, швидше!.. Бобров... У нього серце... Швидше, він
ашніна застрелив...

— Квашніна?.. — вирвався раптовий покрик у ливарів, і вони
нулися за Андреа...

Директор Шелковніков, механічно, раз-за-разом позираючи
годинника, простував з двома закордонними інженерами-
іонерами до нової домни, щоб встигнути на початок лиття.
ди-годи Шелковніков випростовував з-за спини пухлу руку
делікатно збивав попілину чи порошину з білого кітеля висо-
о, чисто поголеного й надто відгодованого інженера. Всі по
рі, а то й разом часто озиралися на проходку з контори за-
у.

— Одначе довго його немає, а без нього...

— Якось не зручно...

— Перша плавка такого гіганта, — задоволено доповнив Шел-
ніков слова інженера.

По заводському дворищі, між рейками, між штабелями, коло
мен шамоталися люди й щось один другому передавали. За-
живши це, Шелковніков рушив швидше до нової домни й
кликав майстра-ливаря:

— В чім річ?

Ливар на мить оторопів, позирнув на домну, на інженерів,
директора:

— А так... Зараз... Наджидаємо інженера Андреа...

— Люди чого шамотяться, питаю? — повів директор очима
округи...

Домна якось неприродно починала густи, ніби величезний
мовар притихаючи збирався от-от закипіти. Неймовірна спека
ушувала прикривати рукавом обличчя.

— Прогоряє!.. Холодильники не працюють... — з якоюсь бояз-
о певністю вимовляв високий інженер, готовий рвонути поза
ою під площадку, де свистів закритий вентиль...

— Квашніна забито!.. — випалив одним духом ливар...

Всі оторопіло перезирнулися. В домні почувся клекіт заки-
ння, й вона здригнулася. З колошникової шапки „Лангена"
акнуло клубком газів...

— Холодильники!.. — вже крикнув інженер у кітелі й таки
рнув до вентиля.

— Холодною водою можна зірвати домну... — вголос устиг
думати Шелковніков. Він бачив, як інженер упав через яму
знов схопився. Як ускочив під площадку й навіть... помітив
вентиля ліворуч... Нову домну ніби щось підняло вище
щади й, приголомшивши зверху неймовірною вагою, змусило
пнути як риб'я-чому пухиреві під верблюжою лапою.

* *

Надзвичайна подія на заводі вимагала надзвичайних заход… Поранений у плече Квашнін сидів у конторі заводу й, нерву…чись, раз-по-раз питав телефоном у пристава, коли він пове…неться до заводу.

— Ай, ччорт! Все треба кидати... Ніяких, ніяких... команду т… негайно на завод... Бути, конешно... Ви... І більш нічого...

— Да-а! Тепер саме... Сволочі!.. — вже кинувши телефона, … кінчував Квашнін, протираючи хусткою спітніле чоло.

До кабінету дирекції не спитавшись ускочив жандар.

— Дозвольте, Василю Тепертовичу, там труп...

— Ніяких трупів, чуєте балбеси!..

Жандар схопив руку до козирка:

— Винуват-с, але... ж він, таки там...

— Хто?..

— Господін, покойний Свєжевський...

— Ну і чорт по ньому!... Ніна Григоровна?...

— Вони у вас на квартирі, зволять заспокоюватись...

Павза. Квашнін звівся з фотелю, глянув на зляканого жа…даря, взяв телефонну трубку й гукнув:

— Закопать!.. Робітникам по чарці дати в Прохідній... Що… тоді знов повернувся до жандаря, не кидаючи трубки, — та … вас к чорту з центральною... — кинув трубку на стола. — Я ва… кажу, чуєте, остолопе... — Вам, вам!.. — тикав масним пальцем жа…дареві в груди... закопать! Предать землі прах Свєжевсько… влаштувати гучні похорони.. Да, да, хто там, заходьте!..

Обережненько просунувся в двері доктор Гольдберг, а … ним ускочив розхристаний Шелковніков. Жандар по-військово… ступив убік, даючи прохід.

— Надзвичайний суд відкладено до завтра. Пристава ще… досі немає, а винуватих...

— Що?..

— Їх немає, Василю... Вас...

— Терентовичу!.. — натиснув Квашнін.

— Да, вот іменно, Терентовичу... Домну зірвано на моїх очах… Якась неполадка в холодильниках... Може майстер, алеж в… загинув... Інженер Лаурено на моїх очах...

— Що на ваших очах?.. На очах...

— Кажу, Лаурено вентиля відкрив невчасно й домна... тог… Шелковніков руками зробив жеста, ніби глечика перекинув … вікно.

Гольберг відступив поза жандарем і співчутливо ствердив… тон директорові:

— Да-а... Нова посудина, новісінька... іменно... — й теж р…ками повторив жеста Шелковнікова — тільки більш виразно.

За дверима почувся жіночий лемент і чиїсь лагідні запереченн…

— Не можна до їх, от і все... Тому й не можна...

Але двері раптом навстяж розкрилися, й, ледве не впавши … кабінету, боком ускочила Ганна Афанасієвна.

— Мене?.. Матір удови?.. Теж він мені „не пустю-у“...

Квашнін відвів рукою Шелковнікова й підтримав стурбовану …сподіваною смертю „зятя“ Ганну Афанасієвну.

— Що з вами, що з вами?..

— Ой Терентію Васильовичу. Ці шибеники... Він мене, ма-…м-м...

— Василь Терентович... — поправляє доктор Гольдберг, і всі …нули на нього очима, як на диковину. Ганна Афанасієвна теж …дивилася, але видимо не зрозуміла репліки й знов упала на …уди Квашніну, без удачі намагаючись заридати.

— А... а... він „не пустю“,.. Та ще й сміє мені... вдові...

— Ганна Афанасієвна, заспокойтеся, що з вами трапилося?.. …зараз так... у мене такі діла...

— Нінуся моя... а не я вдова — а... Моє таке... Тільки ви...один … в сьому світі змогли б заспокоїти... Таке дитя й така доля...

Квашнінові таки пощастило всадовити Ганну Афанасієвну на …яку ременем обшиту канапу. Гольдберг подав шклянку води, Квашнін цілком щиро йому за це подякував.

— Негайно заарештувати півсотні душ найбільш підозрілих, …решті... Цегла стоїть біля бараків на печі? Дрова привезені?.. Шелковников кивав головою.

— Рроздать, ублаготворить!.. І... — Квашнін так подивився на …рисутніх, що вони всі поточилися назад. Навіть Ганна Афана-…сівна втихла й скоса поглянула на патрона.

Жандар, підхопивши шаблю в ліву руку, на носочках пішов … розчинених (і досі) дверей. За ним також тихо зник і Шел-…вніков. Тільки Гольдберг ще хотів щось сказати, але коли …остеріг, що тих двох немає, цмокнув губами, ввічливо покло-…ився й поважно пішов на вихід...

— Нна все добре... — мимохіть відповів Квашнін на таку док-…рову ввічливість. А повернувшись до Ганни Афанасієвни, само-…пенено й улесливо промовив:

— Дуже стурбований... Ал я все зроблю, щоб полегшити …дові пережити таке... мм... таке горе... Я зараз же йду до Ніни …ригоровни...

* * *

Ще з учорашнього дня з'явилися мулярі, теслярі, шамота-…ися десятники, лаштувалися верстаки, били пакілля. До бараків …али підводи з паливом, з тьосом. Невеличкими купками зби-…алися жінки, дехто з дітьми на руках, обходили майстрів, щось …епотіли й зникали. Здивовання на зім'ятих, вилинялих облич-…ях жінок виразно відбивалося, коли вони проходили повз ме-…шню біля цегли, біля бараків...

— Невже таки печі будуватимуть, бараки вкриють?.. — п
ростало здивовання взапитання. А десятники метушливо кругл
круг бараків, ковиряли полусаженками стіни й кидали маз
никам:

— Перетерти, замазать!..

В прокатному цеху перші дізналися про метушню біля бар

— Послабляють враження від суду... — тихо промовив про
ник з двісті шостого стану. Гадюкою безконечною звивалася
струм розтопленого литва, сантиметрова дротина з-під ст
Робітник зо зла хапав її обценьками, обкручувався сам із н
й кидав у зуби станові, уміло й до музикальности ритмічно.

— П'ятдесят душ до суду!.. За що? Той француз зірвав д
ну, а ми... — додав прокатник, розмахуючи обценьками за дру
гадюкою-дротом, що ось-ось прожогом виткне свою шипл
голову.

В суді ж було тихо й урочисто. Зеленим сукном критий
рожній стіл ніби щулився під вагою царської корони з емб
мою правосуддя.

— Шептать не полагаїтьця, господін інженер... — почув
дреа у себе над вухом і спинився.

— Себто?... А думать, господін городовой, полагаїться чи
полагаїться? — під самого носа городовому пробубнів Андреа

— Так точно!.. і прохажуватьця по залі вроді, як у проходку
теж... Потому суд... Встать! Суд ідьоть!.. — гримнув горо
вик і затрясся в лихоманці службової догоди. На Андреа ко
очима з-під приложеної до козирка руки.

Андреа швидко обернувся на одній нозі передом до суд

— Правосуддя, кажу, господін городовой... — думаючи п
мовив Андреа над вухом у простягнутого стовпом городови

До залі ввійшов Квашнін і сів біля столу прокурора. Се
присутніх на задніх партах почувся шепіт. Там сиділа Га
Афанасієвна й щось сердито доводила своєму чоловікові, Зін
кові.

— Ввести підсудних до залі надзвичайного суду, — ле
чутно розпорядився голова суду, військовий у чині підполк
ника.

Першим увійшов Андрій Ільїч Бобров. Розщебнутий ко
його „косоворотки" тепер робив з нього людину, якій все б
дуже, крім хіба свого вчинку. Він з руки в руку переклад
свого інженерського кашкета, озирався на городовика й не
спішав до призначеної йому лави. Андреа голосно плюнув.

— Ви, інженере, здається, щось сказать хотіли... — зверну
до Андреа підполковник.

— Да, да,. але я потім... у порядку процесу... Да... — хо
ще щось сказати Боброву, але той не приділив уваги його
стові й тим, видимо, відбив охоту в Андреа. Та й городовик с
пив назустіч Андреа, щоб не дати зустрітися з ним підсудно

Забрязкотіли ланцюги в розчинені двері. Втихло в залі й ніби
вдушило щось настрій. Квашнін повернувся в кріслі, аж воно
крипіло й коли побачив першу пару арештованих робітників,
раз же відвернувся назад. Чи противні такі вони йому були,
може сором десь хоч трішки чипав його моральний стан.
Ні! Ні те, ні інше. Він боявся, що їх не приведуть, що
не посадовлять на лаву підсудних, що вони сами прийдуть і...
Заспокоєний, що їх таки привели на ланцюгові, цей Купрінів
„Молох" чекально відвернувся до суду.

Робітники, вковані по-четверо на одного ланцюга, скоро про-
йшли через залю й сідали, де вказував їм городовик. Потилиці,
оголені наполовину, як клеймо ганьби, блищали проти вденяш-
ного світла з вікон. Бобров з передної лави роздивлявся назад
робітників. Дехто здавався йому знайомим, і він силкувався
міхнутись йому.

Робітник щиро сприймав таку інженерську увагу й вітався
нього, киваючи головою.

Да. Ось тепер друзі! Спільною ненавистю до Квашніна вони
ои поріднені...

Андреа подав записку до суду.

Урочистість починала набридати.

Читання протоколів обвинувачення, складених на кожного
крема робітника викликало здебільшого посмішки на облич
х підсудних. Тільки тепер з цього протоколу кожен дізнавався,
о він на заводі підбурював людей до бунту в час інженер-
кого обіду в „Скаженій балці", й що він не хоче видати зло-
нців, що пустили в повітря нову п'яту домну, а з нею мало
не ввесь доменний цех, спинивши його роботу принаймні на
лий місяць.

„... Інженер-технолог Бобров, Андрей Ільїч, 27 лет, чинов не
єєт, холост... с целью причинить зло чиновніку тринадцатого
зряда Station Станіславу Ксавер'євічу Свєжевскому, намеревался ли-
ить его жизні, что і последовало после второго вистрела єго
ндрея Боброва, із револьвера системи..."

Андреа схопився зі стільця так раптово, що судовий урядо-
ць перестав читати протокола обвинувачення...

— Заважати чинам суду виконувати свої обов'язки абсо-
отно заборонено!.. — запобіг суддя на жест інженера Андреа.

— Але я фактичну поправку до обвинувачення...

— Яку? Ніяких поправок!.. — сердився суддя.

— Боже мій, інженер Андреа, що ви робите?.. — ледве чутно
олив Бобров, зводячись з лави.

Андреа рішуче, прийнявши позу, ступив до столу й добірним
олосом, обрубуючи кожне слово, говорив свої поправки. Очі
оріли вогнем захоплення, й здавалося, що він ними нікого й
чого не бачив, бо марив десь далеко в мріях своїх анархо-
еволюційних ідеалів.

— Бобров... Інженер Бобров, Андрей Ільїч, не карний зл
нець, а політичний... Неправильно у вас!.. Він Квашніна в т
ристичних намірах хотів забити й проґавив!..

— Це ви й хотіли сказати?..

— Так! Це й хотів.

Прокурор повагом звівся за своїм столом. В залі ста
душно й відчувалося напруження не тільки в підсудних — в
крім Боброва, почували себе досить дужими, щоб почу
себе вільно — не тільки в різноманітній авдиторії, але і в
дів і навіть у Квашніна.

— Обвинування немає жодних натяків на факти, подібні
заяви інженера Андреа.,. До того ж і сам підсудний...

— Ваше слово, Василь Терентієвічу, — перебив суддя пр
рора, відчувши в нервуванні Квашніна охоту говорити.

Квашнін не зразу заговорив. Сподіваючись на зацікавлен
авдиторії саме його словами, його думками, Квашнін смаку
щире задоволення свого славолюбства. Бобров два рази пі
дився й знов сідав. Йому кортіло поділитися з вартовими св
настирливою думкою, яка викликала нервове шепотіння: — Щ
я мав сказати?... Тільки Андреа все в тій же позі стояв і в
вано спокійно чекав. Ніколи краще, гордовитіше він себе
почував, як зараз.

— Що ж... Мене теж ушкрябнула пуля... Гадаю, що інже
Андреа має рацію... Інженеру Боброву, кращому технологу-
менщику нашого „общества" може й не зовсім зручно зізнат
в дійсному своєму бажанні... Але нам... Шановному суду до
деться тут керуватися законом і золотим правилом Людові
чотирнадцятого, що говорить: „у всякій сумнівній справі єди
спосіб не помилитися, це — припускати найгірше..."

Бобров нестримано різко сів.

— „Щось я мав сказати..." — шепотіли його збляклі гу
Тепер, саме тепер йому б наркози... Розгубленими очима шу
Гольдберга.

Андреа відійшов на своє місце.

Але щось прийшло йому на думку. Твердим кроком підійш
до Боброва й серйозно-драматичним голосом заблагав:

— Андрій Ільїч! Що ви робите, благаю, ради господа, с
меніться!.. Ви ганьбите революційну інтелігенцію... Мусите ст
жертвою, але... Скажіть, що ви з... політичних міркувань... Ва
партія керувала... Ми ваше ім'я.., Андрій Ільїч... Вам все їд
а ми... ми...

Де не взявся знов доктор Гольдберг. На пальцях пройш
до підполковника збоку, щось шепнув і — коли той кивнув го
вою на знак згоди — тим же маніром підійшов до бар'єру,
сидів Бобров. Нахилився до нього й співчутливо так:

— Батечку, Андрію Ільїч! казав вам, давайте кинемо на
привичку до, до... розумієте... підлікуємо нерви... Вони ж у н

...Е-ех, Андрій Ільїч, Андрій Ільїч... — трохи помацав
...на голові в Боброва — махнули б куди ні є за кордон,
...Карлсбади тощо всякі... Пожили б, а то ось маєте...

— Господін доктор, продовжительно не полагаїтьця...

— Це ми, господин городовик, так... У нього голова, а я його
...ієнт... — і, зрозумівши, що сказав не те, Гольдберг махнув ру-
...ю й тільки буркнув виходячи:

— Ет, все їдно. Карний, політичний... Русько-Бельгійського
...щества нам, батечку, як своїх вух тепер не бачити... Ось... —
...ов махнув і, зустрівшись очима з Квашніном, заярився, як мо-
...да, й відійшов за Андреа.

В розчинене вікно увірвався ладанний хоровий церковний
...ів:

... свя-атий безсме-ертний...

З-за рогу показалася процесія похорону Свєжевського. Роями
...імалися горобці та голуби з вулиці, розпужані процесією. Ці-
...й ліс корогв, хрестів, блиск риз і ошатно папужна строкатість
...рання натовпу приковували зір. У живих квітках, високо на
...рах гойдався труп Свєжевського.

Ніколи в своїм житті за тридцять три роки він не був ща-
...ивішим іменинником, як у цей урочистий день свого похорону.

Перед вікнами процесія спинилася. Бобров сперся на бар'єра
думав. Що думав він — карний злочинець, який уперто знімає
себе політичні обвинувачення Андреа; що думала ця людина,
...о так гордилася, називаючись соціялістом, і так боїться навіть
...мому собі признатися, що в цім дійсно невдалім вчинкові, була
...ч краплина якоїсь його політичної акції — важко сказати, що
...мала в цей час оця людина. Збоку сперся ліктем на ту ж
...шку бар'єра Андреа й, дивлячись у вікно, майже вголос
...клямував:

„Любуясь зрелищем роскошных похорон,
Повсюду слышится: „кого, кого хоронят".
Хожалые с пути простой народ сторонят —
Толкают и кричат и щедро сыплют брань,
Желая принести свою посильну дань,
Дань почестей ч-чинам почившего вельмо-очи,
Какие хлопоты и шум — и из чего же..,.

— Замовкніть, Андреа! У вас якийсь... неприпустимий на-
...рій... — почув Бобров Гольдбергове попередження...

Андреа, також позуючи, посторонився від бар'єра й зовсім
...тно, ніби закінчив:

... А все вокруг полно бездушной суетой".

Дзвоник судді перетнув напружену мовчанку й думи тих, хто
...похороні Свєжевського вбачав подію дня. Алеж були й такі,
...о думали про інші трупи, яких і хоронить не довелося. Розіл-

лята чавунна рідина з вибухлої домни схоронила все, що т пилось там у ту хвилину. Дев'ять імен недолічувалося в спис доменного цеху. Дев'ять родин надаремне чекали батьків із змі Неначе на понадурочній роботі лишились і наганяють годи за годинами...

Тільки одного трупа витягли з-під естокади підоймної шини. Поваленний коупер з п'ятої домни придушив ферму е кади,' і в ній застряв монтер.

Робітники вжили всіх можливих заходів, щоб монтера хо нити в той же час. І ось, коли дзвінок судді покликав „при ствие" до уваги, з-за того ж рогу вийшла інша процесія. Кв нін видимо не знав про ці другі похорони, бо, побачивши їх згорів і пальцем поманив пристава.

— То ще кого?..

— Не могу знать, але... здається монтьора...

— Ммерзавці!.. — тільки й промовив сідаючи Квашнін.

Суддя говорив.

Для нього це не перший, звичайно, процес, де основним нуватцем виступає народня несвідомість, невдячність. Руська дина, вона природою своєю людина добра, надійна, вона ніко на лукавство, чи якісь злі вчинки себе не зіб'є. Лихо ж, мовл наше, що велику країну населяють ще й різноплеменні нар й деякі пронирливі іновірці. Вони каламутять розум наро християнських, збивають до вчинків, що ганьблять нашу рус націю.

— Да, панове, доводилося своїми скромними можливостя розуму міркувати над багатьма справами несвідомого бу окремих обдурених людей. Але такого, як сьогодні, такого ва кого трагічного випадку — признаюся вперше доводиться розг дати... — суддя важко зідхнув... — Подивіться ви на похоро цього віданного роботі й „обществу" працівника. Він умер в т час, коли б тільки жити... Ми живі, міркуємо, радіємо, а ві І все ще — суддя набирав у легені повітря... — все це утвори рука, що намагається перетнути лагідний процес життя в краї Не Бобров, ні, не його рука це зробила. Бобров тут тіль зброя. Он, вони, що голови свої нерозумні забили соціялісти ними дурницями... — в цей час суддя потряс у повітрі проклям цією, цього ранку принесеною з заводу... — вони стали причин загибелі дорогого нашого...

Судді встали. Авдиторія теж галасливо підвелася. Бобр озирнувся навкруги й підвівся, помітно червоніючи з ніяковос Пудсудні робітники не встали. Дехто посовався, озирнувся, а залишився на місці. Доктор Гольдберг підійшов до Андреа бі вікна й шепнув йому щось на вухо. І коли всі посідали й утих мирилися, Андреа ступив від вікна в бік президії суду, рвучк жестом руки показав у розчинене вікно на другу похоронну пр цесію й декламаційно урочистим голосом гукнув:

— А он, хіба не працівника хоронять?..

Робітники схопилися з лав, і ланцюг розсипався металевим …том дужих легенів, переможно забряжчав, як гасло...

Але на Андреа загриміли:

— М-малчать!..

Бельгієць заворушив руками свою чуприну на голові й, захоп- …но деклямуючи, всміхався своїми красивими юнацько-щасли- …ми очима. Поволі вставали з місць найдальші присутні в залі. …бров озирався, але не сідав, а Гольдберг з одчаю ламав руки. …ндреа ж чеканив своїм захоплено-бадьорим голосом:

„... А в тот же день и час на тряской мостовой
Везут на ломовом сосновый гроб простой,
Ни шелком, ни парчей блестящей не обитый,
Кой-как сколоченный, веревкой перевитый...
В нем труженик бедняк...

— Суд постановил арестовать инженера Андреа, за наруше- …е порядка правил судебных... Господин пристав!

Пристав підійшов войовничо до замріяного бельгійця-анар- …та, поклав йому на плече руку й другою, як хворого, обняв …стан. Андреа, вдаючи мученика за правду, поволі повернувся …пішов за приставом на вихід. Ідучи все щось шепотів:

„... За гробом чуть бредет от горести в слезах
Жена покойника с младенцем на руках.
За нею тянется в лохмотьях вся убогих
Толпа писклявая голодных, босоногих,
Худых, без помощи оставленных сирот,
Прямых наследников тру..."

За Андреа з грюкотом зачинилися двері, і всі, навіть Бобров …обітники, якось з полегкістю зідхнули...

... Бобров категорично заперечив підозру Андреа. Він просто …тився за посміяну його любов. Хотів застрелити Ніну Григо- …вну, а тоді себе, але промахнувся першою кулею. Другою влу- … не того, що треба, але для себе вже третьої не вистачило …револьвері.

Робітники більше мовчали. Воркун з Пудлінгових пічок сказав …всіх:

— Ваше право обвинувачувати нас у чому вам заманеться, … зарані знаємо про присуд. Але домни ми не псували і від- …відати ні на які запитання з цього приводу не будемо. Про …які там проклямації нічого не знаємо, бо більшість з нас не- …амотні...

Гольдберг в усьому знаходив свою красу. Андреа йому по- …бався своєю оригінальністю, Квашнін — начитаним розумом, …ддя — витриманістю, Бобров — мученицьким виглядом і абсо- …отною зламаністю перед вагою сили влади. Робітники йому …добалися підозрілою байдужістю й неграмотністю...

— Неграмотні!..— міркував захоплено — от що значить наро
Неграмотні... в ведмежих шкурах, лісовики... да-а!.. Жан Жак Ру
святий чоловік...

*

Так мусіла закінчитися колізія героїв Купрінової пові „Молох“. Саме так, а не інакше я уявляю собі логічне прод ження характеристик героїв „Молоха“. Не було в Купріна ш и х героїв, інших „жертов“ Молохові, інших ситуацій гром ських, виробничих, і нам важко їх примусити активно ді в змушеному продовженні „Молоха“.

Та той „об'єкт“ “Молоха“ перейшов до нас із позамежно того світу й став реальною річчю. Заводи Донбасу, коли бази грабіжництва на людській праці, з „Молоха“ зробил чимсь іншим. Герої Купріна ходом подій перейшли з „Молох й до нас, та крім них є нові, головні, справжні герої дня!

І повість наша не закінчилася на тому процесові. Купр певно закінчив би її так. Та ми продовжимо.

До речі з героями моїми після процесу сталося таке: Б рова просто „засудили“ послати на мідноливарні заводи тієї компанії до Карсак-Паю в Середній Азії. Він їхав на вокз в супроводі пристава, весело розмовляв про прекрасну пер осінню годину, не помітивши, як гнали закутих робітників той самий вокзал. Оддалік юрба жінок, дітей, робітників по валася заулочком услід кортежу з засудженими до Нерчинсь золотих копалень робітниками. В повітрі билося голосіння зне лених, голодних родин... Бобров цього не чув за приємни розмовами.

Тільки час від часу озирався на двигтючий завод і з голо не міг викинути одне лиш слово:

— Молох! Як є Молох!..

Андреа на „височайше ім'я“ прошеніє послав про помил вання. Власне, не він сам, а Меллер, Зіненки та навіть і Голь берг. Написали, принесли до камери — Андреа тільки підпис Оце і все, що він дозволив собі зробити.

— Щоб я, анархіст, просив царя?..

— Ви тільки но підпишіть, а ми самі попросимо...— май в один голос пропищали Зіненкові дочки, навіть „заспокоєн вже Ніна Григоровна.

— Ну да...— затвердив Гольдберг.

І Андреа підписав. Ну, а далі... Квашнін розпорядився те графно „прошеніє“ переслати зі своєю характеристикою. Те графом же й „помілованіє“ настигло.

Гольдберг лікував служилий народ, як він висловлюва Фельдшерові доручив піклуватися „неграмотними“...

Цього, звичайно, Купрін не розповів, та воно й не так цікав коли б не мало безпосереднього зв'язку з повістю.

Отже, надибуємо героїв з „Молоха“ на тому ж заводі 1929-30 році. Трохи постаріли зовнішньо. Декому сивина вже рйозно заважає жити. Але такі ж незмінні, як і в моєму про-гові.

ЧАСТИНА ПЕРША

... Широкою вулицею, між новими тільки розпочатими, а поде-ди й закінченими вже будівлями проходила валка за валкою робітників. Червоні прапори, гучна революційна музика, задьо-сті комсомольські пісні сплітали вінки бадьорости для зору для слуху. Переп'яті через вулицю полотнища кумачу, як ав-мат-лічильник, перетинали шереги й шпурляли — надсилали їх другого полотнища, шпурляли нові пісні, нові гасла на апорах:

„ Наш пролетарський привіт робітникам з Франції!“
„Першою п'ятирічкою зачиняємо двері рештками капіталізму в СРСР— вступаємо в соціялізм!“
„ Геть світову буржуазію з шляху до соціялізму!“
„Дамо умови братам робітникам-французам раціоналізувати наше ви-робництво й тим прискорити перемогу соціялістичної п'ятирічки“!

В одній з шеренг рівними кроками йшов Андрій Ільїч Бобров, сто поголений на обличчі й на голові, щоб приховати цим ну набридливу сивину. Йому в цім році треба б святкувати тидесятиріччя існування на білому світі.

— П'ять десятків років! — раптом збігло йому на пам'ять.— ього тільки десять п'ятирічок...

І груди випрямляв інженер Бобров, очима гостро вдивлявся гасла на полотнищах, переп'ятих через вулицю. Червоний ко-р їх з білими ряботливими рядками літер тепер не будив ньому якогось дикого бажанння зірвати ці „ганчірки“ й пор-ти, пошматувати. Тепер до цього гаразд звиклося, а були такі колись настрої.

— Були...— голосно промовив він, виряджаючи очима одно полотнищ.

— Га! Ви щось, товаришу Бобров, сказали...— швидко від-кнувся комсомолець-ударник з коксувального цеху.

— Да, да, я говорю... або хотів сказати, що були вже й німці, це ще французи йдуть... Я вже знаю. Можна б самим раціона-зуватись...

Спереду вдарили музиканти перші звуки з марша Федо-ова.

Бобров розгонисто сплюнув і знов провів очима червоне лотнище.

На вокзалі бігали, метушилися люди з червоними пов'язками в руках. Широкий майдан за вокзалом займали робітничі валки. Міліціонери, оберегаючи перон, мали урочисто святковий настрій публіку зганяли з перону незвичайно ввічливо:

— Громадяни, попереджаємо... Будь ласка... на майдан..,
мадяни, допомагайте нам дотримати ладу...
Тільки вартовий по станції, надівши трохи набік козир
червоного кашкета, ніби не помічаючи нічого, байдуже г
на зчіплювачів тощо:
— Чотири вагони з дев'ятої на четверту. Плятформи під
гіль на одинадцяту... Да, да Квашнінській... чи то пак Профін
нівській шахті.— Що? 49 скорий? Прийміть на другу... Да!
Проходячи повз міліціонера, він одіпхнув його з шляху,
йому нікуди було обминути. Міліціонер подивився через пл
на вартового й, зрозумівши ділову людину, ступив обіч. Ті
промимрив, ледве сам добираючи змісту обурення:
— Оце ще каста! Прямо „залєзная дорога"!..
Бобров з майдану вийшов на перон. Назустріч йому іш
огризаючись від міліціонерів, доктор Гольдберг. Він тепер ку
люльку, вірніше смоктав чубука, незалежно від того, є тютюн
рить він чи ні, чи й зовсім його там немає. Акуратно лопаткою
стрижена його ще й досі чорна борідка ледве струшувалася
кожним смоком люльки, а великі рогові окуляри довершув
маску колись відомого нам, веселого і невинного перед у
доктора Гольдберга.
— Розумієте ж ви, зрештою, товаришу міліціонере, що з
чить перекладач?..— гаряче переконував Гольдберг, ідучи за
поперед міліціонера.
— Я гаразд розумію, але, будь ласка... нікому не велено..
— Ну ось, розкажіть ви йому, голубчику мій, товари
Бобров...
Я мушу перекладати французів, а він: „будь ласка"...
— Коли треба буде їх перекладати, тоді й пустимо, а за
будь ласка... — Бобров усміхнувся й не зрушив з місця. По
нього став і Гольдберг. Міліціонер видимо впізнав інжене
Боброва, спинився й, теж усміхнувшись привітно прихован
посмішкою, відійшов геть.
— Батечку мій, що значить авторитет товариша Бобров
Та для них... Ага, ось бачте й товариш Кучеренко... А я, знає
товаришу завком, вас облазив увесь перон... Кажу тому... м
французів перекладати, а він, хоч би тобі... Коли б не інже
Бобров...
Кучеренко перескакував через дві шпали по колії, спітніл
ввесь, бадьорий. Йому хотілося весело привітати лікаря й Б
рова, одного з кращих інженерів заводу, й прибирав для цьо
найзручнішої форми. Оклик Гольдберга збив його думки з узя
лінії, заплутав, і він став ні в сих ні в тих.
— Кому це ви, Йосип Йосиповичу?.. Якому тому, міліціо
рові?
— Йому ж, голубчику мій, товаришу... Кажу французів... а
й Андрій Ільїч ось стояв...

— Здрастуйте Андрій Ільїч! Так рано ви? Здається запіз-
ся 49?..— Кучеренко підійшов і подав руку на такій віддалі,
обом довелося податися тулубом наперед. Бобров міцно
тис руку робітникові. Кучеренка він знає ще за старих часів.
м'ятає його, як підлітком у рельсопрокатному жужелицю змі-
з болванки, коли вона гримлячи вискакувала з-під вальців
нотки бігуни. Згадалося, як йому, Боброву, один раз цей мо-
дий тоді Кучеренко показав революційну відозву місцевого
мітету РСДРП. Думав, що на суді про це Бобров скаже суд-
м, але вимовчав і натяку не зробив...
— Добрий день! Заспокойте, товаришу Кучеренко, міліціоне-
в... Вони немилосердно обридають Йосипові Йосиповичу
псують його перекладацькі настрої... Кучеренко потис і Гольд-
ргові руку, зніяковів.
— Да... вони дійсно мають... того наказа... Та ви, Йосип
сиповичу, не турбуйтеся. З французами їдуть і такі, що га-
д розмовляють по-нашому. Там кажуть якийсь інженер один...
— Інженер?..— Лікар підняв брови й повернув у зубах люльку
лівого на правий бік. Потім перевів очі на Боброва й неспо-
вано запропонував:
— Що ж, батечку, ходімте до гурту... Організовано, треба
ганізовано зустрінути наших раціоналізаторів... Гм, чули, мій
любе: ми хоч і інженери, але пробачте на слові, не французи...
— То не француз інженер... Якийсь німець, чи бельгієць...
— Ну добре, добре, тов. Кучеренко. Німець, француз, бель-
ць... Що з нашими робитимемо? Ось вам маєте, Андрій Ільїч,
рий революціонер, прекрасний технолог...
— Облиште Йосип Йосиповичу... Ви забуваєте про hoch
politik[1]...— Бобров повернувся, щоб іти разом з Гольдбергом
перону, але зупинився, один момент подумав і додав, уже до
черенка звертаючись:
— Це звичайно парадоксально трохи звучить, і лікар ніби
є рацію. Я сам дещо думав про раціоналізацію й при нагоді...
Кучеренка в цей час позвали з дверей вокзалу, і він, мах-
вши рукою, швидко відірвався від Боброва та лікаря. В го-
ві якимсь незвичайним звуком задзвеніли й запам'ятались
танні слова Боброва.
— Чому б дійсно власними силами, га?.. — забурчавила думка
запалила якісь нові почуття, захопила істоту тривожно-
дісною ідеєю:
— А що, коли змагнутись із французами?.. Що, коли цього
мого Боброва втягти, запалити нашим робітничим ентузіязмом
махнути: — змагання?..
Комітет зустрічі закордонних робітників спішно вирішував
таточний порядок зустрічі. Привітальну промову говорить Ку-

[1] Високу політику

черенко, як тільки французи вийдуть з вагона... На майдані Кучеренко керує мітингом. Першим виступить секретар заводського партійного комітету Даниленко і тут же перекладає її на французьку мову лікар Гольдберг. За Даниленком виступить від виконкому Любченкова, від профспілок Дрогаль, від комсомолу Соловейчик та від жінок-робітниць Кононова. Тоді дати слово двом-трьом французам і останнє слово знов таки Кучеренкові. Після цього мітинга закінчити.

Та події склалися далеко інакше, ніж гадалося.

Поїзд раптом прискочив на перон і поки комітет схопився з місць, французів уже зустрів начальник станції й варта з флачком та жезлом у руках. Було ввічливо запропоновано французам пройтися на майдан, де їх мусять зустрінути різні організації. Двоє з французів говорять добірною руською мовою.

Протискаючи крізь жваві лави цікавих, що лилися густою рідиною за гостями, Кучеренко про себе лаявся.

— Завше отак: під самим носом. Що вирішить би вчора. Та куди вас так пре!.. Ет, ця ще влізла... Животом своїм... дозвольте ж...

І вже зовсім діставшись гостей, коли вони виходили з залу на майдан, Кучеренко оторопів.

Такими дивними здалися роки. Їх неначе щедра якась рука розсипала по шляху життя і бачиш їх усі, але охопити раптом, зрозуміти їх, принаймні хоч полічити — така марудна й не завжди можлива річ. Кучеренко вдивлявся й намагався пригадати, шпиртаючи по вибоїнах десятиліть минулих:

— „Невже?!. Або... або я п'яний і мариться мені..

Протиснувшись збоку, Кучеренко вже не сумнівався.

Серед французів ішов поважний мужчина в скромному, але з дорогого краму й з смаком пошитому галіфе та френчі, з шовковим кашне на шиї. В лівій руці він недбало тримав крикливе з розкоші кепі, що своїми широкими полями й кольором одверто кидала виклик на герць скромному френчеві. Правою рукою мужчина безугавно жестикулював, розмовляючи з начальником станції. Одвислі поголені щоки, злисіла й пасмами сивих зависків прикрита голова теж не сховали від Кучеренкового ока таку йому знайому колись людину.

То йшов інженер Андреа.

Приїхав знов. На цьому заводі півтора десятки літ він працював, діставши навіть посаду головного інженера. І тільки дрібязкове непорозуміння, малесенький і єдиний за час від „поступлування“ конфлікт з директором — як Андреа опинився в маршевій роті на французький фронт...

— Розумієте, шановний товаришу, — Андреа висловлювався, як ніби він живе в Радянській країні принаймні з часів НЕПу. — Я йому йо-олопові на основі останніх досягнень науки... А

ут директор і прошу мене не вчити! До того ж моє революційне минуле ну й... знаєте, опинився серед гарматного м'яса...

Кучеренко уже був на трибуні й, викликавши грім апльодисментів та туш музики, люб'язно запрошував гостей на трибуну.

* * *

Сьогоднішня технічна нарада мала незвичайний навіть зовнішній вигляд. Широка приймальна заля директорату прибрана новою картиною Бродського: засідання Реввійськради СРСР. Посередині простягся довгий стіл, зіставлений з багатьох столів канцелярії й покритий новою кумачиною.

Директор заводу поставив перед себе велику коробку цигарок „Кавказ“ і не забував кому слід, між іншим, ніби зовсім байдуже кинути запрошення в супроводі вільного, але досить професіонального жеста:

— Курітє!..—і сам брав нову цигарку, припалював її від недопалка в роті й не без артистично прихованого наміру здатись простаком, кидав недокурка прямо на підлогу. Раптом спльовував:

— Тьфу ти, чорт забери! Ніяк не одвикнеш... а час би вже... — нагинав свій товстенький стан, пухлими пучками брав недопалка й клав у попільницю за мармуровим письмовим приладом...

Сьогоднішня технарада незвичайна.

Стільці геркочуть і риплять. Члени технаради швидко входять не чекаючи запрошень, сідають на вільне місце.

Бобров зіперся на вікняну лутку, жував потухлу давно цигарку і вдивлявся на членів технічної ради. Четвертий рік уже минає, як Андрія Ільїча забрав завод із Золотоноської „Чугунолитейной мастерской, бывш. Двоскина“, де він опинився на початку революції, прибувши з Карсак-Пая на правах політкаторжного. Чотири роки, й ніяк не звикне до тих облич.

„Чому вони не вмиваються з милом, коли йдуть на нараду? — промайнула думка.

Багатьох з них він знає, пам'ятає. З усіма на виробництві за панібрата, де з ким навіть на „ти“. Чи не всім їм давав усякі поради щодо того чи іншого їхнього вдосконалення на стані, в печі, на машині.

Але тут, на нараді, де інженер має змагатися за свою думку з своїми колегами—тут уперше бачить він робітників, майстрів, винахідників.

Мляво розпочали нараду. Директор не звик до „парляментів“,— прозивав він всілякі багатолюдні засідання, і здорово плутався в збитих уже, засиджених формальностях.

— Які будуть поправки та додатки в повістку? Га, товариші?..

— Хто має щось сказати щодо зачитаного вельмиповаж товаришем Зіновієм Філатовичем реґляменту? — І по хвилині реможно запитував:

— Нема...— озирався, а потім з повними силами продо вав з зідханням інший деталь формальностей.

— Будь ласка, Андрій Ільїч, сідайте на моє місце...— за понував Боброву комсомолець-винахідник Борка Арнаутов.

Боброва це так несподівано вловило на думках, що він подумавши, ніби наказові якомусь скорився й сів. Тільки сі зрозумів, схопився був, але подякував просто й таки лиш сидіти.

Говорилося про заходи корінної раціоналізації виробни Інженер Андреа сидів поруч інженера Клаусса, представ німецької фірми водопостачальних будівництв. Обидва стара нотували в бльокнотах виступи робітників, хоч у обох ввесь не згасала посмішка на губах. Тільки один раз німець ки репліку:

— Сподіваюсь, водопостачання раціоналізувати ще не буд бо ми його за новими проєктами будуємо?..

— Звичайно, звичайно ні!..— запобігав директор.

— А коли потрібно щось... То чому б і ні? Нам здає Нам здається, що труби й вам можна б класти разом з про кою для них котлованів. А то котловани обвалюються, а ви каєте, доки всіх не закінчити копанням... Доведеться знов трачатись на прочистку, а може ще й на кріплення стінок ґрунт же в нас, — вихопився й ніким не зупинений висл заперечення Борка Арнаутов. Директор нарешті дзвінк спинив його неорганізований виступ.

— Ви зовсім не по существу, товаришу... товар... Так пр інженерів та й присутніх товаришів висловитись з приводу менного цеху... Нам доведеться таки виконувати пляна п'ятирічки.

— Вот іменно... — гукнув хтось з інженерів.

— Да, да.. І тому 756 тисяч тонн чавуну ми можемо й дати, коли не раціоналізуємо якось доменне виробницт 756 тисяч це, знаєте, така переконлива цифра, а на нас діються... І половини цього не дамо за нормальних умов.

— Тобто як за нормальних умов?.. — запитав Ністрат, ли з п'ятої домни. Його брови знялися вгору, й тоді тільки ст видно очі. Ті очі таки хотіли дізнатися, що то за нормальн ненормальні умови. Директор подивився на Ністрата як хвильку й, видимо, не зрозумівши запитання, клацнув по дзві щоб продовжувати засідання.

За великою павзою слово забрав інженер Андреа. Він т зовсім не був подібним до колишнього анархіста Андреа, г чого, верткого, упертого. Тепер навіть упертість стала ін вона спиралася на безумовний пріоритет, культурну зверхн

..., яку він так поважно репрезентував. І размова стала іншою, ... авторитетною. З руки не виходило вічне перо, й ним ... писав у повітрі якісь декадентські визерунки.

Андреа говорить про раціоналізацію всього доменного ви... ...

Андреа інженер. Він хворіє за культуру виробництва. Йому ... бачити як завод, де він головним інженером був, тепер ... Власне не занепав, але прогресу не помітно. Що... з п'яти домен при ньому лишилися тільки три. Четверту ... відбудовувати, а тепер їх знов аж п'ять. Також правда, п'яту домну досить добре механізовано, але правда й те, ... механізовано не за останнім словом техніки...

Слова потроху густішали, й відчувалося, що інженер Андреа ... своєю промовою й тепер, сам прислухаючись до неї, ... собою, своїм хистом говорити. Нарада уважно вислу... цього реферата закордонного спеца.

— ... отже я пропоную раціоналізувати п'яту домну в той ..., щоб замінити її механізацію на останні досягнення фран... ливарного виробництва... Це буде спроба...

— Ого?.. — не втримався Бобров. Його видимо зачепила ця ...ненність колишнього його помічника, інженера Андреа.

— Ви хотіли щось додати?..

— Ні, Оксентію Гавриловичу, я нічого додати не маю, але ... думку може й скажу трохи згодом...

— Гаразд, гаразд!.. — старався директор біля дзвінка, яко ... зборів.

Слово взяв Ністрат. Йому незручно трохи, що він ученістю ... не зможе так красно довести, як інженер Андреа. Він ... знає його й давно колись, тому й не заперечує його деяких позицій. Але вважає, що слово раціоналізація зовсім не пе... ...бачає зміни цілого механізму на новий. Це, мабуть, була б ... ціла реконструкція. До того ж п'ята домна механізована ...льки, що покищо є одною з зразкових домен у Радянському ...

— Я пропоную раціоналізувати ливарний двір, щоб можна ... скоротити процес литва. Також щодо шлаків... Чи не за... ...то їх у нас, а мартенівці скаржаться на якість чавуну. Їм ...диться за 50% брухт додавати до нашого литва...

— Про це наша технологічна ляборатоpія скаже! — грубо ...бив Ністрата директор.

— Ну да... Я ж тільки говорю...

— А що ж робити з чотирма не механізованими домнами, ... п'ята механізована й то не годиться? — запитав Борка ...аутов.

...льшість технаради засміялася. Чи то запитання таке чудне, ...трібне, чи й, справді, чудно оберталася справа після цього ...тання.

Та серйозність справи забирала верх. По одному, додер...чись, чи не додержуючись ладу, виступали винахідники, май... Їх заступали інженери, щось заперечували, до чогось при...вались. Андреа авторитетно мовчав. Він ось два тижні ла...біля домен, гаразд вивчив їх і певен, що його думка — це є д... авторитета, шо за ним підуть. Нарешті він звівся й подав до...

— З моїх спостережень та зі спостережень моїх помічн... що приїхали разом зі мною, четверту домну треба спи... зовсім і зробити нову, бо воно надто по-руському зроблен... Я її сам колись починав, але закінчили її... не зовсім як с... Щождо решти трьох, то їх ефективність покриється зго... раціоналізованою... чи як ви, товаришу, влучно поправи... реконструйованою — п'ятою домною. Зараз вона дає щось... тириста тонн на добу, а може дати понад 800 — 900...

— Я категорично заперечую!.. — вихватився Бобров, — ...тестую, коли хочете. Пропоную порядком соцзмагання раці...лізувати першу. другу й третю домни... Я їх будував, я й... шу їх давати продукцію не по 200 — 300 тонн, а по 500—600... на добу... Треба тільки...

— Воздуходувку нову!.. — крикнув з далекого закутка як... вусач. То був кадровик із прокатного,. Воркун Денис. Він у... час мовчав і прислухався до всіх. Андреа йому не подоба... такою впевненістю, й тому всіма силами захотілося підтри... свого інженера, до того ж і людину, що за політичну якіс... чомусь здавалося, можна було ручатись...

Бобров тільки поглянув на Воркуна й продовжував:

— Треба тільки підібрати мені добрих фахівців... Що... четвертої домни, то...

Приміщення здригнулося від вибуху. Зі стелі запоро... крихти штукатурки, забряжчали репнуті шибки.

Переляк паралізував на перший момент і промовця й... хачів. Тільки дзвінок телефона збудив нараду, й усі рвонул... дверей, до телефона, до вікон.

Директор поклав телефонну трубку на стола й сів, розс... вши руки. Очі йому полізли на лоба, й він вдивлявся в Ан...

— Вибухнула четверта домна!.. — повідомив директор.

— Цього треба було давно сподіватись... — надміру ...кійно відповів Андреа.

Ніхто йому нічого не відповів тільки тому, що мало... чув ті впевнені слова. Через двоє дверей заля виплес... учасників наради на двір, де ревли ще й досі не перекриті т... воздуходувки, до коуперів четвертої домни...

— Є-ех ти, біс його брав... Оце-то змагання!.. — Це й я... зумію, хрест мене накажи... А то, ти ж розумієш, зма... коли... коли...

— По-твоєму виходить і краще, що четверта домна вибух...ла! Краще, що ніхто з бриґади не доглядів завантаження ...ти, прогавили „куріня" й маємо тепер такого об'єкта до ...гання...

— Миша, браток!.. Ти, просто дурниці мелеш, хрест мене ...жи... Тьфу!.. — Борка подивився на Соловейчика, трохи ...нувся. Приклав до грудей праву руку:

— Просто якась чортяча звичка... От знаю, що це ідеоло...но шкідлива клятьба, а як тільки...

— Та мене це не цікавить. Можеш собі, коли хочеш, шоб ...на осередку було про це поставлено. Мене цікавить твоя ...ка. А хіба до цього доменщикам ніяк було змагатися? Хіба ...не вони затримують плавку цілими годинами, формують двір ..., що болванки доводиться зубилами розбивати тощо? Ого, ... змагалися.

Арнаутову хотілося заперечувати, але боявся він секретаря ...сомольського осередку. Чого доброго на черговій доповіді ... це викладе зборам і почне тулити його до якоїсь його, ...наутова, невитриманости.

Обидва вони поспішали на позачергові збори заводського ...тактиву з приводу вибуху колошників четвертої домни. Миша ...ловейчик прибирав тему для сьогоднішнього виступу, щоб ...на була й по суті, не повторенням і, головне, щоб характе...зувала його активність. Арнаутов Борка, йдучи поруч, тільки ...нажав обдумати тему, і тому так критично поставився Соло...йчик до Боркиного молодечого захоплення. До тогож цей ...наутов, такий ще „сирий" комсомолець, недавно тільки з фаб...уча вийшов, а вже на майстера пнеться, на висуванця в бри...ґади поціляє й двома раціоналізаторськими пропозиціями всла...вся, за які й дістав щось дві сотні карбованців премії. До...дно було Соловейчику ще й те, що Арнаутов ніде й нікому ...о це не говорить. Коли б він хвастався, коли б носа драв — ... була б причина його й провчити й тим самим осадити ...ад...

Бо хто його знає, чия пропозиція була б прийнята, коли б не ...опозиція Арнаутова. Соловейчик теж мав досить певні дані, ... його пропозиції цікавлять інженерно-технічний відділ. І рап...м оцей Арнаутов...

— Раджу тобі, Арнаутов, краще продумати ці свої слова. Ти ... молодий комсомолець і мусиш мати добру партійну школу... ...іч в одній зі своїх філософських статтей про...

— Ну, Миша, ну, що ти?.. Хіба ж я проти Леніна? Та й не ...зумів ти мене, Бач і дійшли вже... От що значить інтересна ...змова в дорозі. Я тільки підметки десь на брухті лишив ві...ваними від черевика... От роззява, хрест мене... Миша!.. ... цікава пропозиція! От скажу, єй-єй... Уяви собі оту есто...ду продовженою всього тільки сотню метрів, а там конвеєр-

чик і вагонеточку кокусу на нього, вагонеточку руди чи д
От тільки колошники... щоб гази...

— Ти знов, „хрест мене накажи"... Знаєш, Борка, ж
жартами, а...

— А хвіст набік, це я знаю, але ж розумієш, Миша, звич

На партактиві сперечалися тільки четверо: Ністрат, Вор
Соловейчик та секретар партколективу Олекса Даниленко.
ступник директора заводу погоджувався на всі пропозиції
так чи інакше їх мусить стверджувати технарада, що має
довжитись другого дня.

Сперечалися чи не вперше в цій залі так завзято, що заб
коли починали, які регляменти встановлювали та інші за
раціонального використання часу. Ністрат давно мав іти п
їсти перед зміною, заявив про це президії, й таки стояв
дверей або підбігав до столу президії, бив кулаком по н
й перебиває Воркуна:

— А я кажу, держава бідна. Держава бідна, от і вс
Вкласти такі гроші в воздуходувку... До того ж коли це б
Та знаєте ви, товариші, що нова воздуходувка проглине в
другий рік п'ятирічки, й ми тільки свиснемо через шість міс

— То що ж ти пропонуєш? — присікувався до нього Даниле
ввесь покаляний хемічним оливцем на обличчі.

— Ніяких капітальних вкладень... Дрібні ремонти самоту
й справжнє, не писане в відчитах, змагання бригад.

Воркун все ще стояв біля свого стільця й переможно в
хався в вуса.

— А четверту домну? Теж раціоналізувати?

Дехто засміявся. Ністрат озирнувся на президію й знов
авдиторії.

— Прошу соблюдать спокій, товариші! Я про четверту
говорю...

— А я говорю! От я саме про четверту.

— Товаришу Соловейчик, ви вносите безладдя в засіда

Соловейчик не вгомонявся.

— Я за четверту! Власними силами ремонтувати... Уда
бригаду загальнозаводську наскрізну оголосити. Інженер М
ковський. Такий молодий, наш червоний спец. Безумовно
відмовиться, соромно йому буде... Інші інженери.

— Я за Боброва!.. Старий доменщик...

— Доменщик він добрий, товаришу Воркун, та старува
трохи... Та я зовсім не за Соловейчикову пропозицію й
проти. Це інша справа. Я про три малих домни. Вони му
давати не двісті-триста тонн кожна на добу, а найменше ч
риста, а то й п'ятсот. Бо так нам пляна не виконати. Ми
вемо його.

Краще зараз бити на сполох, і нехай центр зменшує, щоб
скандалити імени заводу... От що...

Даниленко нарешті таки вгомонив Ністрата. Решта диску-
...скорилися зі спокоєм і чекали, що ж нове скаже
...ретар.

— У мене така думка, товариші, що всі ми один другому не
...німо. Основне, — партколектив за виконання пляну, а може
...рш, й...

— Нічого подібного. Хоч би це якнебудь...

— Хвилину, хвилину, товариші... А може й перевиконати не
...шкодило б... Кажу, не завадило б. Бо ми ж будуємо соціялізм,
...будування вимагає жертвов...

— !!!

— Да, товариші, жертов вимагає будівля соціялізму!.. Кляса
...бітників не одну жертву принесла в ім'я перемоги пролета-
...ту й цю останню жертву треба принести, або...

Ністрат сів поруч з Воркуном і смикав його за рукав, а
...ркун увесь час намагався щось сказати Ністратові на вухо.
...ловейчик стояв біля столу й коли Даниленко замовк на „або",
...ловейчик раптом зблід, занервував...

— Дайте слово!..

Даниленко не зразу його зрозумів, і коли знов повторив
...айте слово" — повернувся обличчям до авдиторії й про-
...вжив:

— ...або все, що здобула пролетарська революція, протягом
...рії, все к чортовій матері посиплеться... Начинай сначала.
...жертву ми... не пошкодуємо... І Ністрат, і Соловейчик, і Вор-
...н говорили по суті те ж саме. Вони практично пропонують
...і жертви. Що ж... Ухвалім усі три пропозиції й домагатиме-
...ся від технаради переведення її в життя. Таке потрійне зма-
...ння — це зовсім нове в нашій ще молодій практиці. Французи
...ціоналізують п'яту, бригада ремонтує четверту, й ще бригада
...женера Боброва раціоналізує три малих домни.

* * *

Так на світанку ударництва зажевріло полум'ям змагання
...ох одиниць. Це не було змагання ради премії, змагання ради
...упора чи ради слави. Це була борня трьох сил, що зчепи-
...ся в доменному цехові заводу „Жовтневої Революції", і роз-
...боронити ці сили — значить тільки відкласти борню на довший
...с. До борні так довго й так уперто готувались...

Три сили — три світогляди...

Останні квітневі дні в цім році остаточно закріпляли весну.
...ілося обняти світ, загарбати все повітря в груди, щоб стало
...го на ввесь час зміни в душній і надто непривітній атмосфері
...менного цеху. Тільки в затінку чорніли ще послизлі іржаво-
...рі кучугури снігу, й від них тягло сирим і гострим холодом.

Сьогодні почали задувку вже й третьої домни на старому
...рищі. Коли стався вибух колошників четвертої домни, увесь

цех мусів спинитись на цілий тиждень, доки не відремонто попсовані вибухом газоходи до газоловки та воздуходувки.

Коло четвертої домни, коло зруйнованого стовбура ко ньої домни крутилися й лаялись понад сотню люду. Вон розбивалися на купки й розходилися, хто на гору по кру сходнях до зруйнованих колош, хто до естокади, де вор спливала бура з прозеленню руда, а хто лишався під д ливарного двору. Потім збігалися всі: один, два чоловіки плювалися в палкій дискусії, а решта лише мімікою чи ви ними жестами показувала свою прихильність чи обуренн слів дискутантів.

Інженер Маньковський ніколи не надівав на голову жадн вбрання. Ще на робфаці одна робфаківка пристидила його, він „ради такого тепла“ парить голову своїм шкіряним кашке

— А ще майбутній командир виробництва..

Це було надто образливо, й ось уже сьомий рік Мань ський і влітку і взимку ходить з відкритою головою.

Почуваючи себе надто молодим інженером, Маньковсь ніяковів і серед цього гурту намагався ходити незаміченим, не заваджати старим досвідченим „вовкам“ виробництва. цехових зборах йому запропонував Арнаутов стати на чолі монтної ударної бригади, щоб відбудувати четверту домну, думка так збентежила Маньковського, що він навіть зв'язати слові в перші хвилини не міг.

— Щоб то як відбудувати? Так таки самими власн силами?..

Йому поясняв і Соловейчик, і Арнаутов, і дехто зі стар робітників будівельно-ремонтного цеху. Слухаючи поясне Маньковський поволі охоплював цю сміливу ідею, й на ви нього ввесь цех прочитав не тільки рішучу згоду, але й ви ничий запал.

Маньковський погодився. Він навіть розробив попере схему ремонту і доповів свою думку проєктно-конструкторсь бюрові. На бюрові посміялися з цієї химерної думки, ал останній технараді її підтримав і політично обгрунтував Д ленко, за неї висловився заступник директора Дробот, і сам ректор погоджувався „на експеримент“. А хіба, коли дире згоджується, то хтось з інженерів стане йому заперечувати? того ж партійна організація на Маньковського боці. Нову во ходувку покищо відклали...

Тепер Маньковський тільки в критичну хвилину продир до центру суперечки біля домни й єдиним доводив свою дум упертістю й категоричною вимогою:

— Про це дайте потурбуватися бригаді!..

Нарешті Андреа висловив думку:

— Повірте мені, нічого з цього не вийде. Ентузіязм хор річ, але коли він теж вимагає коштів і побудований „на піск

мене, колего,— то стає шкідливим. Пропоную все ж постійну консультацію, бо проєкти колеги Маньков щось надто нові в доменній практиці. Загальне кільце — під колошники,— це річ не нова, але таке кільце... Про мене, й заводи Франції ще такого не зможуть відідляти...

— А ми виллємо!..— гукнув для підтримки ливарник.

Андреа ніби не звернув уваги на таке зауваження, продов

— До того ж одним кільцем ще не вирішується справа збіль продукції і взагалі працездатність цієї нікчемної ко

На цьому закінчилися дискусії біля домни. Вирішення було ено, й репліки Андреа тільки підділляли нафти в огонь.

А на старому ливарному дворі ходив з бригадою Андрій Бобров і сердито бурчав:

— Розумович. Француз мені теж... Тоді був бельгійцем, а те А ну, спробуємо, хто кого! Нехай раціоналізує одну й без механізовану, а ми цілих три. Та я з ними рідний, я разом Мені б тільки один інтеграл вирішити для визначення коефіцієнтів... Один лише інтеграл, розумієте...

— Ну, як не розумієть, Андрій Ільїч, звісно, тіграл, воно...— сам себе присоромившись, високий, жилавий кадровик, ливар Ністрат.

Думав далі:

— Тіграл!.. да-а!.. Ось тільки Андрій Ільїч його той... А то іналізувати... Ну, ну, давай позмагаємося! Французам таки матнею носа втерти, щоб не так високо його драли... ремо!.. От тільки чи не зірвуться на четвертій хлопці з Мань ським... Тіграла їм свого ми не дамо...

* * *

Ремонтний цех оголосив себе ударним.

В прокатному робота на четверту домну оголошена надчер

Керамічно-вогнетривкий викликав на змагання бесемерівців кращу якість фурмової цегли для четвертої домни, а бесеме щоб дали бездоганне литво на неї ж.

26 квітня 1929 року в цехах заводу „Жовтневої Революції“ лася перша друкована листівка виїзної редакції газети муніст Донбасу“. Замість передовиці великими літерам горіла:

„Четверта домна — наш перший іспит. Витримаємо — зна годимося будувати соціялізм! Доменщики, мартенівці, про тники, ремонтники, цегельники! Робітники, інженери, служ щі! Честь заводу в ваших руках — не забрудніть її. Відбу треба закінчити протягом п'ятидесяти семи днів. Жадного більше!

Штаб ударництва при завкомі“.

Трохи нижче, під чорною коротенькою смугою — ліне
ніби для підрублювання того розхристаного заклику, прост
смуга густо стулених літер:

„Пропонуємо зменшити термін на десять днів—робити б
рерв! Арнаутов, Маньковський, Грудина, ударники-футеровщ

Знов лінейка, ніби межа, а за нею:

„Приймаємо виклик! Ми беремося раціоналізувати три
домни, щоб не зірвати пляна... Інженер Бобров вирішує п
ного інтеграла, щоб скоротити процеси плавки й подвоїти
дукцію...

Бригада раціоналізатор

Листівку перекладали на прокатних станах, перечитува
до останнього рядка й тільки дійшовши до „інтеграла" с
лись — далі не вчитаєш.

— Інтеграл... Інтегр-р-р-ал... гриміло в стані. Червоно-ба
як віск м'яке залізо скрипіло характерним внутрішнім скр
неначе сніг під навантаженим широким полозком. Прока
зубами клацали разом з ролами стану, вкладаючи, мов у
хижакові, недовальцьованого ще таврового тряма.

І всі стани, всі керма напружено твердили оте слово „
грал". У повітрі повисло воно й мерехкотіло в неугавнім г
заводськім. Шкварчало в ізложницях мартенівців, гуло в кл
бесемерівської продувки, дрижало з кожним рухом пасу:
Інтеграл! Інтеграл! Інтеграл!..

Листівка потоком робітничих змін поллялася в роб
житла, на стябло з нарізаним хлібом, на подушку, зім'яту п
обіднім відпочинком. Нарешті в кошики господаркам потра
й на базарі жваво розгулялася по руках.

— Французи!.. Ану, чи французи, побачимо... Раціоналізу
а... а без тіграла...

— Да-а, сестро: мій прибіг, як скажений... Миску борщу
той собака вихластав, а м'ясне з собою в газеті забрав...

— Що воно й буде?.. Мій теж... вилаявся, а таки пі
Газета оця, каже... і пішов... А сам, звиняйте, світить, підш
ками... Латала, латала — хай сказиться, кажу, ударник, з
ешся... Пішла в Церобкоп, кажу, що дають... Крам, каже
сідка... Так я оце собі на зимове пальто набрала, а те пере
Тані в школу... Охо-хо-хо-хо!..

— Е-ех, батеньку мій, товаришу Бобров!.. І кинуло ж в
богу... Кому це, ну кому, питаю, припало в голову так зн
тись з науки, з фахівців?.. Е-ехе-хее!..

— Я вас, Йосипе Йосиповичу, зовсім не розумію... Нем
я принаймні, спалив усі наші заводські заклади науки та
сив з півдюжини фахівців...

...льдберг співчутливо дивився на Боброва й хитав головою.
...шкода колишнього Боброва, такого сильного в борні
...ьтурністю, в борні за ідеали загальнолюдського добро-
... він морфініст, кокаініст, взагалі наркотик, зате ж
...обро-ов!.. А що сталося з цього Боброва, як не самі-
... облуда й кільканадцятилітня фахова практика, культура
... Нічого більше! Він... він...
... він інтегралом своїм хвастається! На глум усім інженерам
... опудало — інтеграл!..
...рова розбирав сміх. Лікар в захваті говорив, аж плечима
..., і люлька його от-от вискочить з рота. Це найбільше
... Боброва.
...и розуміє його хто, отого вашого інтеграла? — не вгомо-
... Гольдберг.— Придивіться ви на них, на хазяїв оцих. У них
... переплутав всі лади в голові. Куди не повернешся —
... інтеграл. В цеху, в прохідній, у конторі, навіть дома, в
...
...Тобто на квартирі,— поправив Бобров, сміючись виразно.
...А вам ще й смішно?..— здивувався лікар і замовк. Дійсно:
...сарня, як колись, чи справді квартира... Вони стояли на
... верхньої тераси-ступеньки під'їзних шляхів і мусили весь
...пати прохід то одному, то другому паротягові, чи цілому
...онові з рудою, вугіллям, або болванками з заводу. З галь-
... площадки одного вагона вистрибнув інженер Андреа з
... техніками французами. Махнувши їм привітання рукою,
... вдав на обличчі здивовання, що зустрічає своїх „старих
...омих" так рано й в такому місці.
...Чи не розподіляєте, часом, паротяги та вагони на стрілках,
...рядку якогось п'ятнишника, або суботника, шановний Андрію
... Що за ідилія: лікар і головний технолог...
...Як бачите, месьє Андреа: сміється він... Кажу, дурницю впо-
... інтегралом своїм, а він сміється.
...Бобров перестав сміятися.
...Мені страшенно треба поспішати...
...Да, да, інженере... Там готуються до урочистої зустрічі
... бригад, що воскресять оте старе доменне барахло...
... їм скоріше...
...Що?..— вже спалахнув Бобров.
Андреа примовк, намагався переможно подивитись на Боб-
..., але це йому мало вдавалося.
...Та ось же Йосип Йосипович нагадує...
...Інтеграл?..— запитав допомагаючи лікар.
...Да, інтеграла чекають...— на цей раз Андреа переміг.
...Дурень ви, хоч і француз!..— відрубав Бобров і рушив че-
...рейки до доменного цеху. Андреа щось гукнув злісне, по-
...ливе, та герготіння паротяга, розлучивши їх, заглушило той
... покрик.

— Дурень, мерзотник! Чи я його оголошував? Якийсь не розуміючи самого слова, його надрукував, а я винен. рень!., А те старе барахло, угодовець, лакуза нещасна!.. він тії самої... Дурень!..

— Хто це?..

Перед Бобровим, ніби з-під землі виріс, стояв Данил секретар заводського партколективу.

— Кого це ви так, Андрію Ільїч?

Бобров озирнувся на Андреа та Гольдберга, що стоял й досі на рейках. Раптом відчув якусь полегкість і потоком ледве зв'язуючи їх в якийсь лад, поскаржився Даниленко образу. Яке мали право вони сміятися з нього тому тільк чиясь голова, не переваривши сказаної ним фрази, надрук в листівці про інтеграла.

— Та це, знаєте , товаришу, розхолоджує всяку енергію цювати... Ви не уявляєте собі, що то є інтеграл, а...

Даниленка трохи смикнула за нерви така невірна впевне інженерова: „не знаєте, що таке інтеграл"..., але запереч Боброву, може ще гірше його розлютиш, а не заспокоїш. Д ленкова хвороба — вища математика — нехай не буде нерв інженера. Він мався добрим політиком і ще кращим такт Він веселий, байдужий. Він навіть не відчув образливості в запевненні...

Не вчув і жартома вимовляє:

— Без кінця велика сума без кінця маленьких одиниць, площа...

— То ви знаєте, що таке інтеграл, товаришу Даниленко знаєте вищу математику, мудрість і зброю інженерів?..

Даниленко зареготав.

— Пробачте мене, Андрію Ільїч, учора вичитав з підруч Поссе. Як прочитав ото в листівці, зараз і кинувся, як ду Студенти наші-практиканти, що з Маньковським на четв пішли ударниками, сказали, що це з математики... Підруч отого всунули, так я вичитав... Без кінця велика сума... Тут є від директорату та завкому папірець, добре, що згадав... кінця велика сума, без кін... чорт би його взяв. Знаєте, кин щось знайти в цих моїх шіснадцяти кишенях, так неодмінно передивишся, що там є... Без кінця велика... аж ось він...

— Інтеграл?..

— Папірець, Андрію Ільїч... Ми вважаємо, що ті три д ні в якому разі не можна тушити доки не буде пущено четве У нас може статися нечуваний прорив. Ми вже сьогодні ч на цілий ешельон менше відвантажили литва, ніж пере кількість за останню п'ятиденку...

— Хто це ви вважаєте?

Даниленко випрямився й з лиця на мить зникла жарт вість.

— Ми? Партійний колектив!

Так, як це стало ясно, це був секретар заводського парткоме тиву.

Бобров узяв у нього з рук папірця, а очей не зводив з об лиа. Та воно вже знов усміхалося й мирилось...

Конверт закритий, і на звороті проштемпельовано:

„Виходимо на роботу, щоб ударним трудом дати ... тисячі тонн металю на будівництво індустріяльного, соціялістичного СРСР!"

Поки Бобров читав папірця, Даниленко розкладав з жмені своїх шіснадцяти кишенях папірці, цигарки, обрізки олівців, ... тощо і пильно слідкував за Бобровим. Слідкував, як ... його обличчя напочатку читання перетворилося в за... Брови стиснулися, очі запалилися. Далі все обличчя ... вирівнюватись, очі круглішать. Губи вільніше шептали ...руковане. Під кінець Бобров набув уже зовсім веселого ви... ляснув по папірці пальцями навідлі й подивився на Дани... Можливо подумав:

— ... вони, партія, таки мають розум... Інженера Боброва не ...

Покладаються. Догнать і перегнать!.. Да-а... не помиляє... Бобров ще може змагатися з тими задрипаними французами... А в голос промовив:

— Приймаю пропозицію. З французами можу... з нашими ... не зовсім... Підганяти своїх карбачем, а з французами... Андреа — з великою охотою... Мерзотник!..

— Значить, ви згодні, Андрію Ільїч?..

— Безумовно, що за мова! Сьогодні ж оголошуйте в листівці. ...працюю над інтегралом паливних коефіцієнтів.

— І це оголосити?

— Інтеграл?.. Ні, ні, годі вже! Оголосили. Змагання оголо...уйте, підпишу...

* * *

Бригади Маньковського почали працювати одна за одною і ... уже шостий день, як четверту домну ремонтують ніч і день, ...години, щохвилини. Жадної перерви, жадної мертвої хвилини ...районі четвертої домни. За ці ж дні французи обриштували ...у домну. Андреа нарешті таки домігся, щоб потушити її, й не ... свого задоволення з такої перемоги. На технараді обіцяв, ... протягом двох тижнів він зможе перевірити футеровку, шахтні ...одильники та зробити точні виміри внутрішнього об'єму ча... печі. Йому потрібен дійсний профіль печі:

— Щоб встановити коефіцієнти деформації. Це дасть нам ...у, не вирішуючи „паливного інтеграла"... дійти до кращих

наслідків продукції... — зле примружуючи оком у бік Боброва кінчив Андреа.

Це одверте глузування, ніким не заперечене, так ура Боброва, що він зразу ж пішов з технаради, а Андреа до свого. П'яту домну потушили.

Стояла вона по-сусідськи з четвертою. Під'їзні шлях п'ятої йшли через дворище четвертої, тому весь матеріял, й до п'ятої домни проходив на очах у бригад Маньковського.

— На чорта йому стільки лісу?.. У нас капітальна перер й то ми риштуємося на колонках, а вони обліпилися, щоб їхніх таємниць не бачив...

— Може шкідництво якесь приховують?.. — вставив Арнау розрізуючи автогеном зверхнього пояса на стовбурі печі.

Даниленко час від часу заходив до Маньковского й л по риштованню. Він горів запалом Маньковського та його гад, але мовчав, щоб не посіяти задавацьких настроїв у бри

На останніх партійних зборах Даниленкові було заки обвинувачення в тім, що він потурає непотрібному, а мо шкідливому захопленню ідеєю Маньковського. Ця ідея, на ду голови завкому Кучеренка, може так підвести всі пляни до ного цеху, що багатьом доведеться знайомитися з „принципа виголошуваними вустами прокурора республіки, тов. Криле на процесах шкідників...“ Тоді на зборах Даниленко розбив черенкові докази простим нагадуванням, що це дхне шацк мом, який тільки но колектив так рішуче засудив. Завком мовк, може закарбувавши зло за такий натяк.

Та тут, додивляючись, як Арнаутов перетинає пояса до як беруть її в лещада, як раз за разом лебідкою витягають б з прогорілою проплавленою футеровкою, — Даниленко згаду ті слова:

— А що, як раптом?..

І не договорював, а брав пневматику й рубав заклепки плахах броні. Іскри сипалися з-під зубила, лящало й мак лося в голові, а сумніви впліталися в якісь не виходжені й забувалися.

— Товаришу Даниленко!.. Товаришу, з вами хоче говор француз...

Збивши шапочку заклепки, Даніленко вимкнув пневмат розігнувся.

— От, маєш, злетіла...

— Розбираємо?.. Там вас француз... А по-моєму, товар Даниленко, слід би нам подумати про воздуходувку...

— Як подумати? Думали вже. Адже ремонти скрізь іду Он труби міняють, чи готуються, принаймні... Газоходи...

— Не про те я, Олексо Митровичу... Маньковський каже, четверту ми збільшуємо, тільки ша... А я ж зроду на коупер їй, чортові, на четь атмосфери зменшиш, як тобі похолода

правильна осадка шихти, неправильне горіння... А пузом своїм чеіь атмосфери надмеш?.. та й вибухи в колошах.

— Що ж ти, власне, з мене хочеш?..

Коуперовщик озирнувся, обняв за талію секретаря партколек- у й прокричав на вухо:

— Замість паровичні та об'їзного шляху збудуймо силову [illegible], як ото в німецькому журналі!..

Даниленко всміхнувся, поспішаючи по нерівних ступеньках

— Старо, голубе! Старо, як світ. На технараді провалилося...— [illegible], а самому ніби щось стукнуло в голову: „На технараді [illegible] на цю роботу три мільйони. А справді на паровичну [illegible] мільйон шістсот тисяч та на об'їзний дев'ятсот тисяч... не вкласти б цих коштів у...“.

Як кліщ уп'ялося в голову впевнення:

Силова станція!..

Силова станція, що використає зайвину доменних газів і ними [illegible] рушійну силу, дасть енергію на воздуходувку, енергію на [illegible]алізоване доменне господарство.

Як у німців! Тільки... тільки соціялістична силова станція!..

Ледве не збив з ніг француза робітника, що стояв при вході східці. Захоплення так сп'янило Даниленкові голову, що він [illegible] про француза. Коуперовщик показав французові на Даниленка.

— Громадянин Даниленко!..

— Так, це я... А ви з п'ятої від Андреа?..

Француз кивнув головою й вичікував ще одного запитання:

— Щось маєте мені сказати? — нарешті дочекався він.

— Да, да... Інженер Андреа... просить звільнити зовсім дві [illegible] під'їзних шляхів, бо ви гальмуєте нам транспортування, [illegible]ріялів...

— Дозвольте! Це ж справа... Інженер Андреа знає, що тут інженер Маньковський... зрештою інженер Бобров цим відає... [illegible] я...

Француз усміхнувся в вуса:

— І Андреа і ви добре розумієте, що ваше слово найбільше [illegible]ить... Та це й не так уже нагально... Я робітник, хоч і [illegible]нцуз...

Даниленко ледве розумів його белькотання мішаниною фран[illegible]ьких, німецьких та російських слів. Даниленко заговорив, і не без деяких труднощів, німецькою мовою, якою оволо[illegible]ав, ночами не досипаючи:

— Що таке?.. Я нічого не розумію. Ви робітник... Гаразд! [illegible] ж вам треба від секретаря партійного комітету?...

Француз зрадів. Майже з такими ж труднощами володіючи [illegible]ецькою мовою, він передав, відводячи Даниленка під зава[illegible]у матеріялами естокаду:

— Правди!... Нашої робочої правди хочу!... Перевірте Ан... та ваших інженерів... Ми вам п'ятої домни не зіпсуємо, але...
— Що? — Даниленко мимохіть схопив француза за плечі...
— Нічого!... Вона більше не дасть чавуну, як давала... Ан... не зацікавлений у цьому. Ви самі... А дві колії під'їзних... вони нам може й не потрібні. Може він... — француз ки... головою в бік п'ятой домни — може він заздрить вам і хоче...
— „Шкідництво", — напросилося вперше сумнівне запит... у Даниленка, але він його не висловив. Подякувавши робі... кові й пообіцявши, що за під'їзні поговорить з ким слід, Да... ленко хотів бігти просто в завком, але коуперовщик пере... див йому дорогу:
— Митровичу! Що він белькоче. А гарно ти того: шпро... шпройхен... Так їх чортів, шпройхай, щоб... Ато, бач, францу...
— Найдіть мені Маньковського!... Або чекайте. З п'... просять заброніювати дві колії під'їзних за ними...
— Тю, тю... А ось і Мань... колись ми так звали одне од... як він був у мене підручним на фурмі... А тепер...
— Тепер теж так, батяш Іван Кузьмич... Що тут?...
Даниленко довго ходив поміж трямами, мотлохом руйнов... домни та новим матеріялом і розповідав Маньковському... думки, здогади, мрії. Інколи Маньковський, ніби захищаю... від чогось руками, кидав якусь фразу. То раптом розпалюв... й рубав тими ж руками повітря, то хватав Даниленка за пл... й потрясаючи ним, говорив:
— Дайош! Правильно!... А дві колії... Та чорт по йому!.. Д... дві, нехай не скаржиться, що гальмуємо... Ми встигнемо. У... транспортова ударна бригада вже й Боброву підсоблює... встигнемо, нехай беруть дві колії...
Нова силова станція!...
Так зідхнули, прощаючись, Даниленко й Маньковський. В... зідханні відчулася жага будови, перемоги й неприховані по... вання, скільки цей плян може бути реальним. Не стає п'я... тисяч. П'ятсот тисяч треба здобути за рахунок ударництва, ін... сивности та максимально можливої більшовицької хазяїн... тости.
П'ятсот тисяч і нова силова станція!

НЕС!!!

Гримів завод „Жовтневої Революції". Даниленко, виставив... груди колесом, наспівуючи марша Буденного, поспішав... завкому.

*

— Твої очі красиві, як блакить на шовковому кашне. Хр... мене накажи... Це правда. Може дівчата, наші заводські... ришні, захоплюються цими очима, й ти маєш рацію, але я в... бачу тільки...

— Що? Ти, Борка, інколи забуваєш...
— Нічого я не забуваю, товаришу Соловейчик. Пам'ятаю ..., що ти у нас секретар комсомолу, але очі твої, хрест ... ..., якісь дурнуваті, баранячі...
— Борка!
— Дивуюся, як це Даниленко не зрозумів сам, що ти не ... пропозицію тоді запропоновував, а... чужу.
— ... ж саме? Чи ти хочеш полетіти з комсомолу?
Доктор Гольдберг нарешті ввійшов до їдальні нового щойно ...ного будинку для приїжджих. Ще в дверях на обличчі ...ім вічна щаслива посмішка, в зубах потухла люлька.
— А молодь завше сперечається, завше сперечається... Я ма... ...трохи запізнився?... Так. так, гарненько ж тут, не споді... ... Право, гарненько! Гм... Просто тобі, як і... Квіти в вазо... ...картини... О, Айвазовський, Куїнджі з малоросійською ...ю!...
— Українською, товаришу Гольдберг, слід говорити...
...брови на Арнаутова, люльку з зубів витяг і поволі ...ування його обличчя переходило до добряцької папа... ...ої посмішечки.
— Української?... — Це було сказано в розтяжку, продумано ...чуто... — Так, так, звісно, української... А я знаєте... Звикли, ...воно називалося за часів нашої культурно-історичної ...... Да-а...
Обидва комсомольці мовчали. Арнаутов чомусь і досі при... ...ся на Соловейчикові блакитні очі, а Миша слідкував за ...бергом. Гольдберг підійшов до оголошення й прочитав ..., заклавши за спину руки з люлькою:
— „Об"...ява..."
— ... Ява острів такий, красота!... Ну, що ж: я вважаю, що ... буде благословити... їдальня, просто, прилична. Чи бу... ...чекати на товариша... Ага ось і він... О, й товариш... ...ров!... А ми... я вже ось „об'...яву" прочитав.
— Про що, Иосип Иосиповичу?... — запитав Бобров, вітаю...
...
Тільки стиснув плечима доктор Гольдберг і, покосивши очима ...білий папірець, шепнув на вухо:
— Якби ж на человеческом язике ота „ява" була написана... ...би ж на прекрасном, благозвучном шевченківськім, а то ж. Бобров ткнув очима в об'яву.
— На украинском?...
Заходили ще члени комісії, що мусіли остаточним словом ...ати: Закінчено чи ні. Готове чи напівготове.
Ця перша будівля на заводі, що виросла над американськими ...ями. Коли розтанув сніг, на цім місці дітвора робітнича в ... грала, збиваючи босі ноги об вальки жужелиці тощо, а ...третій місяць стоїть уже сіробетонна, двоповерхова будівля

з великими вікнами, з червоними поясами. На третій м комісія остаточно ухвалює пускати будинок в експлуатацію

— Гадаю, що можна буде нам почати... — виголосив Д ленко.

Пахло з кухні смаженим і голубило настрої. Нікому не лося ні в чім перечити партії саме в цю урочисту щас хвилину: починати так починати. Надто вже:

Смачно пах із кухні свіжий обід!

І почали. Почали нараду про якість продукції. Тепер, завод має власними силами вийти на боротьбу за якнайско перешикування всього доменного цеху, щоб забезпечити с вий та чавунний плян, тепер кожна крихітка в зернявост вуну мусить мати обгрунтоване право посідати своє м Кожен цех, кожен агрегат, стан, кожен робітник зробись ч ною годинникового механізму й чітко, в лад вимогам четв домни відбивай такти.

Раз, два! Раз, два!

Щоб бригади Маньковського не повернули до цеху, литва, ані тряму, ані заклепки. І особливо ж кераміки му напружитись з останніх сил. Огнетривалі матеріяли за вал так дорогу нам, довозили з-за кордону. Годі! Футеровка в вертій домні своя! Якість, якість...

Довгий стіл. Біла, лянна нова скатертина, три вазони з жими живими квітами й жадної мухи. За спиною в Ол Даниленка портрет Леніна роботи художника Альтмана протилежному боці Сталін, Косіор, Чубар. Свіжа фарба пручалася між пахощами кухні. Простягнені вздовж стіни й криті вікна манили червневе сонце в залю. А там, унизу суцільною хмарою диму й пари, дрижав у праці велетень-за Турботно свистіли паротяги на заводських шляхах, гупав резний „компаунд“ та різко виділялася пневматична тріск клепалок в руках ударників Маньковського на четвертій до

Завідувач їдальні спитав, чи можна подавати комісії обі

— Сподіваємося, що ви даєте сьогодні обід нічим не кра за той, що маєте його постійно давати в їдальні? — дру сміючись, запитав Даниленко. Решта його підтримала. Та дувач їдальнею був комуніст, і тому цього попереджен треба. Він тільки махнув рукою й засміявся самими губам очима.

Дівчата подали борщ. Розмови за столом притихли й р рив тепер здебільшого хтось один. Але навіть прекрасний б і пізня обідня година не змогли втихомирити зачепленого т наради настрою. Це не були висловлювання промовців на ційнім засіданні. Це були лише репліки про погану якіст робництва. Навіть Некрасов, директор заводу, і той ніби п нявся щирим настроєм не то співчуття радянській владі з при недоброї якости продукції, не то враженим самолюбством.

— А чого це так? Чого так, що навіть те, що вміємо гаразд, випускаємо таки недоробленим, неодмінно гіршим, аніж роблять наші капіталістичні сусіди? Що це, чи не дрібне, свідоме й плянове шкідництво? Я ж провальцьовую рейки, прийми з доброї криці, стараюся, умію, біс би його взяв, а дивлюся в штабелях на рейки — пообрізувані, ніби собака їх пообгризав! Заусенці на торцях, заусенці на дірках. Чому це такі ліньки руки покорчили, щоб старанніше, краще його б зробити, щоб не робило воно враження непідрубленої спідниці в ледачої господарки... Е-ех, якість!...

Даниленко звівся відповідати Денисові Воркунові. Вже сонце з підлоги на протилежну стіну піднялося, прогаркатів Дебальцевський скорий поїзд на Київ.

— Питаєте чому?.. Шкідництво кажете?.. Може й шкідництво. Знаєте, дріб'язкове шкідництво якогось задрипаного боягуза. Цілком можливо. Але сюди треба додати ще й чортячі традиції так званого „руського“, а дехто каже, „отечественного“ методу виробництва. У нас ще й досі роблять здебільшого „по-русски“, не по-радянському, не по-соціялістичному. Я вчора здибав в механічному цеху нашого касира Нещеретова в безпорадному стані. І з чого б ви думали? Кільце на ручці в портфелі розігнулося, й ручка лишилася в жмені, а повнісінький портфель з ручкою для робітників лежав у нього під ногами. Дрібничка, ще нікчемне якесь!.. Чому б його було не випустити з виробництва спаяним, як от я бачу в усіх наших німців, що на каналі працюють? Такий же портфель, навіть з гіршої шкіри, не шкіра, а Ersatz якийсь замість шкіри, але скрізь прошито, як слід, заклепані старанно й кільця, ці самі нікчемні кільця попаяні...

Або вам одна дрібница наших так званих отечественних традицій — наші кравці — чи індивідуали, чи фабричні робітники, так таки принесли від царської Росії до нас звичку не зав'язувати вузлів на нитці, коли пришивається на одежині ґудзик. Дрібничка, звісно! Хіба на цьому будуватимеш контрреволюційну передвісність, злу волю?.. Але якість одежини від цього знижується. Ґудзики треба всі як є перешивати, і тільки тоді надівати. Краще б не тулили їх туди... А подивіться в німців...

Гольберг нарешті відірвався від тарілки борщу й, прихилившись до Боброва, просичав захоплено задоволений.

— На ч-чисстому с-смальці!... Крас-сота!..

Всі, хто сидів ближче, почули, але не второпали.

— Га? — обернувся до Гольдберга Бобров.

— Борщ на ять! На ччис-стому смальці! Розумієте, товаришу, цей борщ зготовлений на ч-чис-стому с-смальці!...

В Даниленка довелося забрати борщ тільки розпочатий. Йому приходилося найбільше говорити. Зате Кучеренко впорався й з добавкою.

Дівчата подали другу страву.: „біфштекс по-заводському“.

Лікар під враженням борщу, упереджено задоволений, шу
когось із сусідів підтримки. Розчарований брався за „біфшт
бо на всіх чомусь ніби щось найшло.

— „і тут вони собі не можуть дати спокою... Так би
тинґували, й мітинґували... Й за що сказав би?.. Навчит
буде й якість“... — думав лікар, смакуючи присмаженого й д
нутого „біфштекса по-заводському“.Губи знов прошепотіли
вижне відкриття.

„Н-на ччистому смальці!“...

Так нарадою про якість продукції було відкрито бу
для приїжджих, відкрито ще одну культурну радянську їда
На виході комісії Колобченко, прийнявши подяку за гарний
увімкнув радіорепродуктора. Гармоність вседонецького р
центру Кашевський грав марша Шуберта.

— Розумієте, товаришу Бобров, де це за радвлади ба
на чистому смальці?!.

Бобров поспішав до себе в кабінет до інтегралу й Г
берга не чув.

Борка Арнаутов крадькома поглянув на Соловейчиков
й усміхнувсь.

Цехові ударні бригади давали до заводської газети-лис
свої соціялістичні зобов'язання. Бригада з дев'ятої Мартенів
печі запевняє:

„...Жадної хвилини затримки замовлення з чет
тої домни. Кращу крицю під вальці для поясів!
урочними, подвійно напруженими годинами п
допоможемо маньківцям не закаляти імени ентузі
Жовтневої революції, доведемо Центральному Ко
тові КП(б), що за її багаторічним проводом ми
навчилися перемагати!

Переможемо ж на металі“

Формовщиці з керамічного цеху цілою делегацією втис
до редакції під естокадою руди й на перебій:

„Пишіть; Друкуйте! По одній піщині перебир
пісочок, як пряники ті, кожну цеглиночку язи
оближемо!,..

Електрика показала вже в лябораторії терм
стійкість нашого футра. Без вихідних днів працю

На душу пляна поділимо, а домни нашої не
тримаємо!...“

Такі палкі заяви другого дня зробили бурю. Перед гуд
на змінах летючі мітинги. Безліч ніким не записаних пропози
А зміни виходили з цехів, спинялися на дворі, щоб почути
безперервно ревла й стогнала пневматикою четверта домна.
для інтенсивности працювали тільки двохгодинні зміни бри

... внизу лежали чергові дві зміни. Хто тут же обі-
..., хто читав газету, а більше сперечалися. Вгорі ж
..., що ні в ритми музики, ні в слова поезії не вкла-
..., по суті пляново й систематично роботою відраховував се-
... строку. Маньковский, як завше без кашкета, від
... виробничого скреготу скривлений і натруджений пру-
... перехрестями риштовань. Комунари-практиканти ВИШ'ів
... по двадцяти годин працювали на своїх місцях, не ви-
... з рук шкіців, рисунків. Вони тримали іспити, благородні
... іспити, у вимогливого й точного професора — у п'я-
...!

... зміни йшли неодмінно через 'доменний цех. Раціона-
... Боброва майже не помічали, і це злило бобровців.
... п'яту домну, таку мовчазну за останні дні, пози-
... понуро й один на одного намагалися не дивитись. А під-
... до четвертої, пальцем якийсь покличе ударника зі зміни
... ніби пошепки, бо за пекельним гамом його крик зда-
... тільки обережним шепотом:

— Ну, як?

Ударник озирнеться на риштовання й не затримуючи відпо-
...

— Працюємо! Шахту вже пройшли!... Наша бригада сьогодні
... фурмах!..

— На фурмах?!.. — передавалося цеховим змінам. Значить
...

—„...До кінця зустрічного терміну лише сорок
один день. Ударники! Ми за себе відповідаємо!

Четверта домна — то наш бойовий клич, наш
прапор!.. Закінчимо!!!“

Читала газета. І, як на тілі величезних заводських стін, зро-
... плісняві печериці, так на фоні всього цього десь по за-
... виробничих, по хатах затишних, на городинній зелені,
...ючись відповідали крадькома боягузи.

А вжеж, закінчити! Підштаників прати немає мила... Он
... немає. А вони — закінчимо. Їсти немає чого, конину
талоном відпускають... Тоже мені, ударництво, темпи. Я вже
п'ятий рік, я ударяю тут! а що заробив? Нема з чим додому
вертатись. Якби не городина оця в дружини... — і не доказав.
... нанесло на нього скреготання зубів велетня завода, і боя-
... струснувся. Здалося, що от-от зімнуть його ці зуби історич-
... темпів.

І раптом на завод комісія з „Центросталі“. Високий в окулярах
... обрамленою старанно підстриженою борідкою, з владними блис-
... очима, інженер-інспектор з трьома консультантами. Ши-
... повноваження від „Центросталі“, цілковита самопошана.
..., крім хіба самого Некрасова, не сподівався якоїсь комісії.
... про припинення будови паровичні й перетворення цього

будинку на НЕС, а також і мотивовані рапорти про почато
монту й раціоналізування домен було своєчасно надіслан
центру й, сподіваючись на відповідь, працю починали я
швидше. Не було жадних сумнівів, що центр схвалить з
заводу.

Аж інспектор з консультантами.

— Комісія! Комісія!... — Зашепотіли на заводі, в цехах, з
потіли й на зелених городах. Раптова комісія нічого доб
не говорить.

В кабінеті директора говорили довго. В замкові ключ сти
а голоси губилися в килимах, посланих на підлозі. Туди з
кали й Боброва. Згодом по одному зайшли, як змовники, і
нери з деяких відділів: двоє з плянового, один з коксувальн
один з постачання сировини й всі чотири з транспортового
на зло жадного з них комуніста. Зате, всі статечні, чисті, з к
мом знаннів та відповідальности на обличчі. Робітники с
няться від них попід стіни коридору, проводять очима, вс
юються, як владно-конспіративно вони здебільшого персне
пальці стукають у двері три рази й зникають за нею.

Вороги! Так напрошується робітнича думка. Стільки їх
за дванадцять років...

З великим запізненням, запиханий прибіг Даниленко з Д
ботом та Кучеренком. Смикнув за ручку двері й здивува
двері замкнено. Постукав долонею, щось сказав Дроботові. Д
мовчали, а за дверима хоч і говорили, та хіба вслухаєшся, і
в вухах дзвенять ще й досі шуми з бійки механізмів та лк
за домни.

Робітник підійшов, співчутливо радить:

— А ти, Митровичу, три рази пальчиком... — і поглян
на того пальця, додав: — Е-е, не буде діла. Палець без пер

Даниленко знов рвонув за двері й кулаком постукав, щ
коридору залунало вже погрозою.

Торгнув ключ, розчинилися двері.

—А-а, товаришу Даниленко, а ми оце збиралися йти на
робництво.

Знайомтесь. Інженер-інспектор Утьосов Михайло Броніс
вич, а це товариш Даниленко, наше політкерівництво...

— умлівав Некрасов.

Ідучи через прохідну, директор повідомив своєму засту
кові Дроботу, під секретом, звісно, що Михайло Броніславо
категорично проти НЕС'у й здивований, що четверту самі ре
туємо.

— Будуть, знаєте, ускладнення, чую, що будуть...

— А за п'яту якої він думки, Оксентію Гавриловичу?

— За п'яту?.. Да за п'яту він... Ага, оце добре, товаришу
ниленко, що ви підійшли.. Він вважає за цілком доцільне п
домну зробити зразковою на ввесь Союз. Хочби, каже, дове

[illegible] чотири місяці простояти... Нам, говорить, не шкода гро-
[illegible] вони йдуть на добре, на фундаментальне будівництво...
[illegible] покликали до Утьосова. До Даниленка підійшов
[illegible] й двоє німецьких інженерів. Андреа з задоволеною й ба-
[illegible] посмішкою на губах, німці мовчазні и приховані.
[illegible] домнах ніби нарочито, як змовилися, затріщали пнев-
[illegible] бійки, зашипіли автогени. На самому верхньому риштo-
[illegible] четвертої показався Маньковський. Вітер вихрив йому чуба,
[illegible] він щось енергійно розмахував перед робітниками.
[illegible] піднімав до нього черговий клапан нової броні.
[illegible] показав очима на Маньковського:

[illegible] вийшло на моє...

[illegible] саме? — схопився Даниленко, запалюючи цигарку.

[illegible] НЕС'у, ні тим більше естокади ніякої такої розумної за
[illegible] пропозицією будувати не будемо...

[illegible] й не будете?..

Центр так-таки й невелить. Тацього треба було сподіватись.
[illegible] колего, ці мрійники щось нечуване за-
[illegible] й звісно в чім успіють, то це в витратах
[illegible] (по-німецькому).

[illegible] загорівся від цих слів і, ледве стримуючись, також
[illegible] мовою заперечив:

[illegible] Коли ви, інженере, ударників звете мрійни-
[illegible] то просто помиляєтесь, а коли... то я взагалі
[illegible] радив би вам „свое суждение иметь", а краще
[illegible] слухняним наймитом...

[illegible] до стін величезного двоповерхового будинку нової
[illegible] Агенти охорони серйозно переглядали в усіх пере-
[illegible] в руках, і тільки Даниленка всміхаючись пропустили.

[illegible] чота інженерів, конденсована верхівка, мозок заводу,
[illegible] риштованнями і спинились на площадці другого по-
[illegible] дзвінкої залізобетонової будівлі.

[illegible] „За проєктом інженерів Маньковського та інших, цю бу-
[illegible] можна цілком пристосувати під НЕС, Михайле Броніcла-
[illegible], але я...

[illegible] Ні, в якім разі!.. — відрубав Утьосов. — Вам асигновано
[illegible] на паровичну, ізвольте її робити. Категорично забороняю
[illegible] в підвідділі плянування сталі при Держпляні СРСР про
[illegible] терміну її закінчення. Ніяких утопій, закручень, мі-
[illegible], ніякіх вигаданих НЕС'ів! Або припиняємо кошти. Ра-
[illegible]зування трьох старих домен зайва витрата. Щождо чет-
[illegible], то я ще подумаю, але вважав би, що туди слід кинути
[illegible], що є в заводі найактивнішого... Скажімо, партійців тощо...
[illegible] що й вийде...

[illegible] Даниленкові по спині мороз поліз. Андреа всміхався. Всім
[illegible] зрозуміло стало, що Утьосов надто неприховано глу-
[illegible] з ентузіязму робітників „Жовтневої революції". Даниленко

навіть зрозумів не тільки глузування, а й натяк на те, що вісти на заводі не потрібні. Туди їх на „безнадійну справу вертої домни запхнути, щоб не заважали оцим шкідникам

Бо це шкідники! Даниленко був певен того.

— Ми настоюємо на НЕС'і! Всі передумови: ґази з будівля. Тільки...

Утьосов поважно повернувся до Даниленка, блиснув рами:

— Ви настоюєте, але це ваш обов'язок. Наш обов'язок рігати пляни п'ятилітки й ощаджувати дорогі нам червінці даю, інженере Некрасов, що з мене й цього досить... Ду свою сказав.

— Ми будови не припинимо!.. — спинився Даниленко Утьосовим.

— Ви, справді, ніби злякати мене хочете?.. Я свою думку зав...

Андреа поспівчував Даниленкові:

— Жорстокий народ, оці пляновики! Жорстокий!..

Комісія на домни не пішла. Повернули до контори.

Даниленко манівцями пішов аж підтюпцем до Прока цеху.

— Він свою думку сказав!.. Гм! Пляновик... — верзлос в голові.

Кінець першої ча

ДМИТРО НІЦЕНКО

СПОГАДИ

Було в заводі я,
Немов сьогодні,
Стою в машинному
Із паклею в руках.
І скільки дум
На відповідь голодних
у голові
ночами
проскака.
Їх не спинить
І не зібрать докупи,
Вони мов тінь,
Мов клаптики хвилин,
Часів,
Що десь упали трупом,
Або в житті,
Як пісня прогули.
Нераз пригадував
Ті вечори у школі,
Як вікна дряпав
Мерзлий осокор,
Ну як ті дні
Геть одлетіли скоро,
Неначе шум
розгойданих
тополь.
Часи тяжкі були,
Тоді для школи
Ні крихти вугілля,
Ні дров куска,
І тіло клякнуло,
Мов корпус бугеля
В міцних
затиснутий
тисках.
Було за шибкою
Зима сердита,
І ми холонули
Щораз,

Щомить,
Ну як
Не йти тоді
Гуртом на цвинтар,
Щоби хрестами
школу
протопить?

Чорніла даль
Глибока,
Дика,
Грізна,
І в ній огні
Заблукано лягли,
Аж там
Де селища —
Тарасівка, Бобрівник
В ліси шумні,
В замети одяглись.
Тоді ішли
Після гуртків вечірних,
Коли вже ніч важка
Чорніла,
Як пустир,
А вітер лютував,
Крутив лапатим пір'ям,
Хотів той слід
Зірвати...
замести.

Лягали в сніг
пухкий
Хрести
І перехрестя,
Із тріском падали
Трухляві
І старі
І кидали луну
Глухих протестів,
Що гасла
Під виттям
Пронизливих вітрів.

Це про Полтавщину,
Зіньків далекий
У ніч глуху мені
Приносили думки...

Сюди, де ріс
Заводу клекіт,
Де ляскав пасом
Маховик баский.
Та вже те все
Пройшло,
Одгомоніло,
По днях
Розвіялось лунких,
Бо вже країну
Хором цілим
Щоранку
Збуджують
гудки

* * *

Ні,
Спогади в душі
Заводу не заглушать,
Не переможуть
Голосу заліз,
В його руках
Зростає наша дужість
І наші скарби
Чорної землі.
Кріз проруби
В стіні,
Я чую грім:
Заліза,
Міді,
Криці,
І тане ніч
З усмішкою на лицях,
Коли вже
Вахти час
На горнах
Догорить.

ЙОСИП ПУСТИНС

ВАП

„Поламалось діло"

— Ну?..

І чорні колеса окулярів позирнули в очі Злючая.

— На ваші умови?.. — личаком землю колупаючи, зап Валька. Рогові окуляри директора прожекторами блиснули мінь очей Вальки, розлючені й палахкотючі. Валентин Злю розумів, що директор бачить і відчуває кожну крапельку бурхливої крови, але все ж, спустивши жалюзі повік:

— На ваші умови?...

Перепитав повільно й неохоче, нараз зніяковів перед люті блискавиць зморшок, що розрізали опуклий лоб Бута.

Яшка Зусь, Злючаїв „кориш", сіпнув розлютовано мішалк так що пирснуло „молоко" в кориті і хрипко (підбадьорю Вальку):

— Кха! Сказав.

— Ні...

Рвонув Злючий. Гостро. Рішуче. Рубонув. І відійшов. Погля на Яшкину похилу голову (де кучері баранчиками чорними вихрилися) і ще раз:

— Ні. 80 за вагон,— інакше...

— І-і-і-на-а-кше?.. —

Розтягуючи голосівки, спитав директор, і на пожовклих ках зосвітився багрянець. Валька ляснув на рукаві муху і...

— Поламалось діло... Павза.

Муха, кружляючи і дзижчачи, сіла на місце.

— Та-а-кк.

Палахкотіло цегляною фарбою директорове широке облич і права рука стискувала пояс (Ех, ляпнуть би! З розмаху. У мор Щоб кров'ю захлинувся, чортове бидло...) Але...

— До всіх чортів! На біржу!..

Кинув проробу Полук'янову (усики щіточкою й тоненькі к тики на комірі, картузі) і... поворот (кругом марш) по-війсь вому на пальцях правої ноги. Пішов директор. Низенький. солапий. Синя сорочка на випуск. Цегляного кольору шир потилиця: прораб Полук'янів, сміючись, підморгнув чорним бл кучим оком і...

Адью, хлопчики, фіть із заводу!..

...нув (показав золотий зуб) і пішов легкою ходою, під-...уючи на пальчиках.

...бив, — Яшка з презирством услід надув губу, кармази-...губу — цибулею:

...бив...

І ...вав стягувати лачака...

А вапна лежить засніженим полем, нелюсована, суха, і про-...жара стояла над ним у синяві неба, у золотому промінні ..., і нерозривна, тонка їдуча пилюга сідала на траву та хащі ...ині".

Директор товариш О. К. Бут

...вільнено: за відмовлення від роботи.

...вільнено: відмовлення від роботи.

...вільнено: відмовився від дорученої роботи.

...вільнено: від роботи відмовився...

...го на списаних аркушах проти рубрики „звільнено" т. Хо-... списувала слово „відмовлення" і, наперед знаючи відпо-... так запитувала:

За вапну?

...го було те саме. 19-го о 7-20 ранку поштар приніс теле-...

> Штампстрой.
>
> Буту.
>
> Коли виїжджати?
>
> Трубстрой.

О 7-30 (минуло 10 хвилин) т. Бут торохнув кріслом об стіл ...тіркував. Потім узяв телеграму і, мурмочучи, лютий пішов ...вкому. На кінець дня — ще четверо взяли розрахунок. На ...ень дня принесли „блискавку":

> Штампстрой.
>
> Дирекції.
>
> Терміново сповістіть день виїзду бригади.
>
> Трубстрой

Директор прикусив губу. Але директор уже не торохка
сом, не лаявся по-матірному, а тільки захрустів пальцями.
акуратно телеграму. На заломах притиснув нігтем. Від
рки, що набігла, від річки шумливої акацій, що б
і не відбігає, стояла в кімнаті напівтемрява, і золоті кола
хались на підлозі, по стінах. Чи від напівтьми, чи від того
сидів нахилившись (навалившись грудьми на кінець столу), Б
очі були темні, сумні. Сидів важкий, осівши північником-пуга
Окуляри — очі, як колеса. Патлата голова. Сидів довго. За
ною машинка вистукувала: чик-чирик, чик-чирик, чик-чирик.
чирик. Дзвонять телефони. Булькають приглушені голоси.
голос густий, густий і широкий, як Волга, гуде міддю дзв
під вітром:

— Бу-бу-бу-бу-бу-бу...

А інший тихше, майже нечутно:

— Буль-буль? буль-буль?..

А позаду вікна, що навстяж відчинене — шепелявий ше
листя. Онисим Кузьмич Бут уже не думав про вапну. Забув
неї. Про інше думав, про інше сумував.

— От і старість близько. Слабий роблюся. А добре за
Вік би не помирав! Хороше! Хороше? Так може всі дума
перед смертю?

... На круглому барельєфі поривався вперед Фелікс Д
жинський. Поривався вперед. У бронзовій заграві завихре
мятежний — поривався вперед. Очі вперед. Очі ніби щось бач
по той бік гіпсової межі барельєфа, очі, що кликали все
вперед. Борода — назад. Очі — вперед. На круглому, бронзов
барельєфі вихор — Фелікс Дзержинський.

— Ех, жить! Як Дзержинський! Умерти, як Дзержинсь
Славетна доля, Онисиме Кузьмич...

Голова нижче, нижче до столу, а на шклі, що на столі,
масло — жовте обличчя, ніби річища — рівчаки зморшок і щ
обвислі...

Трухляві як у барбоса! Старий, нікчемний роблюся.

І знову сум стиснув у залізний кулак пульс серця.

— Алеж скоро... Здихати Кузьмичу!..

Довго, невідривно, аж до болю в очах, аж до туману, до сл
вдивлявся директор у чуже, втомлене, нікчемне обличчя, що ле
виднілося в зеленуватій воді шкла. Ні про що не думав. Див
і печаль нашіптувала про старість. І нечутний час шепотів
смерть, а так хотілось жити, багато щоб жити — на цій сон
ній і радісній землі.

А в тиші кімнати, на свіжо вимитій підлозі, на стінах, на с
гойдалися золоті кола, і текла, бурхливо хвилюючись, шум
тінь дерев.

У відчинене вікно влетів жук і з розмаху ахнув у потили
Злякано заскрипів стілець.

[illegible]!..

Бут підвівся. Твердий, граніт. Закам'яніли зморшки. Обличчя
[illegible] брилaсте. Камінь, граніт. Як у статуї — нерухоме об-
[illegible]. Губи посинілі, старечі, пошорхлі. Під очима (крізь оку-
[illegible]) сині мазки. Натяг кепку (стару, в пилюзі, у крейді),
[illegible] у кишеню телеграму, і, ледве схиливши голову,— вперед
[illegible] ведмеді ходять) кривоногий, важкий, широкий, заскрипів
[illegible], вийшов.

А в золотій тиші кімнати на стіні, над похилим стільцем, м'яко
[illegible] Ільїч — Ленін...

А в тиші кімнати на круглому барельєфі, в рожевій заграві
[illegible] поривався вперед і летів блискавкою любий мій Фелікс...
[illegible] Дзержинський.

Не дреф, Онисиме Кузьмичу

— Значить, сьогодні скликаємо збори?..

[illegible] Калюжний — „партія".

— Я збираю,— говорить Міліна,— цехи...

І вона вже за дверима, поривна, кваплива.

— А ти, Мішук, „комсу" інформуй. Обов'язково, щоб без зри-
[illegible]. Поніме?..

І Мишко Книгов по-фльотському:

— Єсть, капітан!

[illegible]иснув. І теж, марш-марш. Тільки двері грюкнули та за две-
[illegible] застукотіли підківки.

— Не дреф, Онисиме Кузьмичу! Не хмурсь!

Калюжний потирає руки і ляскає директора по спині.

— Буде вапна наша люсована. Буде! Поніме?..

Різні і єдині

> **Об'ява**
>
> Сьогодні по роботі в приміщенні червоного кутка загальні збори робітників заводу Штампстрой.
>
> **Повістка:**
>
> 1. Доповідь директора тов. Бута про господарський стан заводу.
>
> Явка обов'язкова.
>
> Завком

— Гмм, та-ак.

І Генадій Сотників підрахував:

— Раз, два, три, чотири... п'ять помилок на чотири ст
Здорово накалякали — усміхнувся. Грамотій Антошка!

І пройшов (по залізній драбині, стукаючи чобітьми) н
в куток...

> ... раніє робітників завода
> Штампстрой
>
> Повістка.
>
> 1. Доповідь директора т. Бута про гос. стан заводу...

Пилип Зайцман читає голосно. А тим часом Ганс Бітт
цями" витирає руки.

— Ти, „Герст" Бітте. Збори, біте ауф, збори. — І теж по
бині, стукаючи чобітьми, сміючись, нагору, в куток...

> Повістка.
>
> 1. Доповідь директора товариша Бута про госп. стан заводу.

— Таак... Явка...

І припинивши читати, вже не дивлячись на оголошення,
(по залізній драбині нагору, в куток) Михась про себе:

— Обов'язкова — буркнув.

Чотири хлопця, чотири сторони світу. Яка ти різнома
людська породо! От їх чотири прогриміло по драбині. П
ному різні вони прочитали Антошину малописьменність,
все ж різні, як день і ніч — вони єдині.

„Сельодочн

У просторій залі перегукується луна, вже друга годин
ідуть збори. На золотих вервечках незримої таємниці спуст
нижче сонце. Над другим металічним, у мереживі мідних д
рожева пилюга сяйва. Давно говорить Бут, і промова йог
спокійна, чиста ріка, несе на собі вітрила цифр, важкі бер
фактів і легкі яхти жартів. Час від часу, як чайка блисне усм
черкне крилом тишу і колами розпливеться по обличчях с
чів. Черкне, попаде і знову спокійно й плавко несе він
води свої, не прогримить, не шелесне... відкіля це? Ага,— Го
„Страшна помста"... Ще в гимназії вчили... „Спокійно і пл
несе він повні води свої, не прогримить, не шелесне і

... стьожка переливається, в'ється по зеленому світу..."
... так?

... Сотників усміхається далекому дитинству. Спускає по-
... заплющеними очима дивиться на сонце, що застряло у
... вікна, і прозорий рожевий туман встає перед ним.
... Сотників усміхається соняшному сяйву, що просвічує
... заплющені повіки сяйва, що рожеве, як дитинство.

Пилип Зайцман:

Наш директор, кажуть, старий підпільник. Його ім'я гри-
... п'ятому...

Ганс Бітте:

Залиш записки: 1) непошана, 2) заважаєш слухати і 3) бруд-
... газету, залиш...

А Михась біля вікна. Колупає замазку. Думає. Брова до брови.
... канавка між ними. Очі прямо у клітини церати. А в клі-
... серп і молот, серп і молот, серп і молот, серп і... кінчик
... розгублено лиже губи. Праворуч, ліворуч, праворуч, ліво-
Думає Базулін.

Про віщо думаєш Михась? — шипучий шепіт над вухом.

Маленька таємниця і в тебе, Сотників. Секрет. Таємниця...
Усміхається.

Промова Бута протекла спокійне річище і знизу, з дна вда-
... вгору клекотливі струми гніву. Бута прорвало греблею в час
...

І нікому з нас не таємниця...

Раптом загримів голос його (так кибець-хижак нежданно у
... злітає могутньо і легко).

... І нікому з нас не таємниця, що на будівництві нашого
... „сельодочники" завелись. Так! Скільки за люсоване вапно
... знаєте? 40 карб. вагон, чули? 40 карбованців!
... 23.

Ого-го-о!..

... вирвалось у Михася.

Здорово!

Зашуміло в залі: незримий струм пролетів над присутніми,
... стільці, бризнув запитанням:

Які такі „сельодочники"?

Хто такі?

... Бута вибухнув — нараз.

Сами знаєте. Поналазило тепер на завод всякої наволочі:
... на підробіток, сини дворянські, крамарі колишні, непмани...
... що завод? Їм завод що й оселедець: спекулюй, крама-
... ось яка думка „сельодочників". Рвачі. Ми мучимось, ми
... із руїн піднімаємо завод, дійшли вже найкращого: труби
... треба. Шість трубочок, як одна, шість труб із черво-
... зорями. Підписали угоду з Трубстроєм. Одно: будувати —
... матеріяли — давай. Цегла є, пісок, жорства є, все є,

а вапна — третій день лежить, і ніяк не дамо. 40 карбов закопилили „сельодочники". Так хіба ж тут гроші, товар Принцип тут дорогий! Хто кого? Хто на заводі господар чи „сельодочники"? От у чому гвоздь, товариші! Щоб ми і казували, а не вони нам!..

(Є на річці Іматрі „котли" де штопором бурує
і так рве вона, що потім як проминуть віки,
в друге річище входить вода, на дні, у грані
ґрунті, лишають котловини глянцьовані як шкло.
це так. Клаптик думок, трошки почувань, між ін

Біла ластівка — маленька цидулка пурхнула через стіл. З ман кивнув Міхасеві: згоден! Підвівся, розмахнувся і... ласті біла цидулка пурх через стіл: до Бітте. Не долетіла. Кружл впала на підлогу. До ніг Леньки. Підняв. Розгорнув, напів рядки:

> Хлопці!
>
> Давайте вапну люсувати.
>
> Базулін Мих.

Думки гвіздками у Ленькин мозок.

— Еге. Діло. Робітник я молодий. Висунусь. Як ніяк — сп велика. Сам директор на замітку візьме...

І розмахнувся поверх Михасевого підпису, закрутив: Ген. Усміхнувся до Зайцмана. Зайцман руками знак: далі, мо Бітте передай. Встав Генадій і, розмахнувшись, кинув циду і всміхнувся директорові в голубінь окулярів. А цидулоч біла ластівка навскоси, через стіл, до Бітте. Ганс очима запи мені? Не кваплячись розгорнув. Прочитав. Обличчя су Справа — не жарт: соромно, увесь осередок під манастир! З прочитав. Нахилився до сусіди:

— Дай олівця.

Біла ластівка-цидулка пурх назад, навскоси через стіл Сотникова. Нальоту зхопив її Генадій. Читає:

1. Поговорити треба — поперше
з Книговим — секретарем комсомолу.

Г. Біт.

Ага, правильно німчура придумав. Покищо з секретарем знайомлюсь. Виділить із усіх: запам'ятає. Придасться. Кивну Ганса: так! Ти правий. Через стіл ластівка біла - цидулка. липу Зайцману. Киває Зайцман: правильно. А там далі ле цидулка. До вікна. Усмішка очима — відпоздідь Михася: д придумали. Треба погодити...

І ще, пізніше, коли полинула із залі по драбині робітнича схвильована мова й тихо стала навколо, на залізному майданчику згрупувались: Книгов, Миша, Бут, Сотників, Михась, Пилип і Бітте і нач. двору Лахота.

— Чуєш, Лахото? — говорить Бут і розглядає запилені носки чобіт, — от комсомолія береться до вапни. Видай завтра лиці, передники — словом увесь каптьор. Нехай починають.

Гуторливою групою до контрольної пішла комса. До контори хитаючись пішов директор Онисим Кузьмич Бут, слюсар із ними. На залізному майданчику Лахота запирає замком. А пішов Лахота, і все завмерло. Синє, синє небо. Ти-ш-ш-а. Золоті зайчики тріпочуть на стеклах. Мовчать цехи. Дрижить на вітрі трава. Сніговим полем лежить вапна, і прозора хмара стоїть над нею, у синяві вечора, у сяйві золота, і тоненька, біла пилюга сиплеться на трави, на м'який пісок.

Люсування вапни

Коли нахилитись до важких нош, сонце-ливар бризне на каштанове волосся, заблищить в них і бронзовою пилюкою потече тоненьким струмочком у ямочку, на потилиці. Тоді пече, як сонце-ливар.

— Взяли швидко, — говорить Михась. Він підхоплює ноші і вниз з білої завіси вапни. Бігом, не дихаючи, не говорячи, а сухий порошок солоденький, що хрумтить на зубах, ляже на пересохлу горлянку, на зуби, на легені.

— Фу-у-у! Як хороше повітрям свіжим дихати! Як хороше! Кинули. Рве Михась. Вапна, стукаючи щамором, важко плюхне в корито.

— Взяли, — скоріш назад. Вапна (димом над вибухлою бомбою) піднімається і газовою хмарою ближче, ближче...

— Насипай!

Лопати загрузають у м'яке борошно й кидають його на ноші.

— Раз, раз. Готово!

— Взяли!

Запітніли руки сковзають по ручках, і ось, ось важкі ноші гнуться.

— Кинули!

Важкий плюскіт. Назад. Личаки роз'їжджаються. По білій каші. Обережно: щоб не впасти, а то обпектись можна.

— Насипай!

— Взяли!

— Бігом!

В сивому вапновому тумані — дві швидкорухі тіні: Михась і Геннадій. Жовта шкіра захисних окулярів промокла від поту і почорніла. Скла запотіли, по них течуть крапельки, і поспішають, на бігу, їх треба прочищати. А сонце... о, це сонце. Воно над головою розливним ковшем щедро ллє золоте лиття!

Мокрі сорочки прилипають до спин.
— Відкрий кран!
Із золотого брандсбою, вискакуючи, шепочучи ге
срібла, злітає високо, високо до неба синього, розкидаст
пастий струмок. А там, (високо-високо) перегибається, я
лебедина і поривно вниз падає веселим тонким дощем. Над
вою ямою № 1 — веселка. Весняна свіжа веселка. Шип
водою вапна, тонка пара злітає над вапняком, що тріск
важкий, водянистий струмок б'є по молочній гущі, аж д
просвердлюючи „засипку" і перевертаючи напівпудові
Робота кипить. Важка, задушлива, гаряча.
Генька важко дихає. Так хочеться присісти, але цей нев
Михась усе жене й жене.
— Сотників, годі тобі холодочком! Розмішувати треба
Яке важке весло! А треба швидко назад і вперед
й нести його, щоб скоріше розійшлась „засипка". Сотників
Повільніше ходить весло. Обпечена п'ята пече. Не можна
на місці. Михась кріз туман окулярів дивиться важко й ту
Чого він хоче, цей Михась? Стоїть над душею! І Генька
затримує хід весла: ра-аз, два-а-а... А на половині Михася
вій — буря — жовте вистругане днище виринає. Молочні
летять на спецодяг і білими крапками осідають на ньому
— Ей, тихше, не можна так!
Кричить Генадій і голос його бринить, як струна під на
злости, яку він затримує.
— Ша, не дуже розоряйся...
Михасю огидне тонке обличчя Сотникова.
— Тилигент...
Кріз зуби майже мовчки про себе.
Але по губах Сотників відчуває щось образливе, стра
образливе!.. „Хайло" думає він. І злість клекотить у ньому
ступає до горлянки, рветься крізь зуби, шипить, як скріп
коче у горлянці, на зубах...

„Отчего, почему, почемуточки,
Не известка у нас, только шуточки"...

— Апчхи!..
— Спичка в ніс.
— Апчхи!
— У ніс спичка.
— Апчхи. Ап-чхи!
— Ой Пилипе,— білозубо всміхається Ганс,—ти мені о
спички вичхаєш! Вапна пече й лоскоче.
„Записка" летить. Дим. Грюкіт. Порив. Із крейдяної
регочуть спітнілі обличчя, важко дихаючи. Кріз сито мол
водоспадом у яму № 2 стікає шумливий розчин.
— А-а-ап...

[illegible] Кузьмич недалеко стоїть, піднявши голову, дивиться [illegible] далечінь неба, де золоті рисунки проводів. Від цього на [illegible] збігаються важкі м'ясисті брижі.
— Лахота, щоб завтра мені прибрати проїзд. І чорт тебе, [illegible] старого, знає!.. де твоя голова?
Широкими колами обходять вони яму № 2.
[illegible] ненароком усе ближче й ближче до люсувальників. [illegible] Лахота засовує в кишеню піджака порожній рукав, [illegible], рве травинку, мне її пальцями, і як примус спалахує [illegible] загравою. Бут дивиться на запилені вікна цеху. У чор-[illegible] відбито: двір. Вапняна гора покрита даховим залізом, [illegible], білий пар.
[illegible] бачить директор, виринули із білої хмари люсувальники [illegible], чорнявий, очі — жуки: чорні, блискучі) — Зайцман [illegible] (міцний, як лантух, наповнений піском, а права брова пе-[illegible] надвоє) — Бітте. Зайцман примружує око і розгойдливо [illegible] Буту в спину.
Бут усміхається, ледве, ледве відкрив щілинку в центрі [illegible] зуби білі, блискучі, як вапна. Ніби в кіні, на [illegible] віконного чотирикутника напливає сивий туман важкий [illegible].
— Лахота, де твої очі? Ось глянь, стекла які, до завтра щоб [illegible].
Біля тисків, біля контрольних плит, над якими похилились [illegible], де шелестять ліси пасів механічного, казанового цехів, [illegible] стінах будівель, що ростуть, біля задимлених кузень, [illegible] горнах гуде полум'я і плещуть парові молоти — скрізь [illegible] заводу радісне:
— Бачив? Вапну люсують...
А Миша Книгов гордовитий ходить і то до одного, то до [illegible]
— Знаєш, а вапну вже люсують. Хто? ясно — осередок.
— Ей, Мишуха, — Юхим Іванович сердиться і усміхається ща-[illegible], напишу. Працюй Мишуха.
В конторі т. Ходокова пише наряд № 715 В. Зайцману, [illegible], Базуліну, Сотникову — ударній бригаді люсувальників за [illegible] вапни і виливку у котловани...
А в кабінеті, де Ленін і Фелікс, директор сміється:
— Валь, а Валек, на, мерщій на пошту...
В [illegible], рисках і крапках по дротах лінії Дніпропетров-[illegible] Харків гуде:
[illegible]. Виїжджа... Бут.

„Банабак"

У [illegible] стикнулися: Банабак насунувся грізною хмарою:
— Ти, што? Свиню підкладаш?

Стиснув кулаки, чорні, порепані, землисті й крикнув:
— Ціну сбиваєш комса, гліді?!
На голубому білку криве мереживо кров'яних сосудів. Г
відхилився.
— Що вам треба?
— Слухай, хлопчику...
Вони йшли тепер по насипу, високім і зеленім. Внизу
шляхи і пихтіла „кукушка".
— У мене розговор короткий. Ні?.. Перо взад і льотай,
ська птичко. Зрозумів?
— Чого ви пристали? Що вам треба?
— Цить, — Банабак присунув своє дерев'яне обличч
близько, що шорстка щетина його волосся залоскотала
Сотникова.
— Цить, говорю! Говорю сурйозно! Коли єжелі... понял
І він стиснув пальці необрублені, як чавунні чушки, на
киній теплій горлянці.
Захлинувся.
Похитнулась земля.
— Пусти!...
Банабак збіг до підошви насипу і звідтіля, маленький
і не страшний зовсім.
— Зрозумів, хлопчику?.. Пьоришко взад і льотай, ра
птичко...
Сотників зідхнув.
Внизу в котловині лежав завод, розпорошений у плут
риштовань мовчазний і порожній.
— А ну, їх з вапною! Собі дорожче.
І по вихлястій стежці, розтираючи горлянку, збіг уни
ріки. Голубого, сріблястого Дніпра.

Про

Вночі згоріло корито. Не вилитий через недосвіченість вап
розчин пропалив борти. Бітте нахилився над краєм котлов
поквапно плював у загусклу вапну. Пилип хвилюючись мо
— От дурні! От дурні! Отаке одчубучити!
А Миша Книгов хмурий. Михась теж.
— Хло... в мене Сотників не вийшов.
Миша Книгов з-під лоба. Погляд важкий. Чорний.
— Качаєте, хлопці? Глядіть!
У натовпі, що навколо котлована, хтось зле хмикнув.
— Хммм... Робітнички — будь певен!
Але хтось на відповідь відрубав:
— Краще від тебе! Чого прилип?
Тісніше коло. Очей. Ніг. Поглядів. Злих. Дружніх. Сп
ливих. Ворожих.

Книгов — говорить Михась, — а з ким же я на пару буду?
[illegible] Сотників.
А ти зачекай, може вийде.
А як же! Обов'язково. Райська птичка, хо-хо-хо...
Банабак надзвичайно радий. По його обличчю розпливається
[illegible], їдуча, зла. А Мишка Книгов — комсомольський се-
[illegible] нервово думає: „кінці віддавать, кінці віддавать"... Наче
[illegible] наступив на хвіст, довгий, худий Тимкин хитає малень-
[illegible] гадючою головою.
Як це називається? А! „Соціяльне соревнованіє". На
[illegible]" до „Собачої радости", далеко не поїдеш.
[illegible] О, знаю цього Тимкина! Будинок у батька на Серб-
[illegible] відібрали, є за що зуб гострить. Будиночок на ять, але
[illegible] Що робити? „Кінці віддавать, кінці віддавать"... Ні, у
[illegible]...
Мишка заметушився, застукав стрекотливо, як моторний бар-
[illegible] рук — то й діло, як крок — так і готово.
Гей, дуй хлопці! Разом! Взяли.
Полетіли дошки гнилі, перемазані вапною, мокрі. Прибіг те-
[illegible]
Застукав молоток. Зашипіла пилка. Працювала комса, не
[illegible] очей — ніколи було. Але, коли випадково підводи-
[illegible] голова від ящика, зір падав на коло злих очей, стиснутих
[illegible] стиснутих грозових брів.
Пусти дошку! — сказав Ганс. Але Банабак, як камінь, як
[illegible], важкою громадою придавив ногою дошку і ніби не
[illegible]
Чуєш, ти, дошку пусти!
[illegible] Банабак, сусіду:
Що ви говорите? (павза) ца-ца! — Сміх, злий, зловтішний,
[illegible]. Який тихий голос Ганса! Як горять очі в Пилипа, і
задумав Михась Базуля? Михась підводиться з колін поволі,
відриваючи очей від Банабакового забрудненого личака.
[illegible] підводиться з коліна й виростає, насувається грізною
[illegible], Тиша.
Пусти, — говорить Ганс. Блискавицями очі в Пилипа. Здре-
[illegible] Банабак, але відступити пізно. Михась Базулін, грізний,
[illegible], вахлатий, виріс над ідолом, заступив сонце і... Ой, як
[illegible] серця, як кидається кров по жилах!
Ех! на, чортова харя!..
Як дерев'яний чурбан котиться вниз Банабак. Злісною блідою
[illegible] покотилася шпана до Михася.
Чиво лєзєш?!
А Михась спокійний, великою скелею виріс:
Сволочі, не зірвете, „сельодочники"!..
Бам, бам, бам, — задзвонив дзвін. Початок роботи.
Розходьтесь, — кричав десятник, — одержуємо наряди.

Пошабашивши, зібралась комсомольська група.

Онисим Кузьмич дивився у вікно байдуже, сумно. Миш шов до директора і тихо, винувато.

— Хазяїн, народ чекає — починай.

Бут поволі повертається. Втомлено сідає на стілець.

— Що ж, ребята? Ріжете ви мене. — І сумними очима ск по обличчях.

Миша Книгов голову вниз.

Ганс Бітте — вбік.

Одвів очі Пилип.

Михась — у вікно.

Колотків — у газету.

Поодвертались хлопці! Не витримати сумних очей дирек Ніби торкнув він м'якими пальцями серця. Ніби взяв за тоншу і найніжнішу струну. І бринить вона тепер у цьому чанні довгому, як час.

А час тече нечутною річкою, і кожен думає.

— Підгадили ми, підвів паршивець Сотників! Підгадил Підгадили!

А Бут голосом, дзвінким від болю й тихим від спо що нахлинули на нього, розповідає комсомольській груп підпілля, про рік 1905, коли він був юнаком, як ви, хло героїка мятежних барикад жалібним маршем неслася над

Стає серцю спрагло. Стає серцю — легко. Радісна воло бігає на вії. Груди розпирає дихання. І кожен відчуває се героя, за солдата революції. Ех, дать би зараз в руки підпори — і блин старенькій землі. Доверху ногами перекин її хлопці.

Але Бут старий лоцман. Він вводить енергію в річище.

— Треба нам, хоч із шкіри вилізти, а вапну, хлопці, ва

Пилип гарячий, пекучий, Пилип як бомба вибухає:

— Товаришу Бут, ми, от... слово чести даємо... злю вапну... Ну, от...

Він захлинається від напливу почуттів, що проривають в н і по-дитячому наївно говорить:

— Злюсуємо, їй-бо злюсуємо!...

Хлопці сміються. Радісно. Дзвінко. Молодисто.

...Пливе на захід сонце — другий вечір. Другий вечір ротьби. Тихий завод. Золоті пасма на стеклах вікон. Здає завмерло все.

Тиша...

Але далеко, далеко за віхами, за шляхами, за горами щ за зеленим-зеленим селом, за мовчазними порожніми кор ми — лине до неба у височінь — пісня. Пісня поривна, як м дість, і дзвінка, як мідь.

СТЕПАН ОЛІЙНИК

ШОФЕР ЕМТЕЕС

За крутим,
Залізничним одкосом
Виліг шворкою шлях
Поміж нивами,
Понад ріллями
Ранкова просинь
Умережує даль
Переливами.
Цокотять
Перемінно циліндри,
Мчить авто —
Вихром пил під колесами.
На масиві
Скибастих цілин бриль
І сліди
Від коней емтеесових.
Швидко мчу
Поміж зораним
Полем я
(Тут за плугом ходив
Радо я торік),
На лице мені
Соняшне полум'я
І росинки
Парів радіятора.
Гострий зір
Колію контролює,
Щоб не вгнатися з лету
В рівчак і вал,
Щоб опівдні
Прибув на ріллю я
Із „горючим“
Від бази Очакова.
Зеленаві озимої руна
Чеше вітер,
Вистелює пасмами,
На гряді Партизанська Комуна,
Де колись

Панську череду
Пасли ми.
А мотор мій
Фурчить говірливо,
Кілометри бере
По - ударному,
Везе гас
Тракторам для засіву,
Щоб ячмінь
Колосився гектарами.
Завдання нам —
Засіяти 300,
А ми стрічний
Побільшили в півтора.
У змаганні тепер
Трактористи,
У сівалки
Запряжено „Інтери“.
Цокотять
Перемінно циліндри,
Мчить авто —
Вихром пил під колесами,
Де розкинувся
Чорних цілин бриль,
Заквітують хліба
Емтеесові.

Одеса

Девіза: БОРОТЬБА

НА ЗАВОДІ

[illegible] обличчя нічого не нагадує. А сам Филонович нагадує [illegible], струнку й високу, як антена. Обличчя звичайне: [illegible], з вузьким високим чолом, з запалими щоками. Очі [illegible] — великі, сірі, трохи скидаються на баранячі, та [illegible] трохи. Як сміється, або посміхається, тоді його сірі очі [illegible] ховаються за жовті повіки, в глибокі западини. Ліве око [illegible] часто примружує, і око це, зневажаючи всі приписи [illegible], сумлінно співробітничає з носом. Ніс Филоновичів по- [illegible] пильнішої уваги. Ніс великий, майже правильної форми, [illegible] тонкуватий і з невеликим горбочком на переніссі. Крім [illegible], дуже чутливий, рухомий, лунко підшморгує, і взагалі [illegible]правіший виразник всіх порухів Филоновичевої юнацької [illegible]. Льоня Филонович лежить горілиць і, втративши всяку [illegible] заснути, водить носом у різні боки, всмоктуючи повітря [illegible], то лівою ніздрею. Од носа йде якийсь шморкотний [illegible]. А ліве око, мов зачароване цією мелодією, в особливо [illegible] місцях примружується. У бараці, як і завжди, горить [illegible], й тому чорні брудні стіни видаються жовтавими. Ма- [illegible] рано, бо всі робітники сплять як повбивані. Филоно- [illegible] немилосердно джигарять блохи, в несвітській тузі лежить [illegible] нарах, і вже не силкується заснути. Неначе й звик був [illegible] життя, а це знов стає незносним. Повітря в бараці [illegible] нагрівається і загускає смаженим салом. Нічну тишу [illegible] порушують непевні звуки — визнаний привілей сонної людини.

[illegible] матеріялів, що надійшли на літературний конкурс, оголошений Секто- [illegible] мистецтв НКО в травні 1930 р.

[illegible] не затримувати матеріялу, комісія — жюрі конкурсу та Сектор [illegible] НКО постановили: конкурсні матеріяли, що надаються до друку, [illegible] в журналах та окремими книжками без зазначення прізвищ [illegible] (виконуючи умови оголошеного конкурсу). Прохання до широкого [illegible] взяти участь в роботі жюрі своєю оцінкою конкурсних матеріялів. [illegible] й зауваження про ідеологічно-художню вартість конкурсних творів [illegible] на адресу: Харків, вул. Артема, № 29, НКО, кімн. 16 (жюрі [illegible]ратурного конкурсу). Даючи оцінку й зауваження, зазначте [illegible], професію, вік і місце.

[illegible] відома письменників доводиться, що строки подачі оповідань та [illegible] на конкурс продовжено до 1 жовтня, драм для малих конів до 1-го- [illegible], п'єс — музкомедій — до 1 листопада 1931 р. Матеріяли, що їх друку- [illegible] жюрі не визнало доцільним, повертаються авторам без затримки.

Сектор мистецтв НКО

— Ах... христа, бога, бліх мать, довго ви мене мучитим[illegible]
І, лаючись уже не так голосно, пересипаючи блохи бог[illegible]
верховим матом, бородатий сезонник забирає своє лах[illegible]
йде спати на двір. Уже осінь, на дворі захолодало, і [illegible]
тепер з робітників цегельні ніхто не спав.

— Так і я, Павле Трохимовичу, разом з вами. — Раді[illegible]
гукнув Филонович, захопивши піджачину і стареньку ковд[illegible]
почимчикував за бороданем.

Сезонники знайшли трохи соломи й умостились спати [illegible]
леко від бараків у придолинку, за глинищем, тут затишно[illegible]
угорі грається вітер, висять зорі на небосхилі, і місяць [illegible]
ватий і задрипаний дивиться сонно й безприхильно. Льо[illegible]
виться просто в небо, і воно здається таке ж безбарвн[illegible]
стеля в закуреному бараці. Морозяний холод починає [illegible]
пощипувати спину, Филонович повертається на другий бі[illegible]
цюрблюється, і в очі йому зненацька впадає місяць і за[illegible]
синява неба. У Льоні мимохіть прокидається незрозуміла [illegible]
на місяць. Та розваживши трохи, визнав, що місяць цілко[illegible]
невинна істота, і вся лють обернулася проти поетів, що с[illegible]
віку обслинюють бідолашне світило. Згадав, що і в н[illegible]
віршах не раз потіпується місяченько, і твердо виріш[illegible]
тільки заживе по-людському, все це нічне чортовиння ге[illegible]
викреслювати.

— Давай спаруємось.

Спокійно промовив до Филоновича сусіда і прису[illegible]
ближче. Льоня і Павло Трохимович щільно полягли бік до [illegible]
вкутались двома ряднами. Зразу потеплішало, і дядько [illegible]
скоро захріп. Филоновичеві трохи гидко лежати побіч д[illegible]
і дихати повітрям, напахченим застарілим потом і тютю[illegible]
димом з рота, та діватись нікуди: з воронами летіти — по-[illegible]
нячи й кракати. Ніякої огиди Льоні не личить виявляти, [illegible]
його вважають за свого хлопця, і змінити цю думку зов[illegible]
корисно. Треба терпіти. Та втім тепле, звогчене випарам[illegible]
вітря вплинуло якнайкраще, і сон хутко оповів стомлене[illegible]

Прокинулись тоді, як переможець ночі сонце, велике [illegible]
зіпріле, відпочивало, спершись об землю, й своїми черв[illegible]
списами злегка пронизувало пелену ранкового туману. С[illegible]
ники миттю вийшли з стану симбіози й хутко взялись д[illegible]
боти. Працюють на цегельнях відрядно, — кожен стар[illegible]
виробити якмога більше, а тому й починають робити [illegible]
День сьогодні видався жаркий, обливаючись потом, ввесь[illegible]
підвозив Льоня глину до місилок і ввесь день з голови йо[illegible]
виходив профспілчанський квиток, що сьогодні він мав [illegible]
жати. Сьогодні ввечорі неодмінно піде. З цієї події Фило[illegible]
надзвичайно радий: літо праці на заводі не минуло м[illegible]
Йому ж бо тільки вісімнадцять років, а вже член профс[illegible]
Даремно тільки турбувався й трохи не ризикнув своїм жит[illegible]

Наче все пішло на добре. Тепер його тут не поба-
[illegible] би вечір, якби дневі кінець. А день сьогодні як
[illegible] консервативний: розтягся, мов дохлий, в пекучім степу, й
[illegible] йому до соціялістичних темпів.

[illegible], затиснувши в кишені профквиток, Филонович уявляв
[illegible] пролетарем, який має твердий ґрунт під ногами.
[illegible] тепер не хотів бути й хвилини. Тут хоч заробіток
[illegible], алеж ніякісіньких перспектив. Це тільки селянам
[illegible] за літо він сяк-так назбирає грошей, а жінка дома
[illegible], і лежатиме тоді зиму безтурботно на печі.
[illegible] треба було в профспілку вступити...

[illegible] вже Льоня спати в бараках не ляже і вже завидна
[illegible] постіль в степу. Спати йому зараз не хочеться, Фи-
[illegible] на пагорку і стомленим поглядом дивиться нав-
[illegible] йому спиняються в одній точці обрію. Небо там то
[illegible] то блідосіре, щораз міниться й переливається
[illegible] кров'ю. Цю кров нестримно і свавільно хлюпають на
[illegible] й домни великого заводу ім. Леніна. Ото завод,
[illegible], от де справжні пролетарі, етап будівництва соція-
[illegible] непоборна сила, запаморочлива могутність, і в го-
Филоновичеві, як у надхненного поета, стали заплітатись

Заводе, серце, рідний край
Ведеш ти в пролетарський рай...

[illegible] рядки склались у Льоні майже вмить. Вони про-
[illegible] неп[illegible]робленим патосом. І хоч доля поета тепер мало
[illegible] Льоню, а втім промайнула надія, що поміж іншим на
[illegible] поетом може стати. Адже завод це невичерпне
[illegible] надхнення. Жадібним поглядом дивиться Льоня на мін-
[illegible] могутне мариво індустрії, і в полум'ї марива робиться
[illegible] серце, мужніє душа. Тільки там і більш ніде. Тільки
[illegible] перспективи для поступу, а тут Льоні — тупець. І ро-
[illegible] на цегельні, це той же селянин — дрібновласник, що
[illegible] блохи в бараці і не вмивається аж поки додому

[illegible] жалем дивиться Филонович на Павла Трохимовича, цього
[illegible] дрібновласницьких ідеалів, що й сьогодні йде до нього
[illegible] Хіба ж годен цей дядько Павло позбутись своїх дрібно-
[illegible] навичок, — коли він жахливо некультурний. А Павло
[illegible], що два роки вже має профспілчанського квитка,
[illegible], як цей квиток раптом перетворив Льоню в сто-
[illegible] пролетаря. Він навіть пропонує Льоні і сьогодні
[illegible] спати, щоб тепліше. Льоня якусь мить вагається, а
[illegible] лягає. Цієї ночі ні місяць, ні зорі не посідають хлопцевої
[illegible] Льоня думає про завод імени Леніна, про біржу, і засипає
[illegible] сном фізично стомленої людини, щасливий і вдоволений.

Другого дня Филонович на роботу не вийшов, заявив у торі, що кидає працювати, й одержав плату. Потім заре вався на біржі і твердо вирішив на абияку роботу не Кілька день на біржі Льоні довелось проманеврувати, аж не стали вимагати робітників на завод ім. Леніна. Вимаг тридцять чоловіка, і Филонович до цієї партії потрапляє. Д гою од братви довідався, що завод ім. Леніна річ не за приємна. Деякі хлопці ідуть туди утретє і, клянучись всіма тими, заявляють, що й тепер повернуться, як тільки їх по тимуть у транспортний цех. Новаки, що йшли на завод вп всю дорогу боязко розпитували, який же це цех.

Побоювання справдились; всіх робітників забирав транспор цех. Та тільки щось близько половини одержали розраху книжки, інші ж повідмовлялись. Льоня Филонович виріши біржу не вертатись, мовляв, аби-на завод, а там уже можна іншого цеху перейти, і залишився працювати в транспортнім

Робота в цім цеху була часом тяжча, як на цегельні, а з біток менший. Проте Льоня на свою роботу не скаржився. паки, посміхаючись і мружачи ліве око, він вичитував м несвідомим робітникам, якщо ті нарікали на свою роботу. Ф нович уперто й вельми голосно доводив, що держава бі платити неспроможна, бо індустрії потрібні кошти, й що ін ми соціялізму не збудуємо. Хтось з робітників пробував заперечувати, та тоді Льоня вибухав щирим гнівом акти будівника соціялізму, пирскаючи слиною (це теж притаманна властивість), доводив правильність політики щодо за ти некваліфікованим групам робітників. Комсомолець, працював тут, зразу звернув увагу на цього свідомого й п няно політично-грамотного новака й на другий чи третій повідомив Льоню про збори комсомольського осередку. лонович пообіцяв прийти, алеж на превеликий подив ко мольцеві сказав, що він безпартійний: „Ну, будеш".— Беза ційно заявив товариш, щиро дивуючись, чому Льоня досі комсомолі.

Нема чого показати, що загал чорноробів зразу настр вороже проти Филоновича. Ударники, серед яких він прац майже не відрізнялись від не ударників, так само лінкувато тажили різний матеріял і так само подовгу курили. Филон з першого ж дня прийняв почесне звання ударника і за ціну намагався це звання виправдати. Льоня працював н тоді, як його товариші сідали покурити, чи просто відпо Головне через це й не мав він милости від робітників. О разу зскочила з рейок вагонетка, й ніхто не допоміг хло поставити її на рейки. Товариші бачили, як Льоня вовту біля тяжкої вагонетки, і тільки зловтішно посміхалися т зивали агітатором, хоч Филонович вже й не виголошує „агітпромов", певно через мізерний їхній успіх.

Проте Льоню хто треба помітив і оцінив. Про нього напи в цеховій стінгазеті як про зразкового робітника-ударн „Беріть приклад" називалась ця хвалебна замітка. А нев по цьому хлопця залічили в штат і перевели працювати вальцівного цеху. Робітники в цім цеху видались Льоні пильніші, працювали сумлінніш й ударництво тут було більшій пошані. Як робітник-ударник, Филонович тут не так в вічі, до того ж і з промовами не дуже розійшовся,— брав острах щось гостро сказати.

Рябив так само пильно й намагався догодити всім, але стри тому й не дуже всякому він мулив очі й скоро для Льоня став любий друг. Особливо в приязні відносини він з комсомольцем Степовим. Хлопець довідався, що сам із села, та вже два роки, як живе у місті. В роз з Степовим Льоня став бідкатись про свою квартиру,— бач, не вдовольняли співмешканці-хлопці, з якими Фило жив, залишивши барак. Степовий зважив на Льонині бід й щиро хотів зарадити його нещастю. Можна б перейти них, тільки навряд чи згодиться товариш. Вони, щоправда, лише вдвох, але кімната надто вже маленька. А втім, порадиться із другом і завтра Льоні скаже.

Отже, на Степового була мала надія, треба щось вигадувати А покищо треба йти спати на стару квартиру. Филонович поволі, бажаючи хоч трохи віддалити прикрий час зустрічі непривітними співмешканцями. Тепер є можливість жити в ліп умовах,— і яка йому рація з ними мучитись. У кімнаті го не чути, може пішли куди — хоч відпочине спокійно. Але вдома, тільки пильно й зосереджено грають у карти. дуже тісна: біля стін намощені нари, а всередині неве прохід. І молодики пристосувались: поставили в проході сундук, посідали навколо на ліжках і ріжуть у дурня. не можна. Льоня від порога зразу лізе на нари й лягає місце. Дуже стомлений за день хлопець ладен був мо льно заснути, як раптом:

— От, робота, на очко грошей немає. Та я на селі, — ніде не робляв, а на очко було... Провались ти з своїм заробітком,— лодий хлопчина з повіспованим обличчям гидко вилаявся.

— Я вже давно побачив, що тут не заробити.— Обізвався картяр.— Так от виїхати ні з чим. Галстуха і то нема за справить, а старцем у село не приїдеш,— заробив, скажуть бублики.

— Ну,.., буду економить. А місяца дороблю і рощот, — про далі Рябань — так називали товариші хлопця з повіспоматим обличчям.

— Ні чорта ти не зекономиш... голову одрубати даю. Роби доки рощитають, так може хоч за два тижні вперед випла- — Роздратований Рябань ще з більшою запальністю, приб-

раною в стовідсотковий мат, доводив безпідставність то[illegible] вих сумнівів. Филонович бачить, що каша заварилась на[illegible] питання дебатуються занадто вже животрепетні, а тому й[illegible] піти з дому, щоб не слухати цього гамору.

Льоня йде в палац культури,— в єдине своє місце від[illegible] Хотів пішки, та дуже холодно — зима використовує [illegible] груднем права й холодом згинає благенько-вдягнених л[illegible] довелося їхати трамваєм. Сьогодні все складається не[illegible] хочеться, і Льоня роздратований простує до трамвайної зу[illegible] Грайливо повіває вітрець і обціловує Филоновича своїми[illegible] ними губами. Хлопець щулиться, чмихаючи водить у[illegible] носом, немов би хоче вгадати напрям цього пустотливого [illegible] але Льоня просто сердиться. У трамваї Филоновичеві [illegible] його суворий вигляд, і обличчя возсіяло непідробленою [illegible] й всепрощальною добротою. Разом з Льонею їхали два [illegible] робітники з вальцювального цеху. Молодиків цих зараз [illegible] знати: чисті, добре одягнені, — вони дуже мало скидаю[illegible] тих, якими Льоня їх бачив на заводі. Филонович мимохіть [illegible] посміхнувся в їхній бік, і один з робітників голосно зау[illegible] товаришеві: — Симпатичний парубійко, в нашім цеху пра[illegible] ти його знаєш?—Не чути, що відповів товариш, та певно[illegible] лихого, і це сповнило Льоню життєрадісною снагою. Було, [illegible] трохи незручно за одіж. Їдучи сюди, хлопець навмисно [illegible] святної одежі, а зараз не мав за що справити. Думав, [illegible] гана одежа певна ознака пролетарів, а зараз, бачачи ци[illegible] лодих робітників, уже побоювався, чи не робить його [illegible] протилежного впливу.

Палац культури,—це велично-похмурий чорний велетен[illegible] примостився неподалік заводу і, мабуть пишаючись з тако[illegible] сідства, переможно височів серед невеличких робітничи[illegible] миків.

У палаці Льоню вразила велика метушня, — серед чис[illegible] публіки чимало було зеленої молоді. В чім річ? Що тут сьо[illegible]

Пат і Паташон на морі

Впали в вічі великі літери афіші і враз зрозумів у[illegible] кіно Филонович майже не ходив, — його не спокусили [illegible] уславлені Пат і Паташон. Не те, щоб не любив Льоня[illegible] просто хороблива скнарість не дозволяла молодикові задо[illegible] няти цю немудру потребу. Льоня за звичкою йде до чи[illegible] проглянути газети й може ще з ким познайомитись.

Незабаром до читальні ввійшов і Степовий. Хоч Фило[illegible] його вже бачив, та якось машинально перший радісно [illegible] тався. Вхопивши Степового за руку і з усмішкою зази[illegible] йому в вічі, Льоня спитав про квартиру.

[illegible] переходити, — мій товариш погодився. Знаєш, пита, [illegible], так я сказав, що він хоча й не комсомолець, [illegible] ять.

[illegible] ця Льоню приголомшила. Забувши все, молодик пір[illegible] море радости. Радісні хвилі підступають Филоно[illegible] самісіньке горло, як потопальник тримається він за [illegible] руку й не може висловити йому подяки.

[illegible] то вже..

[illegible] промовив Льоня, схвильований приємною несподіван[illegible] [illegible] сказав ще про деякі приємні речі, а потім кудись [illegible] вийшов.

[illegible]шись сам, Филонович хоче розважитись ілюстрованими [illegible]. Але журнали заповнені фото, що ілюструють розмах [illegible]ного будівництва, — все це Льоні вже давно остогидло, [illegible] відкидає геть. З сумом одвів очі від набридлих ілюстра[illegible] [illegible] порога вгледів секретаря цехкому, — їхні погляди зу[illegible]

[illegible] секретареві якусь муть була розгубленість, та коли Фило[illegible] обличчя заграло посмішкою, він, не вагаючись, підійшов [illegible]. Секретар пригадав, що це робітник з їхнього цеху, і хоч [illegible] Льоні не знав, та поздоровкався й запропонував хлоп[illegible] [illegible] за компаньйона в доміно. Прекрасно! Як до речі, — [illegible] сам шукав, з ким би пограти. Филонович не любив [illegible]речність з людьми свого віку, а тому зразу взяв сек[illegible] [illegible] під руку, спитав його ймення і взагалі поводився, як [illegible] знайомим.

[illegible] довго. Филонович часто заливчасто реготався, роз[illegible] навіть якусь анекдоту, що стосувалась до гри, одно слово, [illegible] плескали через вінця. Обидва хлопці з гри вийшли [illegible] вдоволені. Хоч Филоновичеві йти не по дорозі, та все ж [illegible] провів нового знайомого.

[illegible]гою секретар, дружньо б'ючи Льоню по плечі, серйоз[illegible]ним промовив:

[illegible] ти хлопець розбитний, з роботою справишся, візьми [illegible] робітників,— грамоти їх учитимеш...

[illegible] з охотою, тільки чи справлюсь...

[illegible] справишся, справишся, — ми не таких комсомолят пона[illegible]вали, треба й позапартійних притягти...

[illegible]нович згоден. Завтра він неодмінно зайде в цехком [illegible]ться остаточно про час і місце навчання. Міцно тисне [illegible]цю руку і йде спати, сподіваючись, що це остання його [illegible] осоружній квартирі.

[illegible] дня Филонович працював у першій зміні, бадьорий [illegible]. Справді бо, як йому не радіти, адже після роботи [illegible] переходить на нову квартиру, до комсомольців. Крім [illegible] профробітник помітив, дав навантаження, а там з комсо[illegible] потоваришує,— тоді заживе. А товариш Степового так

ще й член бюра,— не знати чому пригадалась читана в ди стві книжка: „За богом молитва, а за царем служба не пр дают“.

Проклята книжка,— вона тоді справила на Льоню сил враження... А зараз, як це не до речі такі асоціяції. Подал молитов і царів, — Филонович тепер житиме не з такою бр вою,—там він себе покаже.

Хутенько вклавши в торбинку свої нескладні речі, Льоня щається з хлопцями і шмагає до нового житла. Филонович як людям сподобатись: треба тільки в усьому догоджати боятися дрібних від себе послуг,— бож ніхто старших не люб Власне, Петро Степовий уже на його боці цілком, це ви а з тим тузом якось поладить, — не з такими ладив.

Обидва старожилці саме були вдома. Петро, вгледівши вого мешканця, спішить відрекомендувати його товаришеві.

— Оце той самий Филонович,— знайомтесь... А це наш ф соф — Іван Якимович Потапов... думаю, ви поладите — побу либонь, і ти, Льоня, митець.

— Бузить... Ти мені не ображай Ваню,— виходить що й бузить, хай уже я... — удавано-серйозно промовив Филон і злегка штовхнув Степового в плече. Розбалакались... „Ф соф“ говорив на диво мало, жартувати зовсім не наважув навіть червонів соромливо, коли жартома зачіпали і його о Филонович скоро переконався, що Потапов на бузотьора якого спочатку ладен був його вважати, аж ні трохи не дається і що характеристика, дана він Степового надто вже буе на неточність... Та й на вигляд — нічого серйозного: ни кий, маленьке, гостреньке обличчя, такий же й носик... о правда, розумненькі,а загалом — миршавенький бльондин.

— А відкіля ти сам,—зненацька спитав Потапов у Льоні.

— Та я, знаєш...— звідусіль...— і дрібно засміявся.

— Ну, а так...— конкретно... — провадив далі Потапов.

— Конкретно... Приїхав я з Києва,— родичі там малень у мене. А до цього — тягався просто, у дитбудинку був... Ба мої померли під голодний рік....

Потапов з відповіді був наче вдоволений,— а втім, хто знає. Про це вже більше не говорили, — перекидувались вами на всякі теми, ні на чому довго не спиняючись. Аж повий згадав за якусь свіжу анекдоту і вважив за потр розповісти.

— Знаєте, тільки так не вийде як у нього.— Гарячився Ст вий.— То просто в розмові... От, каже, ми зараз розбага підеш у церобкооп, так чого там тільки нема: цукру нема, баси нема, мила нема, мануфактури нема, ниток нема... — вом, нічого нема...

Филонович злегка посміхнувся, але Потапов зразу спохму і мовив до Степового серйозним тоном.

— Ти от міщанські брехні переймаєш, підхоплюєш контрре ...ційні плювки оскаженілого обивателя. Воно правда, кому ... й нічого нема, не можем ми зараз так наші церобкоопи ...лити, щоб і свині не їли... Робітникам ми постачаємо... треба ...жуватись...

— Це правда,— підхопив Филонович.— Міщанство всякі нісе...ниці поширює, — треба, Петрику, таким патяканням відсіч ...вати.

Степовий трохи посмутнів. Він просто не зважив усього ...пнув дурницю, хлопці праві, — такими речами легковажити ...можна. Потапов, сказавши це, далі видно не мав бажання ...орити й сидів похнюпившись. Льоня, немов трохи розгубився,— ...знав, який в розмові тон узяти. Якусь мить мовчали, а потім Потапов:

— Мабуть на цім точка... Я буду працювати,— й за цим узяв ...поличці книжку.

— Знов за ту — філософом станеш, — зауважив Степовий.

— Та ти не жартуй, тобі теж доведеться взятись. Окружком, ..., провадить таку лінію — нема практики без теорії.

Филонович поцікавився книжкою.— „Плеханов. К вопросу о раз...витии монистического взгляда на историю“.

— Серйозна книга, — промовив Льоня, не розуміючи заго...ловку.

— Так я в гурток поточної політики записавсь,— продовжу...вав далі Степовий.

— У гурток поточної всім треба, а це окремо...

— Мені це тяжка грамота,— я куштував.

— Дурниці. Нічого нема непереможного,— відповів Потапов ...ін читати.

Хлопці трохи посиділи мовчки, а потім почали клопотатись ...про місце спати для нового мешканця. Петро з Льонею пішли ...хазяїна й принесли звідти якесь старе ліжко. У кімнаті місця ...уже мало, й хлопці довго пересували ліжка, аж поки сяк-так ...містили.

* * *

Відтепер ріка Филоновичевого життя ввійшла в береги і якийсь ...ас текла спокійніше. Насамперед Льоня ні крихти не боїться, ...що його можуть звільнити з роботи. Більше того: молодик по...мічає, як щодень зростає його авторитет і серед адміністративно...технічного персоналу й серед громадських кіл заводу. Його гур...ток ліквідації неписьменности працює чудово: після двох місяців ...роботи всі слухачі читають. Бадьоро крокує Филонович з читан...кою й задачником під пахвою на завод, де в одній кімнатці кон...тори примостився його гурток. Під ногами рипить притоптаний ...сніг, пустотливий морозець злегка пощипує то уші, то ніс, му...рашками пробігає по спині. Через білосіру прозорість туману

сяють в обіймах снігових кришталів незайманою білістю й пучками рівних ліній перекреслюють селище. Зима в вбранні мов та троянда біла — така приваблива й колюч тяний піджачок гріє паскудно. Погані заробітки: купив бі постіль, а на теплий одяг ще не спромігся. Звісно, не все А коли ж?.. доки буде ждати того щасливого часу, коли по-людському?.. Прокляття! Той час треба завоювати,— сам що не прийде в руки.

Веселий настрій,—мов корова язиком злизала. Все, що за цей час зробити, по суті дуже мало важить. Набутий Л громадський капітал зовсім безсилий, щоб правити за трам що з його допомогою Филонович виплигне з царства не ности в царство свободи. Справді, що має він такого, яке могло б йому покинути чорну роботу на заводі й сягнути ви Майже нічого. Те, що хтось його вважає за гарного робі що має невеличке навантаження і з кимсь в гарних стосун все це по суті мало й мало, бо таких, як він безліч. Тре безпечити себе далеко краще. Якщо Филонович не може до лав партії, то треба вступити до якоїсь іншої орган може менш авторитетної, але такої, на яку зважають... стати до лав робкорівського руху,— іншого виходу поки не Не слід тільки відволікати цієї справи надовго, а негайно тись з серйозністю й заповзятливістю, властивою юнацьк кові. А про що писати?...— Весілля сорочку знайде. Треба глянути робкорівським оком по заводу і зразу можна регти безліч цікавих речей. А спочивати на лаврах рано як рано.

Від цього дня Льоню опанував неспокій. Хлопець мету як запаморочений. Під час праці пильно придивлявся до дрібніших деталів вальцівного виробництва, по роботі ж не пивсь додому, а бігав по інших цехах, заходив до цехком речитував стінгазету. Уважно читав і заводську друковану „За метать", та матеріялу для власного допису так і не брати. Нарешті щастя само до рук прийшло. У заво газеті — на першій сторінці великими літерами: „На заводі ніна — прорив". „Промфінплян в першому квартал всі цех люргійного велетня не виконали". „На боротьбу з про громадськість заводу не мобілізована".

З вогнем в очах і з болем у душі прочитав Льоня вицю. Молодик зразу зорієнтувався в напруженій обстан воду. Він негайно пише статтю до заводської газети за та про завдання робітників у зв'язку з ним. На те ж ре просить робітничих пропозицій,— гаятись нічого. У невел але красномовній статейці, Льоня палкими словами закли бітників напружити всі сили для ліквідації прориву, ви п'ятирічку за чотири роки. Підписав: „Робітник вальцівног Л. Филонович" і вкинув у скриньку.

Недовиконання промфінпляну зразу розбурхало всі громадські організації заводу. Відразу всі помітили силу недоладностей, які гальмують роботу. Робітники, бачачи, що адміністрація почутливіша до їхніх пропозицій, стали активно виявляти конкретні хиби виробництва й подавати поради, як їх усунути. До заводської газети надходить багато різних заміток про хиби виробництва, іноді й з конкретними пропозиціями. Якийсь „Манесманівець" пише: „Я пропоную приладнати гальмо до маховика варстату Фасля, а то так, щоб зупинити маховик, ми витрачаємо п'ятнадцять-двадцять хвилин". Филоновичеві защеміло в грудях, як прочитав таку вдалу замітку манесманівця. Його статейки, де Льоня волав до робітників з нестримною енергією взятись до ліквідації прориву, редакція не вмістила.— „Загальні слова. Пишіть про конкретні випадки з роботи вашого цеху" — так відповіла Льоні редколегія. Спроба пристати до робкорівського руху скінчилась, вважай, невдало. Розваживши трохи, Филонович збагнув, що інакше й бути не могло. Робітнича кляса — це люди діла, їх галасливістю не купиш. Отже, треба робити так, як радить редколегія, а це був виступ з нікчемними засобами.

До речі зараз можна не тільки робкором висунутись — енергійна участь у виробництві не менше важить. От хоч би бригади добровільців, утворювані з ударників для ліквідації окремих недоладностей виробництва. По інших цехах такі бригади вже є. Льоню страх як пориває працювати в такій бригаді, та в вальцівнім цеху чомусь не утворюють. Хлопець нудиться. Задурно [illegible] влучний момент, марнується час, що його важко надолужити. Молодість не вміє вичікувати,— вона нетерпеливиться, як застояний кінь, хвилюється, мов потік у повідь. Филоновичеві неспокій. Він бачить, як блискавично день-у-день збільшується продукція, як дивний, назовні невиявлюваний, робітничий запал [illegible] кілька день перебільшує норми вироблення. А що ж робить Льоня, щоб стати помітним в шаленому потоці пролетарського ентузіязму, щоб виринуть нагору поки потік грає?.. Льоні пропав [illegible], не стало апетиту, в лякливому неспокої гинуть його молоді [illegible], варті ліпшого вжитку... Молодість часом даремно непо[illegible]ться...

І Филоновичеві всміхнулась фортуна,— всміхнулась несподівано, в найтяжчий час розпуки. В аркушевальцівнім цеху тріснув [illegible] в аркушевому варстаті. Миттю налетіла бригада добровільців і взялась ремонтувати. Добровільці працювали справді по-[illegible]ному. Та роботи було вельми багато. Бригада не встигла відремонтувати за одну зміну й вирішили працювати аж поки скінчать. Ентузіястам соцзмагання за всяку ціну хотілось яко[illegible] раніше примусити варстат працювати на п'ятирічку. Филонович дивився на ударників з заздрістю й захопленням. От, [illegible] б можна було до них пристати,— це ж зараз так ціниться. Не [illegible]... і зненацька-розрадлива думка: Льоня напише до газети

вірш про цих невтомних бійців за соціялізм... Тепер надруку Хлопець знає, як надати віршеві переконливости: насам наповнити вірш яскравими виробничими моментами, уника гальних місць. Додому сьогодні не піде, а залишиться в спостерігати роботу. На волі можна краще уявити всю кра велич вальцювання.

Серед заглушливого ляскоту і гуркоту спокійно пла в повітрі червоні бовванці, такі статечні й неприступні. Та о нагартований бовванець спускають вниз, як потрапляє ві двох чорно-похмурих, спокійних в своїй могутності вальців. М стискають вальці в своїх холодних обіймах розпечене тіло ванця й по хвилі викидають геть розчавлене, безсиле. Та бітник із цього невдоволений: розтиснутий бовванець з о вальців посилає до інших, аж поки з непокірного метал виходять мідні стрільчасті рейки, які вметеляють наші буйні ш до соціялізму.

Невимовне враження справила на Филоновича пила, що довгі рейки на цілком придатні для залізниці короткі відрі Покірно лягає під неї червона рейкова смуга, — пронизл зойкне пила, суховієм розлетяться іскри, і вже робітники ві дають одрізану рейку. Льоня вирішив, що кращої обстанови роботи добровільців, як їхній рейковальцівний цех, і не зна Вальцювання рейок, залізниця і паротяг з червоною зіркою найяскравіші символи великого, непереможного індустріяль руху.

Набравши таку силу вражінь, надихнувшись могутністю воду, Льоня сів писати. Спочатку слова туго єднались в кор уривчасті рядки бойового віршу. Та перегодя поетичне на ження дійшло кульмінаційного пункту, і надхненні слова і стріяльної поезії полилися нестримною річкою.

Прогули геть.
І розбрат геть.
Нехай живе єднання...
Ура, ура.
Ура,
Ура.
Ми дужі в соцзмаганні...

Цими рядками закінчувавсь вірш, на них і вгамувалась р бурхана поетична стихія. Підписав: „Робітник вальцівного ц Леонід Филонович“ й негайно одніс до редакції заводської зети „За Металь“. Що вірша надрукують, Льона був того пе Адже вмістили недавно виробничий вірш російською мовою він же написав по-українському — тим паче надрукують,— га та ж українізується. І Льоня не помилився.— Через чотири одержав газету, і в ній був надрукований його вірш. Від що защеміло під ложечкою, і в очах потемніло, споглядаючи озорні далі. Що буде з ним? Куди тепер сягне? Адже цей ві

...гато збільшив Филоновичеву репутацію й нарешті відкрив ...у новий шлях, шлях поета.

Днів зо два ходив Льоня очманілий від щастя й немов роз...ений. Дехто з знайомих, а їх у Филоновича уже чимало, ві... його з успіхом. Молодикові це було надзвичайно приємно ...палювало й без того збуджену уяву. Тепер він справді да... піде. Тільки не слід на цьому заспокоюватись. Не сидіти ж ... роки отут на заводі. Якщо вже й на заводі працювати, то ...вати тільки інженером. Треба хутчіш забезпечити себе ...ендією і гайда до ВИШ'у. Та чи ж можна домогтися цього, ...чи до газети віршики?.. Смішно навіть думати. Це тільки ...паленій фантазії хлопчика могли постати такі нездійсненні ... Филоновичеві треба, щоб командирували вчитись до роб...у абощо з виробництва. А хто його командирує? За які за...и?.. Що він таке? Робітник-громадовець? — Хіба трохи... Роб...? — Ну, тут він без сумніву зазнав поразки. Адже не надруку... його замітки й не надрукують, бо нема про що йому писати... ... трохи ранувато почав плекати рожеві надії, — воно, бач, ...легко врости в робітничий ґрунт... От, інші хлопці винаходять ...ть, удосконалюють, а що Филонович винайде, що удоскона...ти?.. А винахідник це ж не жарт! Кого скоріш пошлють учи..., як не винахідника?.. Ех, прокляття. Що ж робитиме тепер, ... просуватиметься?.. І стає лячно перед долею, такою скнарою ...ласки... І знов постає втішна думка. А хіба можна зразу до...ність всього? За якісь місяці хоче на небо вилізти. Люди тут ...нюють роки, а тому й винаходять і до газети пишуть. Моло... він і недосвідчений,— треба попрацювати, спішити нікуди. ...так поступовно всього й доскочить. От, з винаходами почне ...омитись,— в палаці культури їх повна заля. Треба й крес... навчитись, а там і сам щось змайструє — робітничі вина... не дуже складні... Обставини диктують менші темпи.

Тепер Филонович частенько вечорами сидить в кімнаті вина...ників і терпляче розглядає винаходи й портрети винахідників. ... молодих хлопців, винахідників, у Льоні прокидалась мимо...я заздрість, яку він мусів тамувати, почуваючи власне без...ння. На виробництві молодик розумівся ще погано, й коли ...вся з метою щось удосконалити, то або все йому уявлялось ...оналим і змін не потребувало, або все треба до щенту пе...новувати. Та тепер Льоні не бракувало витриманости і в серці ...у не гасла надія на колись.

Филонович потихеньку працював, терпляче вичікуючи того ...годатного колись. Помітно минав час, спокійний і сіренький. ... Филонович не боїться замерзнути у ватянім піджаку і вільно ...друє куди заманеться. Зима, колись пругка, іскриста і мо...ова, зараз помітно м'якшає, знесилюється. Незаймано-біле ...ове вбрання поруділо від сонця й щодень береться брудною ...ою. Повітря наповнене холодним водявопрілим запахом весни.

Вечорами стримані звуки радіоконцертів (їх ледь-ледь чути кр
подвійні рами з робітничих домиків) заглушують лункі ко
мелодії, зухвалі і бентежні. Коти — це безсумнівні вістуни ве
Мабуть їхні мелодії не дають сидіти в кімнаті, — в ній ску
і сумно. Гарно на вулиці тинятись без мети, там пахне сир
і журно жебонять струмочки.

Филонович виходить з кімнати у вогку сутінь вулиці, спи
ється на штахет і довго стоїть, п'ючи бадьорливе повітря веч
Завтра йому рано не вставати, і це виправдує безглузде сто
чення на безлюдній вулиці робітничого селища. Льоня сто
вщерть переповнений невимовними бажаннями й незрозум
тривогою... Хлопець милується своєю самотою. Зненацька скр
нули двері, і Льоня мимохіть озирається. З будинку вийшли
зяїнова донька і молодий інженер. За хвірткою інженер мі
обіймає Пашу за стан, і занурившй руки в пухку безодн
грудей, пропливає заводнілою вулицею. Яка підлота! З неї б
прекрасна наложниця, — законний паразит на тілі грошови
чоловіка, Филонович аж попеліє від люті. Цій дівчині не ви
чило терпіння закінчити семирічку, — вона всю себе присвят
шуканню мужа-інженера. В свій час цій кралі Льоня сказав к
плімент і улесливо посміхнувся. Та майбутня інженерша обд
вала юнака таким поглядом, після якого лишилось тільки
яковіло задкувати. Ця красна фігуриста дівчина не може, ба
кохати якогось чорнороба. А Филоновичеві й непотрібне її
хання. Кохання Льоня не зазнав і не зазнає, бо це шкідли
пережиток. Це лицемірство, маскування фізіологічного потягу
протилежної статі. А скільки прикростей виникає на цьому грун
Жах один!.. Филонович людина передова й дурити рівного
товариша не стане. Та й із дівчат вже дехто суть справи з
зумів, — є такі, що дивляться на речі просто. Він сам знає кі
загальноприступних дівчаток, — у палаці культури вечорами
таються. Мабуть вони і зараз там. А коли там, то Льоня з яко
напевне зазнайомиться, — варто тільки оком моргнути. А то
тів домогтись чогось від патентованої міщанки... Ото справ
жінки-товариші, ті кохають практично. І молодик поспішає
палацу культури, сподіваючись зустріти потрібну йому дівч
І сподівання справдились. Огрядна дівчина сновигала знеч
по кімнатах, звабливо похитуючи станом. Як до речі Льоня пр
шов, — дівчина, видима річ, нудьгує. З нудьги він і почне: са
мовляв, їй скучно, а йому теж, — от, так і розбалакаються. Ль
сміливо заглядає дівчині в вічі, і на обличчі йому готовість що
сказати, та красуня проходить мимо й не мить не діткнувш
хлопця своїм голубливим поглядом. Молодик іще раз зустр
ється з дівчиною, та серце йому вже запліднене непевністю.

Дівчина його не помічає... Та й смішно було б, якби Фи
нович хоч на мить привернув її увагу. Ходить якийсь нахаб
голодранець, — в такім одязі його за босяка можна вважити

... з досвідом. Филонович уявив себе зараз скрайнім зли-
..., який може викликати в дівчини хібащо жалість. Запаль-
... молодий мисливець в найрішучішу хвилину постеріг, що нема
... жодного набою, і зажурений покидає принадну жертву.
...дратований Филонович майже бігцем повертається додому, а
... про одяг прикро мулить мозок. Йому конче зараз потрібне
... пальто, щонайменше плащ, а за що купити?.. На голод
... засудити він не може, — на такій роботі потрібні ситні харчі.
... одному прокладать дорогу до кращого життя через цілі
... перешкод, без доброї зброї і життьового досвіду... А мусиш...
... і з винахідництвом справа застрягла. Нема за що вчепитись
... й годі... А річ це корисна з усіх поглядів: зразу твоя соціяльна
...ність побільшає, і матеріяльна вигода не маленька. Тільки
... ж він винайде, що удосконалить у своїм цеху?.. Коли ж там
... так просто...

Ліг спати занепокоєний. У голові стрибали робітничі винаходи,
... і велично-похмурий вальцівний цех. Тільки цех не в роботі:
... завмер на мить, і ні душі робітників. Цікавий знати, що
...лось, Филонович пильно обдивляється цех, заглядає в усі
...утки і між іншим під вальці. Зненацька вздрів під одним валь-
... багато золота. Золота, та ще в такій кількості, Льоня ніколи
... бачив і це його трохи спантеличило. Та через якусь мить
...пець отямився і, стережучись чужого ока, метко став наби-
... дорогоцінним металем кишені. Якби не вгледів хто, ще раз
... і тоді все! Уже пальці діткнулися осяйних крупинок, як
...том здригнувся цех, загуготів і з шаленою швидкістю закру-
...ся вальці. Обійнятий несвітським жахом, Льоня чимдуж ви-
...ює руку і незграбно протирає свої заспані очі. Химерні пле-
... сну на деякий час хлопця приголомшили. Знав, що снам
... слід надавати віщого значення, а втім ніяк не міг забути чу-
...нацькі нічні видива. Золото неначе й проти щастя, от що
... трохи не позбувся, — це вже погано... А може сон проти
...ходу?... От, дурниці. Ще й на сон зважати... Звісно, до устат-
...ння цеху треба приглядатись, — гляди, може що й єсть, може
... все гаразд... А сон-пусте.

Алеж і на роботі не міг цілком заспокоїтись. Сон полишив
... пам'яті невитравні сліди. Думаючи про винахід, раз-у-раз на-
...ся на могутні спокійні вальці, що так щедро вночі обдару-
... золотом. Уже й зміну відробив, а йти додому не хочеться
...лонович похмуро дивиться на рівні круглі вальці, й не віриться
..., як це можна щось удосконалити в цих так просто збудо-
... циліндрах. Та потопальник хапається за соломинку. І хоч
Льоня вже очі видивив на байдужі чорні вальці, а таки не
...водить погляду від їхнього невтомного крутіння. Аж ось обличчя
...тив кволий, непевний вогник радости, а зіниці очей зразу
...ширились від подиву: Филонович завважив, що масло з-під
...ців не збирається, воно тече на землю й пропадає. А масло

ж коштує грошики... безперечно коштує. Тільки ж чому ра ніхто до цього не додумався? Невже це Льоня має відкрити носом Америку? Та масло потоками ллється, і за рік його в покидьки певно на тисячі карбованців... Принаймні, можна писати до газети, як той манесманівець. Мовляв, циліндрове ма без пуття пропадає, а його б можна використати, коли щ таке приладнати, щоб масло збирати. Хоча, чому це він буде сати, щоб хтось приладнував, адже це штука нескладна, — Ль й сам зможе такий прилад винайти. Винайти... Та цього ж тільки й домагався. Ні. цієї справи з власних рук не можна пускати. Тепер ясно, і більше тут не стовбичити, а то ще до даються.

Винахід із омріяних туманних далекостей зненацька опини перед самими очима. Він, щоправда, трохи затьмарений, не зо ясний, та все ж був майже в руках. Филонович з несвітськ настирливістю й упертістю якнайскорше хоче до деталів роз бити свій винахід, силкується уявити ввесь немудрий його ханізм. Щоб полегшити роботу уяви, Льоня безнастанно роб все нові й нові рисунки свого приладу. Всякий новий рису має якийсь дефект, Льоня його розриває й хапливо робить інш Хлопцеві аж ніяк не хочеться загаятись. Треба якнайшвид дійти краю робити, взнати результат, — а ще страшнувато, ко хто не випередив і не винайшов би те ж саме. Метушливій Льо ній вдачі тепер був безкраїй простір. Молодик ніби захво на якусь дивну хворобу спішити. Филонович спішив абсолю скрізь і завжди. Навіть спати став менше, попоїсти забував. будинку культури тепер не йшов, а біг. Заскочивши до серед швидко оббігав, чмихаючи своїм рухливим носом, усі закутк надовго осідав в кімнаті винахідників.

Такий лихоманковий Филоновичів стан скоро помітили од кімнатники. Степовий подумав, що Льоня знов щонебудь устру як колись із віршем. Тільки що саме... Потайливий хлопчин невжеж не можна оповісти товаришеві своїх намірів. Хлоп пробував допитатись, але Льоня уперто однікується і тільк промовив: „Потім побачиш". Ці слова видались Степовому вел значущими, — грандіозність Филоновичевого задуму тепер б сумнівна. Потапов також помічав, що Филонович надто вже мось заклопотаний, та ставився до цього зовсім інакше. Раз у чорі між товаришами і балачка виникла з цього приводу.

— ...Цей зробить...

Обнадієно сказав наприпослідку Степовий.

— А я тобі говорю, що нічого путнього, — заперечував По пов. — Ото походить до винахідників, а сам нічого не вти Це не галасливого віршика зробити, а брат...

— Е, ні... Ти до Льоні ставишся необ'єктивно... Ти от говор що він і нечесний, і нещирий, і підлабузник великий. Хто й зна, — може і є трохи підлабузництва, так воно ж тут ні до чо

практично підходь, — найголовніше — це його робота. Ти от він гарний, як робітник...

— Та гарний. — Гарний, активний, передовий, свідомий, — хай так, не перечу... Тільки давай більше про нього не гово[ри]мо, облишмо ці міщанські пересуди... — не люблю...

— А про що ж говорити... — стишеним тоном промовив Сте[по]вий.

— А про те, — провадив Потапов, все ще хвилюючись, — що в тебе взагалі неправильні погляди. Ти за пусте вважаєш і чес[н]ість, і щирість, і сумління, — аби по-твоєму робота була гарна, [а я]кими вона руками робить — це байдуже. До людини ти під[ходиш] як до машини: наша вона, чи капіталістична, а як добре [з]роблена, то користь однакова. Помиляєшся, дуже: людина-не машина.

— А що ж таке людина?... Ти мені буржуазного ідеалізму не [п]ускай. Дивись, що наука каже.

Степовий розлючено показав пальцем на плякат „Людина — [маш]ина", що висів у нього над ліжком. Намальована людина [на] плякаті прекрасно ілюструвала заголовок. Потапов якусь мить [ди]виться на безліч рурок, динамо і дротів, якими напхано грудну [кл]ітину і череп людини, а потім спокійно зауважує.

— Дурниці то все. Ти розберись, а тоді й кричи. На плякат[ах] [малю]вать нам. А ти пригадай, як Ленін говорив. Він казав, що [з]члена партії треба вважати тільки того, хто чесно працює в партійній організації, хто справжній комуніст і за ідею комунізму [гото]вий віддати своє життя. Ті, що стоять на півдорозі, оглядаються назад і йдуть до партії з корисливою метою, партії непотрібні. [Так], Петре, треба, щоб людина не тільки гарно робила, а ще й до цього робила щиро, чесно, некорисливо. Тільки щирість чесність буває різна. Є люди, які за добру ціну продадуть і честь сумління, і щирість, і, навіть, мислитимуть до смаку хазяїнові, — [та]ких треба стерегтися. це найлютіші вороги. Такої публіки роз[п]лодилось чимало і роблять вони „щиро" й „віддано" тільки [до]ти, доки не знайдеться багатший хазяїн, що заплатить дорожче. [При]хований ворог небезпечніший від явного — його, часом, вва[жа]ють за друга. Потрібна уперта, нещадна боротьба... Хто не [з] нас — той проти нас...

— З такими й бороться трудно, — поки він себе не виявить, [т]и і не доведеш нікому, що то ворог... — Озвався Степовий по [ха]певзі.

— Трудно, а треба. Легко ніщо не робиться...

Потапов замовк. Далі він наче й не мав бажання говорити, [зда]вало було, що товариш його зрозумів. У невеличкій кімнаті на [як]усь час залягла вечірня тиша. Але тиша жива, — пронизана [ел]ектросяйвом, в легкім шелесті газетних сторінок, насичена бурхливим життям двох молодих організмів. Скоро прийшов і Фи[ло]нович. Був тривожно-радісний і злегка стомлений. Не озиваю-

чись до хлопців, Льоня почав укладатись спати. Степови ропонував йому газету, але хлопець відмовився, посилаючи втому. Филоновичеві сьогодні не до газет: він винайшов збирати циліндрове масло, — йому тепер радісно і млосно піру в будинку культури остаточно опрацював проєкт, а віддасть до винахідницького бюра і заживе спокійніш.

Поки був винахід у руках, Филонович почував себе тим рим вченим, що знайшов точку опертя і має перевернути Як же здав до винахідницького бюра, — постала непевність. як проєкта не ухвалять?.. Або визнають за дріб'язковий і не чуть застосувати?.. Все може бути.

Ходит Филонович, мов у воду вмочений. Мало не щодн бігає до винахідницького бюра, і ніяк не доможеться певно повіді. Нарешті дізнався з авторитетних джерел, що винахід буде застосований і винахідника преміюють! Розмір премі відомий, але говорять, що багато. І певно це так... Хто ж винаходитиме, як не буде доброї нагороди. Напевне карбов із 500 одержить. А як одержить, тоді вже нічого скупитись: так одягнется, що й небу жарко стане. Льоня негайно куп місезонне пальто, а за премію решту. Боятись нічо тепер не загине. Оце вже справжня перемога. Робітник-вин ник! У ВИШ тепер йому дорога забезпечена. А як закін тоді годі жити на мізерні гроші — дайош „плату за згодою". правда уже й зараз можна краще жити. Ось премію одер а там і розряд більший дадуть, — почне з дівчатами знайомит тепер вони сами за ним бігатимуть.

Та з премією чомусь не поспішають.

За днями проминули й тижні, а премію тільки обіцяють. Л запідозрив тут звичайний бюрократизм і почав доправляти шучіше, — його терпінню надходив край. Нарешті дочека ордер в руках. Але, що це таке?.. Сто карбованців... Не бути. Мабуть, це помилка... Ні... Так куди ж дивиться секр винахідницького бюра?! Це так він захищає винахідників?! Д Та секретар винахідників захищає, тільки що пороби обмежений... Тут уже Филоновичеві терпець урвався.

— Що мені ваші фонди? — кричав він. — Ви робітни праці не ціните, ви так усяку охоту в молоді одбиваєте... таке... Та я на вас в цехком поскаржуся...

— Можеш скаржитись, — тільки без крику, будь ласка. Га робітник не для наживи винаходить, — це не лавочка... А заохоти ми даємо досить...

Що з ними більше говорити? — Довелося, грюкнувши две вийти. Дарма вже. — Хай по-їхньому, а Филонович своє так долужить... То думав відіслати назад катушки ниток, а тепе продає. Це ще й краще: на катушках заробить не менше, і не образить — його підтримає. А премія нехай... — Стань гатись більше, так ще несвідомим робітником, кар'єристом зроб

...ще мовчати... А в цехком зайде, — тільки не скаржитись, а ...ити, що чути про курси готування до ВИШ'у. Аби на курси ...ндирували, так він тоді й ті сто карбованців подарує. Треба ...о підійти до секретаря. Спочатку, між іншим, скаже про ви...ід, а вже потім і про курси натякне.

Забачивши Льоню, секретар привітно посміхнувся й запитав, ...о прийшов. Виявляється, Филонович просто мимо йшов, то й ...тав, може нове що є. Допіру у винахідницькому бюрі премію ...ржав.

— Як, хіба ти винайшов що? — здивовано питає секретар.

...вісно. Филонович винайшов і давно, — уже й застосували. ...айшов прилад збирати циліндрове масло з-під вальців. Так ...було давненько. Секретар про цей винахід чув, тільки він не ...нав, що це Филонович. Це чудово, — ще одна цеглина в великий ...динок соціялізму. Секретар аж наче повеселішав. Момент на...ти дуже слушний, і винахідник запитав про курси. Виходить, ...а курси уже приймають заяви, тільки охочих мало. Воно може ...очих і не мало, та знання дуже малі у нашої робітничої мо...оді, — не всякий підійде. А хіба Филонович хоче вступити?. Можна, ...ли підготовка є. Де учився, чи як... Филонович, вважай, ніде ...учився, а більше самотужки, — „Робфак на дому" — одержує. ...оді можна подавати, — цехком порекомендує. А там іспити по...ажуть, а вже як вступить, то буде вчитись: з роботи знімуть ...ипендію дадуть.

...раділий хлопець, не гаючи й хвилини, тут же написав заяву. На курси його, факт, рекомендують, а щоб прийняли, треба мати ...нання. А це Льоня хутко матиме, — більш, як за семирічку туди ...потрібно. Щоб гарненько все повторити, багато часу не треба.

Повторювати математику вдома було трохи незручно. Хлопці ...ожуть запідозрити в нього чималі знання і доведеться знову ...ріхуватись, а річ це небезпечна. До того ж у товаришів при...дно постануть заздрощі, почнуть підкопуватись, — краще цього ...инкнути. І тому Льоня працював тільки в читальні. У читальні ...агато цікавих очей, іноді гомін заважає, а втім кращого ...ця якийсь час не було. Та якось беручи у книгозбірні книжку, ...ьоні спало на думку пролізти працювати в одну з кімнат бі...ліотеки. А зробити це не важко. Познайомитись з бібліотекар...ми, мати у них довір'я, одне слово, потоваришити з цими мо...одими дівчатками. І як він раніш до цього не взявся? Мабуть, ...міливости бракувало, — вже б можна і доступнішим бути. Прі...аймні, зовні Льоня став показний. Гарненький костюм, біла на...рохмалена сорочка, дуже строкатий шовковий галстук надавали ...олодикові інтелігентного й трохи піжоністого вигляду. Фило...нович зважив на корисну зміну своєї зовнішности й одного разу ...осмілився запитати в дівчини, що писала якісь картки, чи не ...ажко їй працювати. Дівчина підвела свою чорну в кучерях го...лову, і з її палахкотливих очей заплигали жагучі бісики.

— А хоч і тяжко, то ви не допоможете, — промовила ско-
говоркою, і по щоках їй забігали ямочки.

— Ви помиляєтесь, товаришко, я саме для того й питаю, і
хочу помогти.

— Так ви не зумієте, — удавано-серйозно промовила дів-
Филонович запевнив, що зуміє, і юна бібліотекарка, не ля-
чись гострих поглядів своїх колег, запросила заходити вві-
вого, з солодкою посмішкою молодика. Писати картки Ль-
умів, і навіть спеціялістка похвалила його роботу. З бібліот-
ками він скоро розговорився і в розмові виявив багато та-
До всіх поставився з однаковою увагою, що дівчатам, вид-
імпонувало. Про себе сказав стримано, — працює на заводі чор-
робом і готується вступити на курси. А як натякнув, що
ніде працювати, бо вдома умови надто несприятливі, — дів-
люб'язно запропонували приходити до них в бібліотеку, — в
дальшій кімнаті в них зовсім тихо.

Тепер Филонович мав усе, що треба. У вільні від ро-
вечори заходив до бібліотеки і спокійно розв'язував рів-
другого ступеня й усякі інші мудрощі, неприступні його пр-
тичному розумові. Загалом, працювати доводилось багато (
робництво, громадська робота й готування до іспитів), але вт-
хлопець майже не почував, — завжди був бадьорий. Головне
роботі — спокій. А Льоню зараз ніщо не хвилює, і ніщо не т-
вожить. Було трохи опасисто, як розпродував катушки ни-
що прислав батько, але все закінчилось добре. Важливо б-
од своїх хлопців уберегтись, і уберігся — не помітили. Зароб-
на них добре, проте то справа ризикована, особливо в та-
відповідальний момент, коли так швидко поліз угору. На за-
йому таки дуже щастить, як іще й на курси приймуть, тоді
дальший поступ забезпечений. А прийняти приймуть, коли
явить підходящі знання. Знання ж у Льоні гірші, як у інши-
будуть. Хоч він і поганенько знає, але ж іще встигне до іс-
дещо засвоїти, — найбільше уваги — математиці.

До самих іспитів Филонович працював тільки над мате-
кою і чимало встиг. На іспитах бачив, що знання матема-
у нього кращі, як у багатьох вступників, хоча й Льоня „пла-
чимало. Зате, слухаючи, як відповідають робітники на різні
тання з суспільствознавства, Филонович спостеріг на цім ф-
у себе прикрий прорив. Далебі він зовсім профан у цій га-
Довелося перед іспитом не піти на роботу і майже цілу д-
зазубрювати, що таке диктатура пролетаріяту, що таке па-
і заучувати різні вирази й визначення з питань поточної по-
тики. Таким чином вдалося нашвидку сяк-так заповнити пр-
лину і вийти сухим із води. Як закінчились іспити, Филонови-
не було ніяких приводів сумніватись, що його приймуть.

А втім, вийшовши після іспитів на роботу, Льоня хвал-
молодому робітникові, що працював з ним у вальцівнім це-

— Навряд чи приймуть. Знання туди великі треба. Не до
мені всі оті альгебри та фізики, — хіба самому їх можна
…ити?

Робітник, людина зовсім малописьменна, співчутливо потакує
Филоновичеві, — його й самого вражають такі чудні слова.

— Довелося через це день прогуляти, — продовжував Фило-
нович. — А в мене ж, сам знаєш, відколи роблю на заводі —
жодного прогулу.

Хлопець може б і ще скаржився, та вгледів, що до них про-
…є голова цехкому. Тоді на обличчі Льоні лягла та чудодійна
посмішка, від якої тане лід у серці найлютішого ворога, а серце
…а заб'ється невимовною радістю і очі вкриються слізьми. Не
…, чи забилось серце в голови цехкому, тільки він сухо, по-
…ому мовив до Филоновича.

— Ти прийди сьогодні о 8-ій годині до цехкому. Принесеш
з собою профквиток і які там у тебе є ще документи, всі принеси.

На Льонині допитування „нащо“ й „для чого“, відповів ко-
…:

— Там узнаєш. Тільки не спізнюйся. — І, удавши людину чи-
мось заклопотану, хутко віддалився.

Розмова з головою цехкому Льоню дуже схвилювала. Чого
йому в цехком приходити? Адже членські внески сплачує
акуратно, а інших провин наче ніяких. Може шось серйозніше...
…е... от дурниці... — Не може цього бути: з катушками і
…і він був досить обережний. Це щось інше... Може на-
городження яке хочуть дати, — так нащо ж профквиток і доку-
менти? Може... І цих „може“ до 8-ої години було дуже багато.
Проте, до чогось певного дійти не міг, і що ближче до призна-
ченого часу, то дужче обіймав хлопця тривожний настрій.

Завжди ретельний, Филонович і сьогодні прийшов у призна-
чений час. У цехкомі вже сиділи: голова, секретар, кілька ста-
рих робітників, його однокімнатники Потапов і Степовий та ще
… з комсомольців. Присутність Потапова і Степового Фило-
новича занепокоїла. — Тут щось не так.

— Прийшов, — промовив голова цехкому, чи до Льоні, чи до
присутніх. — Так от ти нам скажи: де ти працював до нашого
заводу?

— На цегельні.

— Документи є?.. Давай.

Льоня, злегка посміхаючись, ввічливо подав посвідчення. Го-
лова прочитав, і попросив ще документи про раніше його життя:
… де працював, звідкіля приїхав, хто його батьки і т. д. Ні-
яких документів цих у Филоновича немає. Він тоді ще був ма-
лий і не знав, що такі посвідчення треба брати.

— А з цегельні ж узяв?.. Тут ти знав? Де вступав до проф-
спілки? — Дай профбілет. — Филонович з наївним виглядом від-
дав профбілет,

— Ти цих документів не одержиш... — натискаючи, на кож
слово, промовив голова цехкому. Филонович нічого не каже
дивиться розгублено, незрозуміло. — А знаєш чому?

— Ні, не знаю.

— Так ти, сволоч, не знаєш!.. — знавісніло закричав Сте
вий: — Ти, паразите, не знаєш, що батько твій непман, людсь
кров п'є!..

— Та чого там, — озвався старий робітник, — Обидва п'ють
І цей — шкуродер, — катушечки то його й видали...

— Товариші, без крику. — Це голова. — Скажи, хлопче,
ти катушки продавав?..

Голову Филоновичеві обсипало жаром, — йому дуже пече. Я
бути?.. Збрехати?.. — Однаково знають... Невже загибель?..
Ні, ще спробує...

— Товариші, простіть мені, — слізним голосом загово
Льоня, — більше не буду... То недосвідченість моя винна...

По цих словах всі присутні вибухнули гучним реготом.

— Ха-ха-ха... — Недосвідченість...

— Не зумів пролетаріятові очей замазати, сукин син...

— Бач, просити тепер... ха-ха-ха...

Филоновичеві щось міцно стисло горло, і очі затумани
тьмяна вогкість... — Тікати звідси... Став посміховищем
Хутчіш із цього пекла. В обличчя війнуло холодне повітря.

— От, тип! — Почув услід і, ніби відповідаючи на це, силь
грюкнув дверима. Нехай там собі радіють, — їхнє свято. На дво
дихати вільніше... от, тільки дим оцей... Мерщій тікати ві
сіля!.. А він же думав на заводі... — Пропало... Вже вули
Швидше, швидше... Нема в них співчуття. Ще переслідува
муть... Женуться?.. Ні, — нікого. Тільки завод, могутній, гнівн
багрянить небо буйним полум'ям і гуготить впевнено й загро
ливо.

ЄВГЕН ФОМ

ПРИГОДИ ДИРКІН

Портрет Дирк

(Замість проло

На зріст невеличкий
Аршинів з два
(До речі — хворий,
Страждає катаром).
На плечах...
(повинна буть голова)

[1] Поема Євгена Фоміна з технічних причин друкується скорочено. П
ністю поема вийде окремою книжкою у видавництві „Молодий Більшови

Повисли, як сон,
Рогові окуляри.
За ними щось мріє,
Немов комашня.
Ага.
Пізнаю:
Очі,
Брови,
Ну, що вам іще?
Ну, ніс-люшня,
Ну, вуха обвислі,
Ну, рот здоровий.
І ще:
„Как у каждого порядочного человека“ —
Тека.
Здається і все,
Готовий портрет.
Сюди ж бо не входять
Ні бажання,
Ні звички.
Вони йтимуть за ним
Через днів сілуети
Через життьову,
Надокучливу мжичку.

Соціяльне походження Диркіна

. . . .

Диркін-юнак.
Весь азартом піниться.
Живе в центрі чудової Вінниці.
Батько його
Любить рибку палко.
Усе коло рибки.
За рибкою дибає.
Не те, щоб був він
азартним рибалкою,
а так...
Торгує рибою.
У нього не дім —
океану дно.
Од камбали
до оселедців керченських.
— Помішника б необхідно...
і ходив синок
в „училище коммерческое“.
Та от революція

могутнім т-трах
розігнала десь рибку
по морю,
по синьому,
і лишився папаша,
сидить „на бобах"
зі своїм
„коммерческим" сином...
У кожного значно
скоротились меню,
і кулі концертом
вились над вухом.
Котилась в пожежах,
як небачений нуль
по городах і селах
розруха.
І Диркін задумавсь:
— куди ж я,
куди?
Голод у хаті
і смерть моя близиться,
Не дома ж сидіти
таким молодим.
Піду...
і умру на позиції.

. . . .

Лікар,
надівши монокль-більмо
обміряв Диркіна
довгим зором,
запитав лаконічно.—
— Ну, як живемо?
Диркін поспішно:
— хворий.
Поперше:
косий
уже кілька літ,
подруге:
з дитинства
страждаю катаром.
Потретє:
на обох ногах
мозолі...
— Не годиться на фронт:
кошеваром.

. . . .

Диркін з надіями в серці вогнистими
вертає до рідного міста.
А там комсомол
у днях волохатих
красується довгим
живим плякатом.
І дума Диркін,
крокуючи бистро
обвіяний радістю,
тихого поля:
вступлю в комсомол
бо отам в комсомолі
лежить моя путь
особиста.
І всі ці думки
і бажання незлічені
трималися на скромнім посвідченні:

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Пред'явитель сего, Дыркин, Лев Илларионович, действительно был кошеваром при кухне № 5 Н-ского полка и должность сию служил, как доброволец, что подписями и приложением печати и удостоверяется.

Нач. полка *Гвоздь*

Секретарь *Синегубкин.*

. . . .

Прийшовши додому,
ні здоровий,
ні хворий,
нализавшись досхочу
і з папою і з мамою,
Диркін ретельно одвідує збори
з придуманим виступом
і заявою.
І от наступила урочиста мить
(комсомольська братва
і гуде і шумить)
На полі вогненнім
червоного столу
лежать папірцями
загорнуті долі,
лежить серед них
в паперовім покої
і доля нашого героя.
І скоро не в казці,

не в сні,—
на яву
під словом живим
папірці оживуть.

. . . .

Підвівсь голова.
(На кашкеті зірка)
Лице завуальоване турботами.
Читає заяви...
Зупинивсь...
Диркін...
— Диркін...
— Товариші...
Так от...
Постанова бюра...
вам звичайно
відома
(на зачинених зборах
читалась давно):
Утриматись од прийому,
оскільки Диркін
купецький синок.
А в тім —
купець не граф є—
хай розкаже свою біографію.
І от під очей магнетовим жаром,
під шум гомінкий,
переливи говірки.
На трибуну з'являються окуляри,
а за ними
Диркін.
У рухи вложивши
надхнення дозу,
грає на сцені немов би,
запозичивши в Наполеона позу,
Диркін почав промову:
— Товариші!
Моє серце власне
горить протестом
і зневагою
до купців —
нам ворожої касти.
І проклену я природу —
цю чорну магію,
що мене у якусь
розпрокляту хвилину
зробила купецьким сином.

Але, товариші,
Я сім'ю покинув
і пішов добровільно,
як відомо,
на фронт.
І от, із цієї жахливої хуртовини
дозвольте розказать вам
епізод.
Тараща.
Ніч.
Наступають червоні
(у залі тиша
ані вигук не хлюпне).
— Розбіглися всі
травошумними гонами.
Один під вогнем
я лишивсь біля кухні.
Бачу:
іде на підмогу дивізія.
Не рівний
і мертвий крок її.
Здавалось,
не йшла вона —
голод віз її
дощами обмочену,
одиноку.
Попоївши,
ударили,
тиснуть наші.
Перемога за нами
(гімн) — ура.
А що, як би я не наварив каші,
бій програли б
і революція б...
загинула...

. . . .

Немов у великім
цирковім театрі
акробатовим фоєрверком
гасало в повітрі:
прийнять — не прийняти
ризикуючи стихнути,
вмерти.
Рефері — голова
підвів руку.
Дебати
ущухли.

Розкотилась тиша по залі.
Поступила пропозиція.
Проголосували:
затвердити кандидатом.

Диркін у комсомолі. Активіст

Найпередовішому комактиву,
що бачили дивне,
зросли біля дивного,
таки справжнім давалася дивом
Диркінова активність.
Здавалося
збори,
наради,
пленуми
творились для нього,
життя його частка.
І казало лице його
щиро — надхненне
про ніким не відчуте
щастя.
Він на зборах не тихий;
над усіх сміливий.
От, приміром,
його слова:
Розправитись з провалами,
бити лівих,
і до нього подібну
шваль.
І розліталась побита
ворожа політика
від Диркінової критики.
Та не на одних лише ворогів
Диркін скеровував
протест
і злобу.
Він не менш саркастично
і зле умів
критикувати побут.
Так, наприклад:
комсомолець
Андрюша Зуб
музикою стати
в жаданні гинув.
Випадково набрівши
в порожній клюб

узяв перший акорд.
не піяніно.
Тарабанив,
упившись надхнення вином,
і од пальців його —
нервової бурі
вивернулась,
немов корабель,
дном
до того побуту
клавіятура.
І здалося йому,
шо отам,
угорі,
де мала повиснути
слова омана,
в'язочка слів
переливно горіла
пекучої,
злої
догани.
Так і сталось.
Догани лава —
потекла у поточних справах
і коли підійшла до поточних справ
так би мовити
дисциплінарної перевірки,
першим,
звичайно,
узяв слово
Диркін:
товариші.
Ми знаємо —
мистецтво зброя
Фарба
Слово
і звук —
гармати,
І дісталась вона
у бої в завої
переможному пролетаріяту.
Ми з ним підемо вперед.
Переможем над світом,
Воно об'єднає
злютує народи.
Тому треба бити,
нещадно бити

носіїв реальної шкоди.
Кожна сурма,
кожне піяніно
єсть частка нашої перемоги
...(дисципліна)...
...(строгість)...
Я переконаний,
Зуб свідомо ударив.
Піяніно,
граючи
не залишиш ніколи.
Тому вимагаю суворої кари
аж до виключення із комсомолу.
Але збори,
обговоривши питання детально,
обдивившись як слід
піяніно рану,
одійшовши далеко
од поняття „похвально“,
винеслі Зубові догану.

. . . .

так довела
Диркінова активність
його до членів райкому.

Любов Диркін

. . . .

І Диркін любив
і велика любов його
впала на юну Ліду.
І од глибокого жару любовного
Диркін покращав з виду.
Нестерпимо тяглися для нього засідання
довгі,
мов історія землі,
бо десь наступали солодкі хвилини
а з ними
прекрасна Лі.
Алеж ми не знаєм,
що може буть.
проживши сяк-так сьогодні,
що завтра нас жде
не барвиста путь,
а паща глухої безодні.
Так і Диркін не знав,
беручись за весло

золотої,
як дощ,
хвилини
що його замість—
любий,
хороший Льо —
грубий холод мовчання стріне.
Це було в Травні
(восьмого числа)
Ніч,
роз'єднавшись зі сходом,
за обрій туманний
свій шлейф потягла,
розкриваючи сонну природу.
Усе поверталось —
до денних дум,
порвавши зв'язки зі спокоєм.
...Видно було,
як стояло в саду
тривожно-задуманих двоє.
І люди казали. —
— Ну, що ж,
я не винна
я серцю своєму
не КК
і не суд.
Схоче любитиме,
схоче покине,
на спогад залишивши
біль і сум.
Але Диркін і тут
палкий,
невгамовний
виголошує Ліді промову:
— О, Лідо,
Ти знаєш,
я боями розтерзаний
не винесу горя,
револьвер...
— Бах...
і ім'я моє гордо
прогримить марсельєзами,
розіллється лунами
в віках.
Подумай, Лідо,
доки залізо
зі скроні моєї

не вибило кров.
Ти губиш найкращого
будівника соціялізму,
найпершого в буднях
героя.
Подумай.
Куля не жде.
Барабан повертається
Смерть надходить.
Скоро тіло моє,
як чавун,
упаде,
повіки закриються,
стануть холодними,
іще хвилина,
І я готовий,
рятунок —
твоє слово.
І Ліда,
відчувши тривоги жало
у думах глибоких,
у думах великих
з тремтінням у голосі
обіцяла
любити його до віку...

Диркін командирується на село

І коли позвільнялись стільці спітніли
і настала тише
після бою нарад,
тоді народивсь
з чудодійною силою
мандат.
І в ньому: після безлічі
„позаяк“, „але“,
після „з приводу“ і т. д.
було:
командирується Диркін Лев
для колективізації
на село.

Диркін на селі

Потяг, запінившись чорною злістю,
врізався в ніч, закричав і понісся.
Заторохтів ураганами смерти,
рве і жбурляє назад кілометри.

Луки, яруги і стомлений ліс
моляться бурі чавунних коліс.

. . . .

У Диркіна у голові,
мов у горі аеропляни
кружляють пляни,
пляни.

. . . .

Глухою громадою
чорного сфінкса,
серед моря степів —
ковчегом Ноєвим
стояла станція —
його зупинка
закутана непроглядною тьмою.
Іде,
спотикається:
— мать, перемать.
Куди ж це, куди
мене чорт заволік?
Уже революції
тринадцятий рік,
а тут
непролазна тьма.
Не Диркін ішов,
а суцільна досада.
Обійшовши села
розвернутий кут,
Диркін дістався до мети —
сільради,
що, до речі,
була на замку.
Од несподіванки,
злоби
Диркін заричав,
завив.
Сон наступає,
повіки, мов олово.
Пішов на розшуки голови
і таки знайшов голову.
Він генералом, голова салдатом
(так Диркін уявляв приблизно).
Вийняв мандат,
помахав мандатом,
розказав про важливість
свого приїзду.

Він говорив —
— Це нічо,
що я хворий,
що я вибився з сил —
єрунда.
Я вам наказую
скликати збори
і обговорити питання —
да.
Але голова
нормальна людина.
Дума-божевільний...
(Ну й потіха).
Відповів йому
перемішаним зі слиною
сміхом.
Диркін скипів.
Він руками збентежено
різав повітря,
кричав,
гарланив.
З усіх дворів
як на пожежу
збіглися сонні селяни.
Випливаючи з натовпу
на підвищення виліз.
Підносячи гордо шматок кумача,
жестукулюючи руками
що сили
Диркін
почав:
— то-ва-ри-ші...
ми по-ви-нні...
реконструкція...
консолідація...
ліквідація... куркуля..
кляси...
м-маси...
й в екстазі бурного кипіння
в останнє вигукнув:
— по-ви-нні...
приголомшені чудом небаченим
здивованні тонуть
принишклі збори.
Або краще:
уявить, читачу,
останню сцену — „Ревізора".

Сон Диркіна

Зробивши подушку
з своєї руки,
прославши рогатку кальсон,
Диркін заснув.
І з усіх боків
його оточив сон.
Бачить себе:
Його грузна фігура —
вогонь,
грім,
буря.
Од його справедливого
надлюдського гніву,
От промов його
Докладно злистованих
в найкоротший термін —
чотири дні
округа
суцільна колективізована.
Бачить:
навколо прорізують тьму
світлі мережі комун.
Бачить:
підносять прапор мет.
Гордо зроста колектив.
А в ньому
нового народу — кишить.
І кожний —
премудрости том.
І в кожного —
радість незнана в душі,
кожний
з ситим у край животом
і в кожного
на устах зацвіла
Диркінова хвала...
і кожний
врочисте підносить „О“
...(орел)...

Диркін приступає до виконання своїх обов'язків

Проходили думи
струнким парадом
без грохоту маршів,
без грому: — ура.

починаючи з цього двора
розкуркулювать буду
з ряду.
Заходить у двір.
— Хазяїн дома? —
— Дома —
Говорять.
Виходить дідок.
(Лице не лице — втома)
Зі словом привітним:
— Синок.
І запитанням простим:
— Чого вам?
— Як прізвище ваше?—
— Омельченком звуть!—
— Ви знаєте партії постанови?
На сторінці такій то,
видання такого то.
В директивах сказано ясно:
повести рішучий наступ
на куркульню —
нам ворожу когорту
і до соціялізму розчистити путь,
отож вимагаю
(не буду повторювати знов)
на основі такої то директиви
здать
негайно
усе майно
до колективу —
На грудях у діда
замаяв хрест.
— І знов набрехали —
за що?
Карай боже їх.
Я нічого не маю,
Я член КНС,
Я відомий в селі незаможник.
Але відповідь була строгою:
— Знаємо вашу ідеологію.
Ми чули не раз вже
молитву таку,
кожен із вас,
куркуль.
Знаєм чим дихає
той і ти.

Завжди голосите:
— бідний такий.
Єсть дві дороги:
або:
в колектив,
або:
на Соловки... —
Так протікала
його „робота“,
після кожної зустрічі
зразу
летіли до місцевої влади накази:
— Заарештувати такого то
і такого то...
Приїхав до Вінниці
Диркін „цекіст“.
Привіз із собою
вождізму манію.
І, як бачить читач,
цей „щасливий“ приїзд
розбився ущент
об розчарування.
Пропала десь гордість,
борця - ватажка
і місце тов. Косіора.
Не зустрів його
бойовий ЦК,
а зустріли
печаль і горе.
І проходили,
падали,
плутались дні
під важкою вагою невтішного
перекручені болем,
до болю чудні, мов обличчя повішеного.
Поставали питання:
— За що ж?
За що?
Розлетися,
Розбийся біль мій.
І потоки сльозинок
ринвами щок
стримував Диркін
зусиллями

. . . .

. . . .
він написав записку
і передав через свого знайомого
райкомові.
У записці було:
— Я вмираю.
Ну, що ж.
Я не міг запобігти смерти.
Я іду у могилу
через біль,
через дрож
ніким не оплакана жертва.
Тут помилка винна...
Жахлива мить...
Наклеп...
Наклеп...
Перекручення...
Я більше не можу...
Ручка стрибає,
рука дрижить
і тіло в смертельній дрожі.
Вітайте усіх.
О прощай же світ.
Прощайте:
земля
і небо
і зорі.
Передайте Ліді
сердешний привіт,
облитий сльозами і горем.
Усім же
усім же
останній привіт...
Де ж моя воля?
Терпіння де ж моє?
Я завтра зустріну
чарівний схід
як
в „рассказе о семи повешенных“.
Я ж думав —
я сильний,
я ж думав —
я — Крез,
я думав —
ніщо не здола мене.—

(Багато крапок
і після P. S.):
— Дорогі мої
папа і мама,
затраууртесь.
Плачте.
Сьогодні ваш син
проживає останню хвилину.
А завтра,
коли заіскриться
проміннями синь,
і вже не побачите сина.
О, мамонько рідна.
Холодне чоло
цілунку твого не відчує.
Прощайте.
Мені не везло
Тому й не живу я.—
І довго він думав,
поставивши крапку,
обнятий солодко-печальним надхненням,
як везтимуть його у яснім катафалку
і світ розіллється в риданнях Шопена.
Бачить він ясно
у траурі збори.
Обличчя зажурені
тонуть в риданні,
Витерши сльози,
голова говорить:
— Товариство!
Вшануймо його пам'ять вставанням.
Усі підвелися.
Очі впали додолу.
Всі мовчки питали:
О, де ти, чого ти,
Чого ти нас кинув?..
А над ними півколом
чорними крильми забилась скорбота.
Знов тихо заплакав
сумний
одинокий
Шопенівський марш
похоронний.

. . . .

А час пролітав
у роботі,
вечірках.

Забувають за все.
Так забули й за нього.
І... от... випадково...
... зустріли... Диркіна...
Диркіна... живого!!!

Харків 1930 р.

М. ТРУБЛ

З КНИЖКИ „ЛЮДИНА ПОСПІШАЄ НА ПІВН

III. Ім'я його „Сєд

Вода Північної Двини густа зелено-червоняста, нага ванну з пінолевим екстрактом. Береги Двини низькі й розло навесні їх заливає на кілька кілометрів. Гирло Двини зубасте островів багато: Кегострів, Моїсеєв острів, Бревенник ос Лінський-Прилук острів, Повракульський острів, Льодмос багато островів. Відразу заблудитись можна.

На островах, ближче до Архангельську тартаки побудо 15 кілометрів від Архангельську до Лайського доку. У Ла ському доці криголам „Сєдов“ стоїть.

Катер приміського сполучення, що зветься пароплав № за півтори години, з трьома заходами по дорозі, пробігає віддалення, поспішаючи вниз Двиною.

Хвилюється неймовірна широчінь, бризкають хвилі на лубу, а пароплавчик пихкає і мчить навкоси через річку, переповнений пасажирами. Перша зупинка біля ближчого рівка, де Двина розбивається на рукави. Тут мало хто сходи Навпаки, тут лише добавляється людей.

Праворуч тартаки, і нові дивні будівлі для подачі дер на лісовози.

На якорях стоять пароплави.

Невже?

Я здивований і схильовано дивлюсь на напис, що бачу вперше, а здається старий, знайомий напис:

„Таймир“.

Славетний криголамний транспорт „Таймир“. Єдиний кри лам, що обійшов навколо Азії і пройшов Північносхідні ходом.

Стоїть невелике присадкувате судно кольору моря у хма погоду. Широке і важке.

Протягом кількох років ще до імперіялістичної війни плавало у північних азійських морях в супроводі свого поб тима, криголама „Вайгач“, вивчаючи гідрографію та береги вод. Двічі криголам „Таймир“ намагався пройти повз увесь

ний берег Азії, але криги загороджували шлях. „Таймир“ і Вайгач“ добирались до Таймирського півострова і рогу Че скіна, крайнього північного пункту азійського суходолу, від или нову, невідому до того землю Північну, але тільки 1914 у пройшли протоку Вількіцького й вийшли на захід до рогу люскіна.

Довелось зимувати в кригах. Недалеко від них зимував сла ний норвезький дослідник Отто Свердруп, що розшукував з ручення російського уряду зниклі експедиції геолога Русанова йтенанта Брусілова.

Лише 1915 року вирвались „Таймир“ і „Вайгач“ із криги й значними пошкодженнями од тих затисків, гірших од залізних, ибули до Архангельську, діставши світової слави. Тепер „Тай р“ стоїть тут. Він на службі у того ж могутнього Убеко ер як спеціяльне гідрографічне судно, Побратим його „Вай “ уже давно загинув в Полярному морі, чи то наскочивши мілину, чи то розчавлений кригою.

„Таймир“, хоч і славетне судно, проте слабе, бо навіть із Малигіном“ і „Макаровим“ йому не зрівнятись.

Але „Таймир“ уже лишився далеко позаду. За ним промай ліліпут „Бєлуга“ і знов перед нами і за нами водяний остір р. Двини з далекими берегами ззаду і спереду, бо ми ову перебігаємо цей простір навскоси.

Двоє червоноармійців з гвинтівками розпитують кількох паса рів, як пробратись через острови до якоїсь маленької оселі либині тундрових болот.

Зайшло про якусь дрібницю, і через неї розбалакались. Ви ється, один із червоноармійців мій земляк із Поділля. Розпо ає багато цікавого. Він добровільцем виїздить на острів Вай за полярним колом. Туди їде партія засуджених шкідників. тому острові нібито оливо знайшли. Незабаром на Вайгач дять спеціялісти-шкідники, що беруться дослідити острів і агодити добування олива. З ними їде кілька червоноармійців, вже лишилися служити надреченцево.

А зараз із товаришем їдуть на якусь розвідку в тундру.

Наш пароплавчик зазирнув на один, на другий острів, підій до велетня-тартака, де витяглися понад берегом більш ніж чужоземних пароплавів, і, скинувши тут більшість пасажирів, ає далі.

На палубі холодно, бо вітер продирається через легкий гу ний плащ. Холодно не тільки мені. Холодно також іншим, іше одягнутим. Дехто ховається до великої каюти, але там о душно, накурено, і до того ж вмістилось кілька п'яних.

Можна перейти на корму, там тепліше, тільки куди приєм спостерігати море-річку з носа, стежити, як він розрізає ,—наближаючись до далекого берега, де прилипла напів льська, напівробітнича оселя.

Довгим гудком викликають звідти човна забрати двох па-
жирів. Тут немає де пароплавчикові швартуватися, і доводи-
гойдатись на хвилях, поки підійде човен.

Але ось пасажирів здано. Знову гудок, запрацювала маши-
а керманич за шклом своєї рубки починає швидко кру-
штурвальне колесо, беручи курс на середину річки. Паропл-
чик знову вибігає на середину течії.

— Тепер вам сходити,—звертається до мене палубний су-
Перша зупинка, хвилин десять ще буде, а може навіть мен-

— А як часто сюди заходять пароплави?

— Раз на добу. До завтрашнього дня виїхати не зможете.

— Я був би радий не виїздити, поки не вийде відтіля „Сєдо-

* * *

Лая. Док, а поруч завод салотопний. На тому заводі пе-
топлюється сало морського звіра—тюленя переважно.

У доку стоїть криголам „Сєдов“. Ремонтують його перед н-
лярним рейсом.

Кілька років перед імперіялістичною війною в Англії збу-
вано криголам „Беотік“. „Беотік“ плавав біля берегів Канади.

Під час імперіялістичної війни Росія купила „Беотік“ у Кана-
і назвала його ім'ям Георгія Сєдова.

Попрощавшись із пароплавчиком і пройшовши містком, н-
між доком і морем, пробираюсь поміж дошками, стовпами, н-
лежать у безладді, до сходнів на судно. Обережно обмин-
зграю страшних, принаймні своїм виглядом, собак і вузень-
перекидним місточком заходжу на криголам. Вражає тиша.
знаю,—„Сєдов“ мусить ремонтуватися надзвичайно швидко,
за півтора, максимум за два тижні мусить вийти в небезпечн-
полярний рейс. Коли до землі Франца-Йосипа йти не страшн-
то до Північної землі, вибачте, без доброго ремонту—це бу-
легковажність. З першого погляду по корпусу судна, видно,
заклепок багато міняють. Але о шостій годині вечора уже жа-
ного заклепника не залишилося на роботі.

Тільки в одному закутку палуби двоє робітників повіль-
стукають молотками.

Шукаю живої душі, що показала б капітана або старпо-

— Капітана зараз нема, а старший штурман з механіком
дружиною пішли пройтись. Зараз прийдуть.

Так пояснює вахтенний матрос.

Пригадалось—коли пароплавчик входив до гирла невелич-
річки,—на березі серед зелених берегових кущів з'явило-
кілька постатей, а серед них маленька біла постать жінки. Во-
вітали пароплав № 17 вигуками й мотанням рук та кашке-
Жінка високо тріпнула вгору хустинкою.

Справді, то були вони. Старший штурман з дружиною і меха-

Хвилин за десять я рекомендувався і знайомився з старшим
-мічником капітана Юлієм Костянтиновичем Хлєбніковим. З якоїсь
-пулярної книжки про торішній рейс „Сєдова“ до землі Фран-
-Йосипа я знав про Хлєбнікова таке: „30 або й більше років,
-еликий стаж морякування, кілька серйозних крижаних рейсів“.
-ле зовні бравий моряк виглядав досить пацанкувато. Він зда-
-вся просто хлопчиком.

Починаємо договорюватись про мою участь в експедиції у
-кладі команди. Виявляється справа не блискуча. Хоч команду
-е не набрано, але вже обіцяно місце одному художникові та
-дному журналістові, плюс якомусь аматорові подорожувати.
-Жаден із них ніколи не плавав. Усі хочуть у палубну команду,
-атросами. А матросів всього чоловік із 8 мусить бути. Можна
-уде влаштуватись кочегаром, до речі і досвід кочегарської
-раці у мене є. За кілька хвилин ми договорились разом із
-ругим механіком, Миколою Петровичем:—завтра буде налагод-
-жено через біржу праці та контору радторгфльоти, і я починаю
-рацювати за кочегара.

До речі розпитую, як справа з ремонтом. Виявляється—по-
-ано. Котлів не міняють, а їх треба було б поміняти. Є загроза,
-о регістр не випустить судно в рейс без капітального ремонту.
-А для великого ремонту вже не вистачить часу. Звичайно, на-
-вряд чи дійде до такого скандалу, проте треба бути готовим до
-всякої неприємної несподіванки.

Пропоную штурманові свіжі газети. До Лаї вони дійдуть
-лише днів за два. Він дякує.

Тепер була ще проблема: сьогодні достатись до міста. На-
-вколо порожньо. Кілька будинків, завод, а за ними тундра.
Матрос пораяв мені йти вузькою стежкою повз завод, а там
-далі є човен і жінка-перевізниця. Я переїду на сусідній острів
-чи півострів і там болотяною стежкою вийду до рибацької оселі.
Відтіля мені покажуть шлях до ближчого тартака і нарешті,
пройшовши кілометрів із 8, попаду на пароплавчик, що забере
-мене до міста.

Ще раз глянув на корпус пароплава-криголама, відкіля до
-клотіка щогли, зупинивши свій погляд на бочці, що на фок-щоглі.
Ця бочка виказувала, що судно крижаної плавби.

— Рік побудови 1909, тоннаж брутто—1.730, нетто—754 і па-
-рова машина—6.636 механічних коней. Довжина од корми до носа
76 метрів.

Це сказав мені механік.

„Беотік“ в минулому належав звіропромисловій компанії і
-нищив відому ньюфаундленську отару гренляндских тюленів.
Тепер ту отару майже знищено. Коли кілька років тому в тих
-водах вбивано за сезон до 400 тисяч тюленів, то тепер не б'ють
-навіть 100 тисяч. Після того, як „Беотік“ став „Сєдовим“, він
перейшов винищувати біломорську отару того самого тюленя.

Але крім того, йому припала почесна роля стати експедиційни
судном, поставити рекорд полярної плавби, відкрити нові ос
рови, заселити першими колоністами невідомі досі полярні зе
млі. Криголамний пароплав „Георгій Сєдов“ має гарну реп
тацію.

* * *

Навколо ім'я героя Сєдова створено легенду.

Сєдов—це символ першої російської експедиції до північного
полюса. Першої і останньої, що закінчилась трагічним фіналом
на розі Кап-Бророк.

Сєдова вважають за героя, що загинув лише в наслідок па
сивного, а може й ворожого ставлення до нього російського
царського уряду.

Ляйтенант Сєдов, син озівського рибалки, з великими тру
нощами пробив собі дорогу до старшинського стану в царськ
фльоті.

Ляйтенант Сєдов хотів, щоб поруч американського прапора
над північним полюсом маяв російський трикольоровий прапор

Ляйтенант Сєдов мав деякий полярний досвід, бувши на річ
Колима та Східньосибірському морі. Він склав проєкта російсько
експедиції до північного полюса. Спеціяльна комісія знавців ви
знала цей проєкт за легковажний.

Сєдов не знав про досвід чужоземних полярних експедицій
Він не знав чужих мов. Чомусь не вважав за потрібне їх ви
вчати. Плян Сєдова був повторенням пляну італійської експеди
ції герцога Абруцького. Мета експедиції була майже виключно
спортивна. За своїм пляном Сєдов хотів дістатись пароплавом
до землі Франца-Йосипа, а відтіля на собаках рушити до пів
нічного полюса. Так само хотів зробити італієць герцог Абруць
кий 1899—1900 р. на судні „Stelle Polare [1]“. Експедиція герцога
Абруцького закінчилась невдало. Північного полюса не дійдено
Правда, учасник експедиції капітан Умберто Каньї на той час
поставив рекорд, дійшовши 86° 33′ 48″ північної широти. Але
подорож того самого Умберто Каньї довела неможливість дійти
північного полюса з землі Франца-Йосипа на собаках. Каньї ви
йшов у свою подорож з бухти Тепліц, що на одному з остро
вів цієї землі. Супроводили Каньї вісім чоловік. Усіх, отже, було
дев'ятеро. Поділились вони на три партії—по три чоловіка н
кожній. Коли з'їли запаси першої партії, то та мусила повертати
назад. Це було щось через два тижні після виходу з бухти
Тепліц. Через тиждень було відіслано назад другу партію. До
25 квітня капітан Каньї в супроводі двох матросів ішов на Пів
ніч і, нарешті, мусив повернутись. Його зупинив широкий канал
відкритої води у кризі, недостача харчів і втома. Майже два

[1] „Полярна Зоря“.

місяці він ішов назад до бухти Тепліц, де стояла „Полярна
Зоря“. Всього ця подорож тривала 104 дні, щодня проходили
пересічно 11 кілометрів. До полюса лишалось ще 380 кілометрів.
А туди й назад 760, тобто ще 70 день подорожі, коли б не трапилось
яких інших перешкод. Це значить, шість місяців подорожі.
В умовах Арктики така довга подорож на собаках плавучою
кригою неможлива, бо це значить, що треба подорожувати
в полярної ночі, коли темно, не можна визначити місце находження,
коли темрява й урагани не дозволяють розглянути місцевість
за кілька кроків.

Подорож Умберто Каньї було добре підготована, і тим
більше стверджувала неможливість досягти полюса з землі Франца-Йосипа
на собаках. Роберт Пірі, що майже дійшов до північного
полюса, міг це зробити лише тому, що він вирушив у подорож
з Північної Гренляндії, що на 300 кілометрів ближче до
полюса, ніж острови Франца-Йосипа.

Спеціяльна комісія,—в складі якої між іншим був і знавець
полярних країн Колчак, майбутній адмірал і покійний „верховний
правитель“ Росії,—зазначила це ляйтенантові Сєдову. До
речі, у Сєдова в його пляні й собак передбачалось менше, ніж
було у герцога Абруцького,—у того було 120 собак,—і пайок
гірший, ніж у італійців та норвежців, його попередників.

Щоправда, уряд міг би використати ініціятиву Сєдова або
хоча б трохи допомогти йому. Але уряд відмовив Сєдову і не
хотів скористуватися з його ініціятиви. Навіть більше того, Сєдову,
вставляли, як то кажуть, палки в колеса. Коли все таки
впертий моряк вирушив у подорож, то в останню хвилину з
його пароплава, здається, з наказу військового міністра, було
знято радіо.

На добровільні пожертви Сєдов купив судно „Фок“, перейменував
в „Святого Фоку“ і рушив в подорож.

Сєдову не щастило. Старого „Моржа“ почало штурмувати з
гирла Білого моря. З запізненням підійшли до Нової Землі.
Крізь криги не могли пробитись до землі Франца-Йосипа. Мусили
зимувати. Ще перед тим, Сєдов зсадив п'ятьох хорих із
своєї команди у Крестовій губі на Новій Землі. На весні довелося
ще п'ятьох зсадити. З 27 чоловіка лишилося 17.

Другого року дійшли до Франца-Йосипа. Знов зимували. Науковий
склад експедиції був не видатний. Сам Сєдов, студент
Візе, художник Пінєгін, лікар-ветеринар Кутаков та ще кілька
чоловік. З них лише Візе, що згодом став справжнім ученим,
зробив деякі цінні спостереження.

На весні 1914 року Сєдов, уже хорий, вирушив у супроводі
матросів Пустошного та Лінника до полюса. Його відмовляли,
бо це було справжнє божевілля: Сєдов був хорий, а збирався
пройти значно більше, ніж свого часу пройшов здоровий капітан
Каньї, якого супроводили дві допоміжні партії. Але Сєдов

не звертав на те уваги. Він вирушив у подорож, але за кілька день, не мавши сили йти пішки, мусив лежати на нартах і бачачи, що матроси звернуть назад, стежив за ними з компасом у руках. Ще кілька день, і він умер.

За переказами матросів Пустошного і Лінника, перед смертю Сєдов у своєму бажанні йти до полюса вже нагадував божевільного. Спочатку матроси хотіли одвести його труп назад до пароплава, але були дуже стомлені, в одного йшла горлом кров, отже поховали Сєдова на розі Кап-Бророк і, кинувши все, що обтяжувало їх, повернули назад.

Становище кількох людей на старому непридатному судні без палива, без начальників, бо старший механік теж помер, було трагічне. До речі, команду на судно набирали спішно, без попереднього добору. Чи ж дивно, що після смерти Сєдова люди ходили озброєні револьверами і вовками дивилися один на одного? Між лікарем та художником сталося непорозуміння.

Найгіршим був брак палива. Довелось спалити багато дерев'яних частин. Крім того, на розі Фльора розібрали на паливо будинок відомого англійського дослідника Джексона, що свого часу на тому самому розі врятував Нансена.

З неймовірними труднощами, спаливши все, що було горючого на судні, навіть канати, експедиція поверталась до Архангельську.

Ви тільки уявіть собі: стара калоша, що звалась кораблем експедиції. повертається з далекої плавби. Повертається тільки трохи більше половини тих людей що їх було взято. Частину зсаджено раніше, начальники загинули. Самозваний капітан веде судно. Судно не йде, а тюпає. Обрубано борти над палубою, палубу у деяких місцях розібрано, каюти обідрано. З ненависти дивляться люди один на одного. Серед них хорі. Що чекає їх дома, — замість слави, що сподівались на неї два роки тому?

Дома їх чекала війна. Матросам ніхто не хотів платити зарплатню, а удовам і родинам загиблих — пенсії. Уряд не хотів їх знати, а суспільство забуло про них.

Сєдов загинув. Навколо його ім'я створено патріотичну легенду. Чи не треба було б трохи розвіяти цю легенду й показати дійсність? Нехай Сєдов буде не тільки пам'яткою трагічної загибелі в полярних льодах і бездушного ставлення царського уряду до сміливого моряка, але й наукою того, що не можна з легковажністю організувати такі експедиції.

* * *

На островах болото. Тундра. Кущами навколо заросло. Коли йдеш, під ногами земля пружиниться, вгинається. Зеленіє трава, ваблять око квіти. Над пустельними островами холодне вечірнє сонце. а білими ночами комар над болотом.

Небезпечно чужій людині блукати болотами, в трясовину попасти можна. Загрузнеш у болоті, і ніхто не знатиме, де загинув. Чорними плямами розкидані трясовини.

Я йшов розшукувати човняра, щоб перепливсти гирло. Мені невідомо, чи то річка, чи якась протока між островами.

Ішов понад самим берегом, обминувши салотопний завод. Од завода несло важким духом — тюленячим та нерп'ячим салом. Тут кінчали роботу, розпочату на весні в кригах Білого моря звіропромисловцями-мисливцями на морського звіра.

За заводом, на бережку схилився на бік човен з вибитим дном, але жінки-човняря не було. Не було й доброго човна. На тім боці не видно теж. Пішов далі, вздовж берега. Над самим берегом неймовірні зарості кущів, а два кроки од берега нога чвакає у болоті, приминаючи високу зелень трави і квіток. Ще далі знов кущі і болото. Сонце починає звертати на північний захід, над болотом тиша, а за широким простором Двини ледве бовваніють силюєти будівель на якомусь острові. Далеко йде маленький пароплавчик, він буксирує якогось вітрильника. Річка затихла і не хвилюється.

Я пройшов близько кілометра, уже йшов не понад річкою, а повз Двину. Зеленкуватий плескатий берег потягся кудись далеко. Йти болотом ставало все важче. Очевидно, або я помилився, або мене обмануто. Ніде не видно човна. Вирішив повертатись назад.

Вертаюсь до самого заводу.

Пароплави привозять сюди свою здобич, порізане тюленяче сало, пересипане дрібнопокришеним льодом, а тут, за допомогою пари цю здобич топлять на трин. Топлять на чотири сорти. Одні сорти йдуть для парфумерної та хемічної промисловости, інші для потреб медицини, а деякі забирають мастити машини на механізми, — для останньої потреби цей трин вважають найкращим. Безліч звірячого трину може спожити шкіряна промисловість. Кращі сорти продається за кордон ціною 400 крб. золотом за тонну. Вонючий завод — завод великої цінности. Нарешті знайшов жінку-човняря; вона згодилася перевезти мене через річку.

— Руки болять, — каже мій човняр.

— А ви відпочивайте, самі гребти можемо, — відказує випадковий подорожній, що приєднується до мене, плигаючи у човен.

На тім боці вузенькою дошкою замість причалу переходимо з човна на берег.

— Ви куди? А-а-а! Так нам по дорозі.

Мій супутник — робітник з того тартака, відкіля пароплавчик до першої години ночі, щодві години, забирає пасажирів до міста.

— На 11 годин встигнемо?

— А зараз котра?

— Мабуть пів на десяту.

Без звички важко за полярним сонцем визначити час, адже сонце заходить об одинадцятій. Годинника, на жаль, залишив у чемодані. Мій попутник веселий і балакучий. Називає околишні острови, річки, заводи, вказує, куди краще пройти, і застерігає самому відходити далеко од стежки, щоб не потрапить у болото, що засмоктує людину і звіра.

Минаємо пасовиська, кілька грядок скопаної землі, ту саму рибацьку оселю, звідки підходив до пароплавчика човен по пасажирів, ще кілька кілометрів, і нарешті, підходимо до тартаку.

— Бачите, скільки будівель? Місто ціле.

Не без гордощів похваляється мій спутник.

— А кілька років тому ніхто уявити не міг, що таке буде. Місто, а жить тісно. Вісім тисяч робітників. Не всі ж у бараках живуть. Є такі, що з родинами. Мають по кімнаті, а то й цілу квартиру.

— А на чому стоїть? На болоті. Така сама тундра була, що нею ви йшли. Тепер стружжям дерев'яним забито, зацементовано.

Назустріч неслись згуки гармошки й балалайки.

— Гуляють хлопці. П'ють здорово. Ох, і б'ються! У мене є брат, так його чотири міліціонери не подужають, коли п'яний.

Останнє вимовляє з погородою.

Шо п'ють і б'ються, мені довелось нераз спостерігати самому.

Пізніше я зрозумів, що це трапляется не лише в наслідок некультурности і громадянської безвідповідальности, але й тому, що населення складається значною мірою із висланих злочинців.

* * *

Ми мили машинний люк „Сєдова". Внизу парова машина в 2.650 індикаторних сил, над нами зверху матроси зі шлангів полоскали палубу, а в кочегарці майстрі корабельного заводу закінчували ремонт топок. „Сєдов" закінчував готування до рейсу. Цілу зиму судно борознило хвилі Ґольфштрому в Полярному морі біля берегів Мурману та в гирлі Білого моря, де полювали на тюленів. 20 тисяч тюленів загинули цієї зими від рук мисливців „Сєдова".

Лише недавно пофарбовано борти криголаму й змито тюленячу кров з палуб.

Судно вже вийшло з доку і тепер, набравши вугілля, стояло біля Бакаріци, забираючи вантаж будівельного дерева. Це майбутні будинки на Землі Франца-Йосипа та на Північній Землі.

Я працював кочегаром. Але поки на судні горів лише запасний паровик, що постачав гарячу воду та пар до камбуза й лазні. Обидва ходові паровики ще ремонтувалися, тому з кочегарів лише троє по черзі відбували берегову вахту, тобто цілу добу, а решта працювала нарівні з ремонтними робітниками, то

допомагаючи машиністам біля механізмів, то вимітаючи найдальші закутки машинового відділу, то зачищаючи стінки топок або вантажачи масло, цвяхи та різне причиндалля для машини і кочегарки.

Механіки морочать голови біля нової динамомашини, бо там щось не ладиться у спеців, що ставлять ту машину.

Вузенькими трапами швидко вибігають люди нагору й збігають униз. Шукають ключів, обценьок, гайок.

Перед тим, як іти мити люк, мені довелось працювати у паливні. Із свічкою в руках, ховаючи позад себе другою рукою клоччя, щоб не спалахнуло, лізу в довгу темну паливню. Влазити незручно, в паливні тісно, треба повзти на животі, або навколюшках, низенько пригинаючись. Лише переступивши поріг жарівниці, що тут зветься вогневою коробкою, можеш випростатись на ввесь зріст. Мені треба було поодбивати якусь жужелицю й клоччям вимести відтіля увесь бруд.

— Щоб було як у кімнаті прибрано,—наказав мені механік.

Довелось, розставивши ноги і впираючись у гайки, заґвинчені по стінках жарівниці, підлазити вгору, бо, навіть стоячи і витягши руку, не можна було дістати до стелі метрів із півтора.

Працювати було не важко, але незручно і скучнувато. Я намагався пригадати всі свої теоретичні знання про паровики, адже свого часу студіював товстелезного підручника професора Усенка „Що треба знати кочегарові", але абсолютно нічого не міг пригадати.

Паливневий простір, далі жарівниця, оце вогневі трубки, а де ж руштавиця? Ага, її витягнуто.

На руштавиці горить паливо. Гази йдуть до жарівниці, а відтіля через вогневі трубки до димоходу. На своєму довгому шляху вони віддають якомога більше свого тепла стінкам паровика, щоб розігріти воду до кипіння.

Так думав я і стукав та скріб по стінах залізною скрібкою, впираючись то на одну, то на другу ногу. Стеаринова свічка догоряла, заляпуючи стеарином руки, гайки, стінки й підлогу жарівниці. Видавалося, що перебуваєш у глухому казематі забутий усіма. Справді, це ж було під водою, бо це вже була підводна частина судна. Щоб вилізти відціля, треба знов повзти через паливню. Ні сюди ні звідси не долітав жаден звук. Непомітно, наче у димогарні трубки, вилітає час, зникають хвилини. Може вже минув увесь робочий день, бо свічка догоріла, і в темряві навпомацки вилажу з паливні до кочегарні.

В обіденну перерву ми ходили обідати до їдальні на тартаку, стояли в черзі за „щами і трескою", а потім запивали нарзаном.

Північники купались у холодній пінолевій воді Двини. Безперечно соснові екстракти тут були наполовину змішані з екстрактами пароплавних камбузів і кубриків. Але хтось із розбитних механіків доводив, що коли брудна вода Ґангу цілюща

саме своїм брудом, то чому б і на Північній Двині не влаштувати курорта.

Стояла тепла соняшна погода, і кожен мріяв, як би швидше закінчити роботу й використати останні дні перебування на суходолі перед довгою, можливо навіть півторарічною плавбою в Арктиці.

І ранками за роботою згадували свої вчорашні пригоди і розваги. Ходили до кіна і садової естради, зазирали до знайомих, молодь гуляла з дівчатами, а літні пересиджували вдома вільні години.

Були й такі, що більшість часу залишали у ресторані. З останніх двоє особливо були характерні. Обидва молоді, хоч і старі кочегари. Один мій земляк, круглий як кавун, з фізіономією хитрою і з слідами сильних пиятик — висиджував вахту біля запасного паровика цілими днями, правлячи теревені й розповідаючи про старі морські пригоди, різні кораблі, на яких доводилось плавати й якості різних сортів коньяків, рому, віскі, джину, та про безперечну перевагу над ними хлібного вина, — він був безперечно добрим кочегаром, але великим скандалістом.

Ні в тому. ні іншому не поступався перед ним, але значно відрізнявся своїм зовнішнім виглядом і характером другий. Це був надто похмурий, надто сильний і надто високий. Неголене обличчя з рудою щетиною, — колір, як запевняв мене один фізіономіст, — хоробрости й підступности — робило його страшним. Відмінно від інших, він зовсім не дбав про одяг, — мене бере великий сумнів, чи носив він коли лакові черевики або принаймні із замші, що вважає за свій обов'язок кожен молодий моряк, побувавши за кордоном.

Це були моряки старої формації, якими ще боліє радянська торговельна фльота. Моряки, що високо цінять спиртові напої, бійку навкулачки, мистецьку лайку і скандал у портовому трактирі.

* * *

На „Сєдові" нова команда. Більшість матросів і кочегарів, стомлені двома полярними рейсами поспіль, пішли у відпустку.

Зі мною працюють ленінградські робфаківці, архангельські комсомольці, що вперше йдуть у полярний рейс. З них один особливо мріє про полярну подорож, хоч і побоюється зимівлі.

— А як же тоді я з робфаком? — запитує він, і рука з ганчір'ям одривається від мідяшки, яку він драє.

— Головне для мене математика. Коли ти будеш із нами, ми тоді займемся, так?

Нас шість чоловік, миємо машинного люка вже кілька годин. На двох відро соли, мило і ганчір'я. Власне це жіноча робота, але поденниці, викликані на цю роботу, відмовились мити самі. Верх. Їм боязно. Ми ж помаленьку обмиваємо й обтираємо. Змивання у нас не клеїться. Робота незвична. Правда, один помічник машиніста переганяє решту і виходить у нього чистіше.

Зато частенько закурюємо, і тоді довгі розмови, багато сміху і різних приказок.

— Досить, досить байдикувати! — гукає нам механік і йде оглядати нашу роботу. Він скептично стискає губи й хитає головою:

— З такою роботою... Тут двом жінкам на дві години роботи, а їх шестеро лобурів цілий день тут вовтузитимуться. Теж мені ударники.

— Будь ласка, нехай твої тут жінки працюють... Ми можемо в кочегарні або в машинній попрацювати.

Ми знаємо, що поденниці тут не хочуть працювати, і взагалі їх нема. Сьогодні відкілясь прислали двох, а їх треба із двадцять.

На біржу праці взагалі жадної надії. Старший механік розповідає мені, що він навіть не має можливости підібрати потрібних йому людей.

— Треба сподіватись, — каже він, — що все таки наші кочегари й машиністи будуть кращі, ніж ті хулігани, що минулого року були з нами.

Виявляється, 1929 року під час рейду до Франца-Йосипа до команди потрапило кілька бузотьорів, що завели склочництво та не то піячили, не то вимагали видати їм спирту. Щоправда, цього року робилось все можливе, щоб підібрати кращих і витриманих людей.

Багато сподіванок було на воєнморів, але хтось затримував їх присилання. Прибули воєнмори в останній момент і тільки двоє чи троє.

Для полярних рейсів людей одбирається в умовах самої плавби. Після кожного такого рейсу кілька чоловік перестають плавати на північ, а кілька новаків зараховуються до числа полярників. Щодо цього цікавий досвід Далекого Сходу. Полярна плавба для архангельців — це взагалі плавба у Білому морі, що у них під носом. І в Архангельську кожен моряк вважає себе полярником. Інша річ у владівостоківців. Там раніш, ніж потрапити за полярне коло, треба переплисти Японське, Охотське та Берінгове моря, пройти повз Японію, Курільські острови, вздовж диких берегів Камчатки і Чукотки і лише за Берінговою протокою моряк попадає у полярні води Східньо-сибірського моря, тобто моря, перед яким поступаються всі труднощі плавби у Білому й Баренцовому і навіть Карському морях, де плавають архангельці.

Звичайно, більшість біломорців за гирлом Білого моря знають лише узбережжя півостровів Кольського та Канінського. На Тихому океані приділяється значно більше уваги підбиранню команди для пароплавів полярної плавби. Так, коли 29 року льодоріз „Літке" готувався до рейсу на острів Врангеля, то капітанам

всіх пароплавів, що стояли в Золотому розі [1], було дано наказ прислати кращих своїх людей на „Літке“, а капітан Дублицький, командир останнього, міг за дозволом місцевої контори Радторгфльоти зняти з кожного пароплава потрібну йому людину.

В рейсі буде зроблено іспит новому складові сєдовської команди.

А поки „Сєдов“ оглядається різними комісіями, востаннє перевіряється якість ремонту, міць котлів та бортів.

Завтра приїздить начальник експедиції професор Шмідт з москвичами, науковими співробітниками експедиції, позавтра прибудуть з Ленінграду його помічники — відомі професори Візе та Самойлович.

Про це нас коротко інформує механік.

— А ви все люка не можете помити. Хіба це миття? — показує він на якість невиразні плями. — Доведеться кликати жінок.

Ми кидаємо нудну роботу. Правду кажучи, більшого зробити не зможемо. Доведеться мабуть пофарбувати люк.

Робочий день скінчився. Треба митись у лазні, переодягтись, спитати, куди приїздити другого ранку, бо вночі пароплав можуть перевести на інше місце, та йти до маленького пароплавчика, що забирає пасажирів з Бакаріци до міста.

На палубі останнього сидять сєдовці, спочивають після праці, слідкуючи за рівною водяною поверхнею, осяяною сонячним промінням, хто мовчить, а хто балакає. Серед нас машиніст комсомолець, що давно плаває на криголамі.

Він розповідає про минулі крижані зустрічі.

Два роки тому „Сєдов“ потрапив у кільце криг, що міцно стиснули його. Айсберги, що стали на цілині, зі страшною силою стиснули корпус судна. „Сєдов“ витримав.

Минулого року серед островів Франца-Йосипа, щоб пробитись через кригу, треба було збільшити навантаження судна. Капітан дав наказ вантажити трюми кригою. „Сєдов“ пробився.

* * *

Мені не щастило. Два дні носом ішла кров. В кочегарці земляк вилляв на мене кілька відер холодної води. Лікар, оглянувши мого носа та вистукавши й вислухавши груди й спину, заборонив мені працювати за кочегара.

Доводилось відмовитись від полярної подорожі.

Приїхав начальник експедиції — професор Шмідт. З'їжджались решта учасників експедиції.

По Архангельську прогулювався в оригінальному вбранні закордонного полярного дослідника професор Самойлович. У місті всі звертали на нього увагу, коли він проходив вулицею, і називали ведмежатником.

[1] Бухта у Владівостоці.

Тихенький, сухорлявий чоловічок у чорному орилі і з роговими окулярами на носі — був професор Візе. Він мав надзвичайну повагу серед членів експедиції. Заслуги його в галузі вивчення гідрології полярного басейну були безперечні. А участь в трагічній експедиції ляйтенанта Сєдова була для нього доброю репутацією, бо створювала той ореол героїзму, що ним осяяні видатні полярні мандрівники.

Якось мені довелося балакати з професором Візе про можливість плавби навколо Північної Азії. З надзвичайною чіткістю він пояснював, в якому стані перебуває ця проблема, поставлена людством 300 років тому.

— Норденшільд, Вількіцький і Амундсен — говорив професор Візе — довели можливість такої плавби, правда, не щороку. Але вони були піонерами. і до того ж кораблі Норденшільда і Амундсена належали до типу пасивних кораблів у відношенні до криги. Перед кригами вони просто зупинялись. Вількіцький мав у своєму розпорядженні маломіцні криголами. Тепер, щорічні рейси до гирла Єнісея, з одного боку, і такі самі рейси до гирла Колими інавіть до Лєни, з другого боку, говорять, що залишилось з'єднати ділянку того шляху од Лєни до Єнісея, щоб остаточно розв'язати проблему економічного використання Північносхідного проходу.

— Для мене, — продовжував він — залишається поки неясним лише можливість щорічної навігації через невивчену протоку Вількіцького між рогом Челюскіна і Північною землею. Але гадаю, що коли в тому районі мати під руками могутні криголами то крига тієї протоки буде переможена.

Отто Юльєвич Шмідт був настільки ласкавий, що вважаючи на моє нещастя, поклопотав перед Радторгфльотою, щоб мене взяли за пасажира на допоміжне судно експедиції криголам „Сібіряков“. Останній тижнів за півтора-два мусів вийти у море і десь далеко на Півночі біля кромки пловучих криг зустрітися з „Сєдовим“ і, передавши останньому запас вугілля і свіжих харчів, забрати зимовників з острова Гукера, що повертатимуться на суходіл.

Про мою подорож на „Сібірякові“ було все договорено, і я міг ще на кілька день поїхать до Харкова.

Неприємно відмовитись від участи в експедиції на „Сєдові“. Але що робити, коли начальник експедиції запевняв, що місць більше нема, бо зимівля у кризі дуже і дуже можлива.

Але безперечно, що кореспондентів і літераторів їхало чимало. Офіціяльно були лише Громов, співробітник „Известий“, та письменник Соколов-Микитов. Але крім них кореспондували до ТАСС'у сам Шмідт, до „Комсомольської Правди“ Муханов. Співробітник архангельської газети „Правда Севера“ Юркевич влаштувався кочегарським днювальним, а якийсь художник помічником буфетника.

Безперечно і те, що на судні була надзвичайна тісно[illegible] В нижньому приміщенні, так званій третій клясі, нашвид[illegible] з фанери збивали каюти. В капітанській каюті крім капіта[illegible] містились начальник експедиції та його два помічники.

15 липня архангельці після роботи урочисто випроводж[illegible] „Сєдова" в далекий полярний рейс. Біля пристані зібрався ве[illegible] ликий натовп. По Північній Двині сновигали моторні й вітрил[illegible] човни з пасажирами, що, проводжаючи „Сєдова", кричали „ура"

VII. Зустріч

Було туманно. Здається, був ранок. Проте напевне сказати не можу, не глянувши на годинника. Туманний полярний день нічим не різниться од туманної полярної ночі.

„Сібіряков", випустивши кілька метрів якірного ланцюга, волік морем якоря, поволі наближаючись до входу в Руську гавань. Пароплав ішов обережно і волочив якір для того, щоб не напоротись на мілину або на підводний камінь. Глибини тут не виміряно, а „Сєдов", що вже стояв у гавані, переказував про якийсь острівець, що про нього жадної згадки на мапі.

На капітанському мостику капітан і двоє штурманів у бінокль уважно розглядають бухту, розшукуючи „Сєдова". Ми увійшли глибоко в бухту, в тумані виріс той самий острівець, але „Сєдова" не видно. Бере досада, бо одночасно наш радист приймає якісь плутані радіограми від сєдовського радиста, і той запевняє, ніби вони нас добре бачать. Нам це абсолютно незрозуміло, — перед нами острівець, береги праворуч, — ліворуч пливуть айсберги, пролітають кайри, а „Сєдова" нема.

— Он — „Сєдов"! — закричав другий механік, визираючи з каюткампанії через відчинений ілюмінатор.

Справді, тепер усі побачили „Сєдова", що стояв ліворуч у глибині невеличкої затоки в бухті. Досі в сірому тумані він видавався нам темною плямою, що на неї ніхто не звертав уваги.

Цей випадок продемонстрував, як під час війни може навіть велике військове судно, використовуючи туман та береги, ховатись ледве що не під бугшпритом ворога.

І так довгожданна зустріч.

Без наказу „всі наверх" всі були наверху.

Мокли під дрібним дощем і обмацували поглядами „Сєдова" од ватерлінії до бочки на фокщоглі. Сєдовці відповідали нам тим самим. Наш „шіп"[1] наближався все ближче. На їхньому спардеку купка людей. Уже можна пізнати: чорніє борода Шмідта, він у шкуряному костюмі, он великі скла окулярів Ушакова, Громов, Муханов...

[1]) Шіп — пароплав. Це з англійської. Моряки часто вживають цього слова.

Вітаємось.

Перший гука Хлєбніков — сєдовський старкпом, а за ним почалось радісне перегукування, поки „Сібіряков" швартувався до „Сєдова".

На сєдовських вантах висіло дві шкури білих ведмедів, на палубі гризуться собаки, до фальшборту липнуть обмазані кочегари і давно неголені вчені. Пароплави стали опліч один одного.

— Газет — новин! — вимоги сєдовців.

— Розповідайте — вимагаємо ми.

У них усе гаразд. Поточний рік увійде в літопис арктичних експедицій, як рік надзвичайного тепла за полярним колом. Ушаков — начальник Північної Землі сміється, розповідаючи про криги, що їх зустрів „Сєдов" біля землі Франца-Йосипа.

— Лише раз довелось „Сєдову" розбивати крижану перемичку,— розповідає він.— Ішли розводдями, тріщинами, обминаючи криги. Жадного порівняння з тим, що нам з вами довелось бачити минулого року у Східньосибірському морі, коли ми з величезними труднощами вирвались із крижаної бльокади на судні вп'ятеро сильнішому за „Сєдова".

„Сєдов" закінчив першу частину своєї експедиції. Протягом восьми день „Сєдов" пройшов той самии шлях, на який ляйтенант Сєдов на пароплаві „Святий Фока" 17 років тому витратив півтора роки. З цих восьми діб лише п'ять було ходових, а решту „Сєдов" простояв у різних становищах на Новій Землі, де шукав мисливців, що згодились би їхати на землю Франца-Йосипа.

* * *

Біля капітанської каюти на поламаному коробку од консервів сидів бородатий професор і, позіхаючи на сонце, що вже третій тиждень не заходило над „Сєдовим", говорив про транскрипцію слова Літке Він виправдувався відносно одного напису у фільмі „Курс-Норд", де він був консультантом під час знімання, і де Літке було попсовано літерою „д" (Лідтке). Та власне це була прелюдія перед серйозною розмовою. Цю прелюдію доповнювала навколишня обстанова. Вдалині виднілися могутні льодовики, що сповзали в бухту. Часом відтіля долітав гуркіт крижаних завалів, нагадуючи динамітні вибухи. То обвалювалися льодовики. Біля судна повільно пливли блакитні айсберги, а над бухтою і айсбергами на береговій горі чорніла постать харків'янина-геодезиста Войцехівського, що вже другу добу щось вимірював, установлюючи астрономічний пункт.

— На острові Гукера радянську колонію знайдено в доброму стані. Колоністи встигли підготувати фундамент для нового будинку і цим значно зекономили час перебування „Сєдова" біля острова. Висадивши нових колоністів та частину команди на берег для закінчення роботи, „Сєдов" рушив оглянути ближчі

острови архіпелагу Франца-Йосипа. Одвідано ріг Фльору та бухту Ейру на острові Белл. На острові Белл знайдено будинок полярного дослідника Лей Сміта, що зимував там року 1886. Якісь промисловці - хижаки пограбували будинок. Сєдовці шукали в будинку документи і записки художника Пінєгіна, що він залишив там під час невдалої експедиції ляйтенанта Сєдова. Документів не знайдено, лише напис на стіні. Після цього відвідали острів Агард, що являє собою невелику скелю, та острів Альджер, де знайдено сліди експедиції американця Болдвіна. До речі, склеп, що його залишив Болдвін, теж пограбовано.

Хто ж міг пограбувати ці міжнародні полярні сховища, що їх залишено тут на той випадок, коли б в Арктиці з кимсь сталось нещастя? Чи не ті самі хижаки пограбували ці сховища, що познищували майже всього моржа в районі землі Франца-Йосипа? В минулому, кожне судно, що добиралось до цих островів, зустрічало навколо них моржів. Минулого року сєдовцям довелось бачити лише одного моржа, а цього року жадного. Правда, за повідомленням норвезької преси, норвежці начеб то продовжують бити в західньому районі землі Франца Йосипа моржів. До речі, „Сєдов" біля землі Франца-Йосипа зустрів три норвезьких промислових судна.

„Ісбьорн", „Гелая" і „Вікінг" так звались ці судна, — білий ведмідь, богиня зими і морський розбійник, коли перекласти українською мовою. Симпатичні назви. І симптоматичні...

Сєдовці розповідали про свою зустріч із хижаками.

Стояли біля невеликого острова, здається Альджера, коли між айсбергами і пливучими кригами помітили маленьку яхту. Здивовані сєдовці, що, прибувши на землю Франца-Йосипа, вважали себе надзвичайними героями, — адже до неприступної землі дійшли, — мовчки втупились у той катерок і спостерігали, як він наближався до них. Одні з досадою думали про цих невідомих моряків, що зробили те ж саме, що вони, інші фантазували, що це якісь полярні Робінзони, яким на допомогу провидіння послало „Сєдова".

Несподівано судно повернуло й пішло геть од „Сєдова", начебто злякавшись червоного прапорця, що тріпонувся на цьому великому судні. Зараз же „Сєдов" пішов навздогін за маленьким невідомим суденцем, але невідоме очевидно вже кинулося на втечу. Воно лявірувало між айсбергами, вибираючи вузькі проходи, куди не зміг би пройти „Сєдов", і таки зникло б, але несподівано само застряло у вузькій протоці. Тут його наздогнав „Сєдов". Було дано гасло — наказ капітанові прибути на „Сєдов".

Незабаром останній з'явився в супроводі двох матросів.

Троє здорованів опинились на палубі. Капітана повели до начальства. Там відбулась цікава розмова. Норвезького шкіпера запитали англійською мовою. Він відповідав норвезькою і мотав головою, що мусіло означати, що він англійської мови не розуміє.

— Не вірилось нам, але нічого з ним не зробиш.

Питали німецькою та французькою мовами.

Теж жадного ефекту.

Коли в той же момент почулись вигуки, що серед криг з'явилось нове судно, удвоє більше за перше.

Довелось затримати й це нове. Новий капітан був балакучий. Англійською мовою він розповів, що обидва судна на весні полювали морського звіра та білого ведмедя біля берегів Гренландії. А потім, прийшовши з північної сторони Свальбарду, награзились до архіпелагу Франца-Йосипа, шукаючи тут для себе поживи. Вони були „здивовані", що їх затримали. Коли норвежцям сказала, що ці острови належать Радянському Союзові і для останнього не байдуже, хто і як винищуватиме тут моржів та оленів, на це вони відповіли ще більшим здивованням.

Ми, мовляв, не знали, що ви вважаєте цю землю за свою. Така була їхня відповідь. Але знали, чи не знали, хотіли чи не хотіли, та за наявности такого великого судна як „Сєдов" обидва капітани примушені були дати підписку, що без дозволу радянської влади біля берегів цих островів не полюватимуть, та змінити свій курс в напрямі до Норвегії.

Обидва судна були моторно-вітрильними. Особливо здивувало наших моряків маленьке судно, що на ньому і команди всього сім чоловіка було.

— Ну й сміливі ж, чорти!

— І всі як один велетні.

Був такий загальний висновок. Справді, щодо цього браконьєрам треба оддати належне.

Але це було не все. Незабаром зустріли ще одне судно. З ним зробили так само.

Звичайно, ніхто не міг ручатись, що якесь із цих трьох, а може й усі три, згубивши на обрії „Сєдова", не змінили курсу на північно-західню сторону архіпелагу Франца-Йосипа, щоб продовжувати там хижакувати.

До речі, ці рейси показують, що „недоступність" землі Франца-Йосипа зроблена нашою пресою. Нині можна вважати за встановлений факт, що останніми роками там щоліта бувають проплави. 1928 там був „Сєдов", 1929 — знов він та норвежці, що били моржів. 1930 року знов „Сєдов", чотири норвежці, плюс п'ятий, якому пощастило знайти труп Андре та наші маленькі промислові моторно-вітрильні і одно експедиційне судно Інституту океанографії[1].

Четвертий норвежець — це був той, що про нього трохи пізніше переказував радіом новий начальник колонії на острові Гукера Іванов.

[1] Сповістив автора співробітник Океанографічного інституту біолог І. Монтойфель.

Очевидно норвезькі хижаки почувають себе в радянських водах наче вдома. Чи не слід було б послати на Франца Йосипа збройного катера, що охороняв би від чужоземців морського звіра та мінеральні багатства нашої полярної землі?

Шмідт говорив далі про перспективи, пляни і наміри експедиції. Я слухав його, і мені здавалось, що цей вчений бородань сп'янів од успіхів „Сєдова" в цьогорічних легких кригах у Баренцовому морі. Він говорив, що коли вони дійдуть Північної Землі, і в тому разі, коли зустрінуть важкі криги на зворотному шляху, то „Сєдов" піде в протоку Вількіцького навколо Таймира і намагатиметься пробитись до Берінгової протоки — тобто тим шляхом, що пройшовши ним, мореплавець заносить своє ім'я до історії.

Він говорив, що на той рік проєктується послати нову експедицію Арктичного інституту на Північ. Але ця експедиція буде не подібна до жадної, що були досі. В криги піде криголам, чи криголамний пароплав. Піде на всю зиму, в полярних кригах, то дрейфуючи разом із крижаними полями, то пробиваючись між тріщинами та ополонками, розбиваючи криги, в полярну ніч наближатиметься до полюса. Надалеко полюса, коли криголамові пощастить дійти до цього „пупа" землі, пошлють на полюс партію людей на санях з собачою упряжкою. Туди також полетить аероплян. Санна партія підготує місце для його посадки, по змозі розчистивши крижаний аеродром. Таким способом можна буде зробити величезної ваги та цінности наукові спостереження і дослідження.

Проєкт, що своєю сміливостю на одну голову нижчий за знаменитий проєкт (виконаний) Нансена в дев'ятсотих роках, коли великий мандрівник вирушив у свою славнозвісну подорож до полюса на судні, що сиділо в кризі й посувалося разом із кригою. Сміливість поступається лише тому, що в ті часи не було ні радіо, ні самольотів, ні криголамів, а тому Нансен віддавався кригам напризволяще з розрахунком пробути там од 3-х до 5 років.

Я слухаю, і скептицизм огортає мене. Звичайно, це не неможливе, але є багато „але", а особливо таке легковажне ставлення до криг. Так думалось мені, бо пригадувалась безліч міль із крижаною поверхнею, наче її обстрілювала важка артилерія цілого світу, і товщина криги в окремих місцях до 30 метрів. Та, проте, навіть такий пароплав як „Сєдов" це не „Джанета", а радіо і самольот та терміт і значний досвід багатьох полярних експедицій говорять „за" таке ризикування.

Поволі наша розмова знов переходить на тільки но пройдений шлях „Сєдова", на події останніх днів, коли він вештався біля тієї північної землі, що носить безглузду назву — ім'я австрійського цісаря Франца-Йосипа.

Начальник експедиції одкидує свою довгу чуприну розчіскою п'ятьох пальців і починає оповідання:

— Наукова частина експедиції проробила чималу роботу. Крім гідрологічних робіт, що ними керував професор Візе, працювали біологи. Бактреолог професор Ісаченко вперше провадив бактреологічне дослідження в цьому районі. Жадних бактерій в повітрі на землі Франца-Йосипа не знайдено. Ботанік професор Савіч серед бідної фльори цих островів знайшов нові, ще ніде не описані породи лишаїв та моху.

Залишивши на острові Гукера нових колоністів, „Сєдов" розпрощався з землею Франца-Йосипа.

Цього року колонію на острові Гукера збільшено на чотири чоловіка проти минулого. Одночасно поширено завдання, що їх має виконати колонія. Колоністи мають у своєму розпорядженні собак, моторний бот та двох коней. Серед колоністів двоє промисловців з Нової Землі, що ознайомлюватимуться з умовами мисливства на Землі Франца-Йосипа.

* * *

За півгодини після того, як пароплави пришвартувались один до одного, почалась робота. Запрацювали лебідки і понесли з сибіряковських трюмів на „Сєдова" тонни кардифу.

Команда дістала довгожданої ведмежатини. Вперше за ввесь рейс добре наїлися, але другого дня більшість команди рішуче відмовилась від ведмежатини. Вона надто дхнула ворванню.

— Погані з вас полярники, — сказав геолог Урванцев, що десять років прожив за полярним колом і тепер їхав разом із Ушаковим на Північну Землю.

— Хто перебирає в харчах, той нам не товариш, — сміялися старі полярники.

На пароплавах кипіла робота, а з пароплавів ішли шлюпки на берег, у бухту, у море, — вимірювати морські глибини, робити топографічну зйомку берега, провадити геологічні дослідження, і разом з цим полювати та оглядати грандіозні льодовики.

* * *

На засипаній камінням тундрі хтось навалив каміння дрібного і великого, що скидається на породу з кам'яновугільної копальні. Тільки в долинці, де пливе прозоро-шкляний струмок, біля води, трапляються двадцятифутові оази, затушковані зеленуватою фарбою полярного моху. Вздовж струмка поверх каміння неширокими майданчиками понаносило м'який грунт, що наприкінці літа затвердів, зберігаючи широкі сліди старих диких оленів і маленьких молодих оленят. Старі прийшли з півдня, минувши багаті північні вигони, лякаючись пострілів і тікаючи від ненажерливости мисливців. Молоді оленята призвичаюються до умов 76° північної широти. Сьогодні вони сполохані гудками двох пароплавів, що несподівано спинились у затоці, й пострілами людей, що полюють на чайок і морських зайців.

На кам'янистому зсипищі лежать ведмежі щелепи. Кутні зуби колись страшна зброя білого велетня — стирчать безпечними камінцями, і не залишилось на них слідів од крови загиблих тюленів та нерп. Білий ведмідь живиться морською звіриною. Протягом довгих місяців полярними днями й ночами блукає він крижаними полями, переходячи з криги на кригу, ховаючись за торосами у затінку айсбергів; завмираючи над ополонками, він шукає тюленя, пантрує за нерпою, а коли шлунок категорично вимагає споживи, кидається в небезпечний бій з велетнем крижаних вод — моржем. Ведмідь кидається на моржа в той момент, коли той лежить на кризі, коли тяжкий і неповороткий п'ятидесятипудовий звір, не зважаючи на могутню силу своїх метрових бияків, ледве ворушиться. Ніколи не нападе ведмідь на моржа у воді, бо вмить одним-двома ударами його заб'ють її самі бияки. Грубошкурий полярний бегемот у воді в своїй стихії.

Я підняв ведмежу щелепу і забрав із собою.

Вийшли на гору. Відтіля видніла Руська гавань з довгою носою, що відділяла у бухті ще одну бухту та маленький острівок недалеко місця стоянки наших пароплавів. Прямо, за обрієм ховалось простирадло Баренцового моря с білими крижинами вдалені, — і тоді я пригадав лебедів боцмана Герарда Де-Веєра. Крижини-лебеді плили гордо й спокійно, чи то гнані малесеньким вітерцем, чи морською течією, — рікою з водяними берегами. Плили на Південь шукати смерти у хвилях Гольфштрому, розтанути в теплі, розпустити свій холод у теплій воді, що пливе од гарячих берегів Максиканської затоки, і не пустити гарячого ворога у своє закрижаніле лебедине гніздо на Півночі.

Далі, праворуч виднілися ще могутніші льодовики, ніж у Руській гавані. Правда, і ті і другі відціля видавались невидатними. Але й уся Руська гавань видавалась нам невеликою — кілометрів 5-6. Та це лише так здавалось, бо геодеист Войцехівський, що робив топографічну зйомку, добре знав, що ця бухта має навколо більше ніж 40 кілометрів.

Закс лежав на камінні і намагався розкрити банку кінських консервів, одержаних од артільника з „неприкосновенних“ запасів.

Ми набирались енергії перед невеликою мандрівкою в гори, на яку тільки но наважились, і обмірковували питання, що нам робить, коли б ненароком зустріли ведмедя. Річ в тім, що ми не мали зброї, бо коли покидали пароплав, то не збирались далеко од берега відходити. Тепер же повертати назад за зброєю, значить загубить зайві дві, а то й три години, бо шлюпка вже повернулась до пароплава, і тут копошився лише Войцехівський зі своїми інструментами.

— Спочатку сховаємось.

— А коли сховатись не буде де?

— Стоятимемо, як істукани.

— Білий ведмідь дуже цікавий, і коли з цієї цікавости наизиться до нас?

— Тоді тікатимем.

— Куди?

— Один в одну сторону,—другий в другу. За обома не біжить. Хоч один врятується.

— Ну, а коли одного задушить та повернеться за другим. здожене ж. Бігає як кінь.

— Ну-у-у? Коли він такий розумний, то повернемось на поплав за зброєю.

— А може ризикнем?

— Давайте ризикнем.

І ми ризикнули.

На пароплав повернулися після вечері, коли нічна вахта ванжників змінила денну і посилала з трюму сібіряковського в юм сєдовський мішки та коші вугілля.

З моря у бухту увійшов туман.

Ведмедя ми не зустріли.

Оленів теж.

В бухті є теж течії. За цей час вони повернули обидва паромави з правого борта на лівий.

* * *

Закс, я та Юркевич, сєдовський днювальний—він же арханльський журналіст, ішли берегом бухти, залишаючи сліди на рні, що ним забито берегові щілини та подекуди (мабуть з внічної сторони) куски берега. Жаден із нас ніколи не був на ьодовиках, і тепер ми пригадували все, що коли хто чув або тав про крижані ріки. На думку Юркевича, слід було підійти ише до льодовика, а на самий льодовик він не рекомендував віть ступати. Юркевич запевняв нас, що без спеціяльного уття не варто ризикувати життям. Але ми знали, що його турував зовсім інший риск. Він боявся запізнитись на судно до чері, бо в такому разі зазнав би лайки од сєдовської команди.

Там, де берег був низький і плескатий, ми знаходили чимало авника. Часами це були просто дерев'яні стовбури, часами нке, дивно погнуте дерево, що іноді нагадувало щогли якось примітивного судна. Ми знали, відкіля взялось це дерево. е такі самі дрова, що ними користувався Баренц із товарими для побудови будинку і для опалення.

У нетрах сибірської тайги над Об'ю та Єнісеєм ростуть сосни. а весні у повідь річки підмивають береги, що спричиняється о ґрандіозних обвалів; вода несе з собою тисячі дерев і виосить їх у полярне море. Їх гойдають хвилі, носять вітри, течії. имку вони вмерзають в кригу, і разом з кригами вони плиуть на Північ і Захід, щоб під час шторму хуртовинний тер враз викинув їх на береги полярних островів та земель

або з кригами випливати в теплі води, підогріті Гольфштремом, де криги розтануть, а соснові чурбаки поплинуть в Антлантику.

Поблизу ми знайшли старий поморський хрест. Поставлений його, очевидно, більше як 30 років, але історія полярного мореплавства замовчувала, кого полонила смерть на далекій Півночі біля берега Руської гавані? Ми пригадуємо з Заксом, що в одну з прогулянок берегом, коли ми були без зброї (на цей раз не хопили бравнінг) серед каміння колишнього льодовикового річища надибали довгу тичку, яка наче щогла стирчала там, здалеку звертаючи на себе увагу. Як потім виявилось, то була штука професора Самойловича. Він перед тим там бродив і, знайшовши тичку, встромив її між каміння, щоб заінтригувати когось, хто потрапить у ту місцевість.

Тут, біля чималого струмка, в глибокій долині, попадалось чимало кущиків моху, і можна було розраховувать на оленів.

Правда, за тих кілька день, що наші пароплави стояли в цій гавані, не було вбито жадного оленя. Навіть не бачили їх, хоч слідів було чимало. Хтось запевняв, вдалені він щось і бачив, і то начебто олені, але ніхто йому не повірив.

Ми перейшли ще одну гору, набили камінцями кишені—підбирали їх чимало у кожну прогулянку, але рідко приносили додому, бо повертаючись і відчуваючи втому, нам і невеликий вантаж здавався важким. А камінців було чимало гарних, і зараз у мене на столі лежить чудовий камін—гірський кришталь і доповнює колекцію, зібрану під час подорожів: на підставці з якогось м'якого і жовтуватого наче старий віск уральського каміння лежать каміння з півночі Нової Землі, засніжений апатит з Хібінських гір на Кольському півострові, зуби моржа, вбитого недалеко від берегів Аляски, зуб білого ведмедя з Руської гавані та кусок мамутового клика з острова Врангеля.

Але ми одхиляємось. З камінчиками в кишені троє юнаків наближались до льодовика.

Каміння, намул і рівчаки в болоті—це перша перешкода, що перетяла нам шлях до льодовика. Один із нас відмовився йти далі: черевики прив'язували його до місця. Це був Юркевич. Але художник, що теж був у черевиках, не пошкодував їх і разом зі мною рушив до льодовика. Ми перейшли рівчаки, плигаючи через каміння, глибоко вгрузаючи в намул, інколи з-під ніг обсипались камінці, що їх немов хтось велетенськими жменями розкидав у цій грязюці. Перейшовши рівчаки, ми ступили на твердий ґрунт. Під нами був крижаний ґрунт. Зеркальна поверхня його мала вигляд чорного пляшкового скла. Поверхня, вкрита легесеньким шаром крупчастого снігу, здіймалася вгору. Крижана щілина розірвала уступ на дві частини. Праворуч і ліворуч рвуть щілини льодовики, колють крижані скелі, що здіймаються догори одна над одною. Після нас лишаються ледве помітні сліди.

Ми, зачаровані, посуваємось далі, обережно обминаючи щілини, інколи плигаючи через них. Широкі шілини йдуть далі в глибину, крижані стіни зближаються. Коли упасти в цю щілину, щоб тулуб застряг між стінами, за кілька годин в слизькій тріщині скаменілого льоду людину розчавить вага власного тулуба. Широка щілина скидається на глибоке кавказьке міжгір'я з струмками талої води.

Ми не маємо жадного мотузка, наші ціпки—уламки тонкого плавника, а не альпійські гірські ціпки з залізними кінцями, на підошвах наших ні одного цвяха, що чіплявся б за кригу. І щохвилини нам загрожує посковзнутися і стрімголов бебехнути в щілину, що в глибині її сховається семиповерховий будинок.

Нагромадження крижаних скель щохвилини загрожує завалом. Розміри полян, щілини і скелі грандіозні, і ця велич захоплює. Але нас обступає туман, і в сірій млі зникли підступи льодовика, жовто-брунатна ковдра кам'янистої тундри і затоки з блакитними айсбергами. Десь у тумані пролунав гуркіт обвалу. Там десь, де крижана річка спадає у море, обвалилась крижана лава, підмита хвилями і зрушена постіними повільними, але могутніми силами. Там обірвались сотні, а може й тисячі тонн льоду, щоб поплисти по морю, блакитними айсбергами. І над льодовиком у сірій млі завмерло крижане мовчання. Туман сповив усе ще густіше...

Ми завмерли. У глибокій тиші потопли всі звуки, за туманом і тишею зник увесь світ. Це була абсолютна крижана пустеля, і межі її зникли в невідомості. У цій напруженій тиші вухо вп'ялось у якийсь ледве вловимий дзвін. Здавалось, ми чули, як рухався льодовик, що посувається протягом року на один сантиметр. Здавалось, мить — і навколо пролунає гуркіт крижаних завалів, під нами провалиться ґрунт, і з крижаних гір попадають скелі, в десятках напрямків потріскаються нові щілини.

Напружена тиша. Ледве чуєш дзвін.

— Я більше не можу мовчати. Мене лякає ця тиша і дзвін,— скрикнув художник.

Туман погустішав до неможливости, за десять кроків нічого не можна розгледіти.

Треба повертатись, але за останніх кілька хвилин ми забули позначити свій слід, і все зникло в тумані.

Куди йти?

Закс із занепокоєнням глянув на мене.

— Стійте тут, а я піду на розвідку.

Мені в чоботях веселіше, ніж Заксові в черевиках. Хоч щодо зручности, то в тих умовах особливих переваг чоботи не давали.

Я ступив кілька кроків у тому напрямі, відкіля ми йшли. Ще кілька кроків можна було орієнтуватись по одній щілині. Її я добре запам'ятав. Це одна з тих клятих щілин, з якої, безперечно, вибратись неможливо. Я присів і почав уважно огля-

дати крижаний ґрунт навкруги. Потім, натираючи фірном свої чоботи, я залишив за собою слід. По цьому слідові я можу цим вернутись назад до Закса. Але наш художник не бажав зали-шатись сам в тумані і в цій, страшній для нього, дзвінкій тиші. Ця тиша збуджувала його нервову систему. Правду кажучи, потім він признався, що тоді добре не зрозумів, якою небезпе-кою загрожував туман.

На наше щастя, на якомусь крижаному пагорбку на фірні я помітив слід свого ціпка. Тепер залишалось розшукувати ці сліди один за одним. Це забирало чимало часу, але туман трохи рідшав, і нам було легше. Ми йшли недалеко один від одного, і коли один знаходив знак, то сповіщав другого, і той, залежно від того, де був той знак, міняли напрямок.

Знаки були малопримітні, бо фірн був настільки твердий, що я своєю палицею насилу міг пошкрябати його так, щоб там ли-шилось щось добре помітне. Скоро ми надибали на той слід, що його залишили наші ноги, поки були брудні. Це був теж не дуже помітний слід, зате він був густий.

Ще кілька кроків, ще один плижок, спускаємось трохи нижче на скляну поверхню, що з неї геть поздувало сніг. Це було те саме пляшкове скло, що ним ми проходили не так давно, коли йшли в глибину льодовика. Ми вже бачили край цих крижаних мас, але все таки трохи заплутались, бо тут уже не було ніяких слідів.

Переходимо величезне нагромадження намулу, струмок, пе-ребираємось по великому камінні, що його принесло сюди чи кригою, чи водою й залишило в намулі,—щоб зрештою вийти у тундру.

Весело розмовляємо і жаліємо, що Юркевич не пішов із нами. Де то він тепер? Чи добрався вже до пароплава? Мабуть уже вечеря, і він порядкує біля камбуза, або в кубрику.

Але шо то за постать? Он там внизу,—ми сходимо з горбка, сидить якась людина, і коли ми наближаємось, стає на ноги. Так, це Юркевич. Він тут сидів і чекав на нас. Ми сміємось, що йому було страшно йти самому, але він обурено бороniться. Розповідаємо про наші пригоди на льодовику та намагаємося змалювати чарівну красу крижаних завалів і прірв. Домагає-мось свого—наш попутник шкодує, що залишився тут і спосте-рігав сіре небо, бо сонце сховалось за хмарами, байдужий про-стір берегової пустелі, що на якийсь момент ховався в тумані, та простір бухти.

Назад йти важче. Незабаром сідаємо спочивать, а потім на-мірюємося бродом переходити невеликий рівчак. Та наперед міряємо глибину під самим берегом. Наші ціпки йдуть глибоко в воду. Виявляється—під самим берегом буде по пояс, хоча рів-чак завширшки 2—3, де-не-де 4 кроки. Доводиться вибирати вужче місце й плигати.

Я плигнув не зовсім вдало — одна нога зосталась у воді—і нагороду мав повний чобіт.

З гори ми почули тріскотіння моторки та постріли. То се-вці виїздили на полювання, і, очевидно, випробовували свої ушниці на кайрах. Шлюпка швидко розтинала водну поверхню обминаючи довгу косу та льодовик, пішла в напрямі між юма льодовиками. Ми жаліли, що мусили йти пішки. Та вже шилося недалеко. Пароплави були перед нами, але треба уло обійти невелику виїмку, щоб наблизитись до них ближче там викликати човна.

Та останнє не так легко було зробити. На палубі, з того орту, що ним „Сєдов“ стояв до нас, не було видно жадної уші.

Очевидно, одні були десь на березі, другі спали, а треті другого борту працювали біля вугілля.

Не скоро ми дочекались шлюпки.

* * *

Якось по обіді зібралися на берег. Звичайно, ми були із ксом. На цей раз до нас приєднався Леонід Васильович. трьох випросили у Володимировича моторку. Це була його ласна моторка, він купив її випадково поламану і, полагодивши, авжди возив із собою. Мотор там був слабенький і більше отирьох чоловіка туди не сідало. Чотири—це вже вважалось, ю моторка навантажена над норму. Скільки сил мав цей мо-ор, ніхто не знав. Сперечалися. Одні запевняли, що пів сили, ругі стояли за цілу силу.

Тому, що бензини було обмаль, механік заборонив нам пу-кати в роботу мотор. Ми примушені були веслувати. Але це овсім не страшно, бо ця моторка була найлегшим човном на Сібірякові“.

На судно мусили повернутись до вечері, коли нашому штур-анові треба було заступати на вахту.

Захопивши з собою гвинтівку та кілька обіймиць із набо-ми, ми рушили у подорож. Нашою метою було наблизитись до ьодовика та побродити в одній долинці, сподіваючись, що астя прижене туди оленів,

Наблизились мілі на півтори од льодовика. Але довга коса, о глибоко видається у бухту, розбиваючи її на дві, перетяла нам альший шлях.

Щоб не об'їжджати цю косу, ми вирішили підтягти на пісок овен, а самим рушити через тундру.

Нам було надзвичайно весело. Ми бродили по горах, стрі-или в каміння, плавник, бо не зустрічали оленів. Ходили до ьодовика, але не дійшли, бо минуло вже чимало часу і ми огли спізнитись з поворотом.

— Ото коли б нам білий ведмідь.

Але ми знали, що зараз білі ведмеді на острові дуже рідке явище. Білий ведмідь тримається пливучих криг, а на землю виходить на короткий час. Лише білі ведмедиці восени виходять на острів, щоб оведмежитись і прожити зиму в якійсь щілині між камінням.

Повертались назад. Наш штурман обурювався, що довелось вертатись без здобичі. Як на зло, поблизу нас навіть чайки не пролітали. Лише якась дика качка в долині то пірнала у воду, то знов гойдалась на хвилях. Леонід Васильович випускав у неї набій за набоєм, але качка лишалась непошкоджена. Скільки ми не намагались наблизитись до неї, вона все віддалялась. В той момент, коли він стріляв, проклятуща птиця обов'язково ховалась у воду і показувалась лише за хвилину або за дві, метрів за 50 від того місця де зникла. Тим часом ми загубили більше як годину на ту качку і для своєчасного повороту лишилось хвилин із 20. Було очевидно, що скільки б ми не напружували свої м'язи, веслуючи за 20 хвилин не доберемося. І тоді почали заводити мотор. Але ніхто з нас добре не тямив у тій справі, і мотор працювати відмовлявся. Нарешті вдалось його пустити, човен плигнув метрів 30-40 вперед, і враз зупинився. Це повторювалось кілька разів, але ніяк налагодити мотора не могли. Все ж це прискорювало наш рух. Нарешті мотор запрацював нормально тоді, коли ми були вже під бортом „Сібірякова". Тут трапилась ще одна неприємність. Тоді коли у нас не лишилось жадного набою, показалась голова морського зайця. Здоровенний звір з'явився за сто метрів од нас. Трохи проплив, сховався і показався вже зовсім близько, але що ми могли зробить без набоїв?

На пароплав спізнилися лише на 2 чи 3 хвилини проти призначеного часу. Там уже закінчували перевантаження вугілля. Було очевидно, що другого дня пароплави попрощаються.

БІБЛІОГРАФІЯ

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО. Ключ пісень. Поезії. Харків, 1930, Тир. 2000, стор. 145, ц. 2 крб. 50 коп.

„Ключ Пісень" треба поцінювати не лише як чергову, за порядком третю збірку Т. Масенка (перша „Степова мідь" — 1927 р., друга „Південне море" — 1929 р.). Сам автор, включивши до збірки поезії, починаючи з найранішого періоду творчости (24-25 рр.) й кінчаючи сьогоднішньою продукцією, цебто поезіями 30 року, надав „Ключеві пісень" підсумкового вигляду.

Проте, на поезіях цього раннього періоду ми спеціяльно зупинятись не будемо, хоч би вже тому, що в свій час вони мали відгуки критики, рецензії в різних журналах тощо. Але ці поезії набувают особливої ваги як „ліро-поетичні" документи, як відправні пункти для дальшого поетичного шляху автора.

Що ці ранні поезії грають допоміжну „службову" ролю в зіставленні з поетичним сьогодні Масенка, видно й з розподілу матеріялу у збірці:

поділивши увесь матеріял на 3 частини, автор у першій частині подає продукцію останного часу („Мільйонам друзів") у другій — ранні поезії і в ...ій „Справи літературного цеху". Останні два розділи займають, приблизно, третину збірки.

Тематично перший розділ надто строкатий. Головні теми, мотиви, що ...ймають увесь розділ, можна б визначити так: насамперед, село й місто, ...заємини, індустріялізація країни, відгуки на громадянську війну (зовсім ...), індивідуальна лірика (безпосередньо з жадною з названих тем не ...'язана) і поезії на поточні теми (скажімо, „Лобне місце" — тема пов'язана ...дорожжю, або „Кастусь Каліновський", що має підзаголовок „Після кіно... ...тини").

Перші дві поезії „Мільйонам друзів" та „Господар", на наш погляд, не... ...а займають перше місце. Вони є найхарактерніші зразки авторового ...оду до тем, його розуміння процесу соціялістичного будівництва та ролі ...ому будівника-пролетаріяту. У першій поезії читаємо таке звертання до ...лів-пілотів".

„Ви, що хоробро здобули
Одвагою сердець безсмертя,
Що не цікавитись, коли
І де навіки упадете[1],
по щирості прийміть, орли
і правду й вигадку поета" (7 стор.).

З усієї поезії витікают такі висновки: 1) автор малює радянських літунів, „хоробрих орлів" з „одвагою сердець", що байдуже й презирливо ставляться до смерти і 2) автор ніби збоку пропонує їм свою „продукцію" ...вигляді „правди й вигадки" поета.

„Господар" ще яскравіше виявляє ставлення автора до процесу будівництва та будівників. Звертання автора на зразок: „Ти виходиш на двір"... ...вітаєш востаннє...", зробивши з вірша клясичну „оду" на честь пролетаріяту, тим самим ставлять співця збоку, осторонь цього будівництва, в ролі ...стерігача, що лише при особливому підйомі може захопитися і, кинувши ...чно-врочистий тон, „вибухнути" такою „одою".

Але крім цього розриву об'єкта й суб'єкта маємо в Масенка ще загрозливіші явища. Ось як він розуміє процес будівництва і як поцінює його ...ультати:

„Що добудовано —
Те не вражає,
Що без риштовань
Скромне і сіре, (46 стор.).

Виходить бернштайнівська формула: „рух все — мета ніщо". Для Масенка ...ресний, захватний лише процес будівництва, а не його завдання.

Зрозуміло, що таке тлумачення є типово дрібнобуржуазне. А таке непролетарське сприйняття нашого будівництва характерне майже для всієї ...рчости Масенка. Там, де він хоче коротко стисло подати образ індустріялізації країни, показати „хід індустріялізації", маємо не образи конкретного ...івництва, а загальну схему.

„Морською он хвилею встає Кавказ заводів,
Навколо котить гул і наступа здаля,
од переможного залізного походу
дрижить і міниться земля" (21 стор.)

У другій спробі так само „вали індустріялізації" рушать „тисячотонною ...унною стіною" і перекидають „старі материки".

[1] Підкреслення скрізь наше — бригада.

Розгорнений соціялістичний наступ будівництва в умовах жорстокої кля-
сової боротьби, ясні завдання цієї боротьби і будівництва — все це лиши-
лось поза обсягом „Ключа пісень“.

Ця неґативна риса, ніби поверховости шабльону набуває особливого
змісту, коли автор повертається до тем про взаємини міста з селом.

У поезії „Поїзд“ автор показує конфлікт поміж походом індустрії й се-
лом. Підійшовши зовсім недіялектично до теми, узагальнивши поодинокий
випадок катастрофи чи навіть одно — нещасний випадок на залізниці, автор
ставить під сумнів доцільність такого „походу індустріялізації“ взагалі. Бо й
результаті має він:

„Коло рейок неначе жива,
Коняча лежит голова:
У зубах їй пісок і земля...
метрів сорок (!) летів чоловік—
та й упав у кущах у рові:
кості зібрані в чорний мішок;
мов дитина, скоцюрбивсь, замовк,
тільки шия в крові
та мізки на траві“.

Показавши в такому непринадному світлі поїзд та його волю. що „ди-
жим звіром ковтає селян“, надто фалшиве виправдання дає автор цьому
поїзду:

Хоч приносиш ти б і л ь та с м е р т ь,
ми вітаєм твій лет уперед“ (43 стор.)

Ця сентенція, зайвий раз, підкреслює повне нерозуміння автором нашої
індустріялізації, відкіль і походить суто-технічна трактовка її, як прогресу
взагалі, відірваного від клясових завдань.

Взагалі ж у автора сильне бажання забути „неврастенію міста“, захова-
тися узатишок подальше від „чавунної“ грози, що „водоспадами з горо-
лине“, туди, де „печаллю цвіте далена, у діброві самотньо і гарно“, де „отру-
ніше пахнуть жита, ще ніжніше шепочуть пшениці“.

Місто його стомлює, нервує. Виникає найкраще бажання:

„Тільки б випити осінній
Плач у вишині.
Тільки б марити на сіні
в голубій труні“ (119 стор.).

Не можна оминути того факту, що Масенко у таких поезіях неглибоко
оригінальний. Ще гірше те, що наслідує він тут реакційного поета Орешіна,
що далеко раніше висловив подібні бажання.

„Хорошо полежать одному
На траве в голубом терему“ (Збірка „Родник“).

Відомо, що мотивував він такі бажання потребою втекти „от шума боль-
ших городов, от неласковых дней“ для того, щоб „позабыть человечью
резню“. Застерігаємо, що аналогії поміж цими поетами проводити зовсім
не збираємось, але підкреслюємо, що такий збіг для Масенка надто загроз-
ливе явище і мусить бути пересторогою.

Тим більше, що сам автор дає всі підстави розглядати цей цикл поезій,
як вияв утоми, безсилля й втечу з міста на село.

„Тут затишно. З-за гір доліта
монотонна луна водоспадів;
та шепочуть привітні жита
зустрічають натомлених радо“ (84 стор.).

На ст. 86 знову:

„поїздів водоспали один
буду слухати в житі високім“

Отже село для автора притулок, місце відпочинку, контраст „неврастенії
ста“. Ось політична характер стика села:

„В Бабаях ф е о д а л ь н и х вночі
Чую: дихає з д а л е к а Харків“

Те, що поезія позначена 1928 р., суті справи не змінює, бо автор подає
виправивши (вона неправильна й політично шкідлива була й на 1928 рік);
й інших поезій, що показували б село доби реконструкції, соц. перебу-
ви в умовах клясової боротьби, у збірці немає.

Ось чому зовсім неправильною, навіть курйозною, треба визнати харак-
ристику Масенка, як поета, що „відбиває психоідеологію „технічної інте-
генції“ дану від Є. Адельгейма[1].

Курйозність такого „соціологічного еквіваленту“ Адельгейма виявляється
тільки в тому, що його „ідеолог технічної інтеліґенції“ слухає „гран-
озну чавунну грозу“ з „феодальних“ Бабаїв, заховавшись у житі, а ще й в
му, що сам Адельгейм знімає цю випадкову характеристику таким влуч-
им зауваженням: „для нього (Масенка) образ скромної управи південних
лізниць, що її автор так щедро наділив рисами людожерства стане, оче-
идно, за образ радянської техніки в цілому[2].

Навряд чи сам автор наведеної цитати погодиться, що цей образ радян-
кої техніки в цілому, як людожера, міг створитися саме в радянської тех-
чної інтеліґенції. Вона може недоцінювати соціяльної суті процесу інду-
ріялізації, але образу людожера не створить. Отже соціяльні коріння цього
разу треба шукать не в місті. а на селі, до того ж в клясово-ворожій
го частині (куркульській).

Протиставлення мрійникам-малахіям металю, заліза, як рушіїв історії, що
го ми подибуємо в Масенка, не йде всупереч іншим твердженням.

„Клич мрійника невимовно-смішний і пізній
в х о л о д н и й в і к р о з м і р е н и й, з а л і з н и й,
к о л и м е т а л ь є д и н и й ш л я х (і з б р о я)
до голубих країв соціялізму“ (55 ст.).

„Металь перекує людей і кляси“ каже автор у поезії, присвяченій
Кулішеві, розуміючи цей металь, як якусь фатальну силу, як необхідність
олодного розміреного, залізного“ віку. Люди у Масенка знову випали як
орці, будівники соціялізму. Все покладається на холодний металь, на за-
зний вік. А тим часом Маркс виступав проти іґнорування клясової свідо-
сти, проти іґнорування активного втручання людей в історичний процес,
уваживши, що „обставини в такій мірі творять людей, як і люди творять
ставини“. Це можна перефразувати щодо авторового металю. В цілому,
я цього образу треба підкреслити раціоналістичність його, що виникає
авторової трактовки цього „єдиного шляху“, як вимушеного, необхідного,
рийнятого лише розумом (образ не пролетарський, фалшивий).

Серед поезій на теми з поточного життя маємо досить відоме й раніш
Лобне місце“, хоч під впливом пролетарської критики автор мусив був
що випустити, передруковуючи цю поезію у збірці (а саме рядки з ви-
овлюванням „жалю не громадянина. а поета“ за троцькістів), але в цілому
оезія зберегла цілковито примиренський характер до троцькізму. Троцькісти
Масенка „свої одверті, щирі вороги“, яких карають. хоч і „правдиво“, але
„суворо“, вертаючи їх „в пустельні береги“.

[1] „Критика“ № 1 1931 р. стор. 63.
[2] Стор. 64 цитованої статті — бриґада.

Автор навіть робить спроби увійти в їх психологію і пояснити їх почуття:

„Тим, що любили шум залізної землі
і серця чорного ритмовані удари —
пустелі спокій буде пеклом злим,
жорстокішим за Прометея кари“ (22 ст.).

З співчуттям автор повторює, що вони:

„Ніколи шум заводів не забудуть...
навіки вигнані тавровані сини“ (там же).

Масенка не турбує те, що ці сини (коли він мав на увазі Троцького) заклопотані не „шумом заводів“, а одержанням долярів від буржуазної преси за оббріхування Рад. Союзу. Просто дивно: відкіля у автора стільки співчуття й симпатії до контрреволюційного троцькізму!

Політично шкідлива й поезія „Кастусь Калиновський“ (підзаголовок після кіно-картини (!), бо викривлює історичну перспективу, робить з Калиновського „народу образ русий і одвертий“. Крім впливу „нацдемівського“ по суті фільму в цій поезії маємо підкреслене „одвертий“, що часто йде в Масенка у парі з „щирістю“. Те, що в автора „одверті“ і „щирі“ переважно вороги, наводять на аналогії з практикою творчости „перевальської“.

Не можна оминути й „циклу“ особистої лірики, тим більше, що ця лірика своєю безсилістю, пасивною рефлексією своєрідно офарблює збірку „Ключ пісень“. Ось зразки цієї лірики „вічної туги“:

„Очі з тоскою у даль.
Стомлені вічности очі над світом.
Часу й простору блакитна слюда
Льодом одчаю на душу спада...
Братку, в вечірній тривозі рида
серце, що мало б радіти...“ (88 ст.)

Далі знову „смертна тоска як гора“, „в тоскному озері мертвих долин, знов за норд-остом... груль починає боліти“. Цей „романтичний кір“ ще й досі тяжить над автором.

Нібито оптимістичний струмінь прориває цю рефлексію тоді, коли Масенко повертається до тем любови. Але й цей „фізіологічний оптимізм“ по суті явище глибоко занепадницьке. Приклади:

„І співатимуть завжди Кармен
і кохатимуть в дикім одчаї...
Хай буя переможниця плоть
в божевільних вустах Карменсіти...
бо без неї й тебе не було б,
наш трагічний, незрівняний світе“ (ст. 103).

Відповідальність за такі рядки збільшується, коли ми нагадаємо, що Масенко оспівує не оперову Кармен (їй закликів Масенка непотрібно, бо такі обов'язки покладено на неї, згідно з лібреттом опери). Гірше те, що Кармен у Масенка образ сучасної жінки, до того ж, нібито з соціяльного погляду, Масенко бачить цю Кармен не лише на кону опери, а й в „авто“ (аристократка), „На площадці трамваю“ (демократичнішого стану!) і навіть „на ниві з руками у мозолях“. Все це подається під гаслом „хай буя переможниця плоть“, до того ж „під регіт хижої еротики“ (98 ст.).

Цей останній вірш, звідки ми взяли ці останні рядки, так і зветься „Свято плоті“. В ньому мотиви кохання трактуються суто-біологічно, антисоціяльно, врешті залишається сама „хижа еротика“. На цій поезії помітний сильний вплив неоклясики (порівняти хоч би поезії Рильського з „Де сходяться дороги“).

Не випадково, що саме до неоклясиків іде Масенко в науку. Бо в цей [с] пролетарські поети, за його висловом „по десять літ сидять над знаком [ро]зділовим“ (141 ст.). Таке високомірне ставлення до пролетарської поезії привело автора до певної капітуляції перед діляцькою поезією конструк[ти]візму:

„а думок хочете — візьміть
Сельвінського читайте знову“ (там же).

Цей уклін до поезії „бізнесу“ поруч з використанням неоклясичних [з]разків є характерний для „Ключа пісень“.

А треба відзначити, що поруч з таким прихильним ставленням до кон[ст]руктивізму, у Масенка маємо просто нетерпимість до марксистської кри[ти]ки і дискредитацію її окремих представників. Для цього розділу „справи [л]ітературного цеху“ характерні вихватки проти пролетарської критики і літе[р]атури, намагання втекти, дезертувати від літературної боротьби кудись на [п]івдень, до моря (знову відпочивати) і це, за його словами „єдина втіха“.

Ось чому треба подати серйозні застереження до легковажних, безвід[п]овідальних деклярацій Масенка. Проаналізувавши творчість Масенка, немає [ж]адних підстав вірить його запевненням:

„Я ж відомий поет пролетарський,
порох рямців отруйливо сірий
не присипав ще дух мій бунтарський“ (69 ст.).

Розгорнений соціялістичний наступ, перший „період соціялізму“ вимагає [н]е деклярацій, а включення в процес будівництва літератури, як активно-[д]ійової сили. Не оспівування збоку, осторонь, не декоративне прикрашу[в]ання життя, а розкриття й пояснення його процесів на базі світогляду [д]іялектичного матеріялізму. Від цих завдань „Ключ пісень“ стоїть ще надто [д]алеко. Потрібна негайна реконструкція, переключення відповідно до цих [з]авдань. Ми певні, що в лавах ВУСПП це переключення піде швидкими кроками і Масенко виправдає довір'я пролетарської літературної організації що його вона (організація) прийняла до своїх лав.

Рец. бриґада „ГАРТУ“
І. Ткаченко, Л. Чернець, І. Юрченко.

Ів. Шелюк. — „Комуна ім. Сталіна“. Нариси. Вид. „Книгоспілки“ 1930 р стор. 55.

Заклик ударників робітників і колгоспників до літератури щораз більше набирає значення явища першорядної ваги. В РСФРР за останні місяці вже з'явився цілий ряд книжок, що їх написали ударники. У нас видавництва лише зараз починають видавати твори письменників від верстату та трактора, закликаних до літератури. Ледве чи не першою виданою книжкою є розглядувані тут нариси молодого комунара Івана Шелюка з комуни ім. Сталіна на Волині. Ця книжка красномовно говорить про те, яку цінну вкладку внесуть в літературу ударники вже тепер, на першому етапі своєї літературної праці.

Перший розділ, що має наголовок — „На столипінських відрубах“ — Шелюк цілком правильно присвячує тому, що було на Гришківському хуторі до організації комуни, як жила біднота до організованого наступу на куркульство. Візьмемо хоча б той факт, що за уповноваженого від хутора був куркульський полигач, колишній бандит Олекса Севрук. Про його „діяльність“ Шелюк пише небагато, але зате дуже переконливо. Чого варте, наприклад, таке повідомлення: „Прислану державою пашню, виключно для допомоги бідним, уповноважений роздавав усім своїм сусідам. При чім глитаєві давав по 20 пуд., а бідняковві по 5 пуд.“ (10 стор., розбивка тут і далі в усіх цитатах моя. — Г. Г.). Так само одним мазком (висловлюючись по-старому) Шелюк дає почути всю глибину колишнього жахливого стану наймита: „Наймити возять, за чарку самогону, своїх господарів вули-

цею на скрепаторі, на боронах. Коли глитай має кілька наймитів — одного запряже в сани, більшого в борону. Ще й віжечки з шпагату протягне. Наймит пальцями хапає сніг, у п'яному полоні себе не чує, обдурений тягне глитайське черево. Шлея ріже худі плечє"... (12 стор.). Лише ступнево біднота починає усвідомлювати свої клясові інтереси, потребу спільно працювати і спільно боротися. Так організується комуна. „Не чекаючи на весну", — повідомляє автор, — „хутко взялися за лопати, сніг розкопали (а зима була торік!), закам'янілу землю вогнем розтопили — стовпи поставили. Сами риштовання лагодили, замість тесали, кололи, крили..." (14 стор.). Початок покладено і потім — йде швидке, активне зростання. Не обходиться, звичайно, без ворожих виступів куркульства, що бачить свою смерть у процвітанні комуни. До того ж і в лави комунарів попролазили „чужі". Про одного з них Шелюк каже в такому безпосередньому звертанні до читачів. „Як будете, люди, засновувати в себе комуну, то дивіться, щоб був у вас добре згуртований склад членів. Женіть таких, як у нас Струщинський Антін, — на куркульській підшивці" (18 стор.).

Особливу цінність являє собою в нарисах Шелюка все ж найбільше показ побуту комуни, показ майбутнього, що зароджується в сучасному. Безперечна удача молодого комунара, що взявся за перо, полягає в тім, що він правильно підійшов до завдання змалювати людський матеріял, змалювати стосунки (переважно виробничі) між окремими комунарами. Кілька спеціяльних невеличких розділів присвятив Шелюк активові комуни. Про Олександра Дідьківського, голову комуни, колишнього червоного партизана, він повідомляє коротко: „За успішну діяльність у галузі колгоспного будівництва, за правильну клясову ленінську лінію в цьому ділі, тов. Дідківського нагородили орденом Леніна" (21 стор.). Докладніше пише Шелюк про колишніх наймитів та наймичок. Ось, наприклад, Василь Дегтярьов розповідає про своє життя: Якось в Гришківку перейшов. Найнявся до Севрука Михайла. Два роки робив за спухлого душу. Наостанку господар набив і вигнав. Пішов до Андрія Севрука. — Послужиш рік у мене на іспиті, без нічого. А там побачимо, може і я вижену, — каже другий глитай" (21 стор.). В новоутвореній комуні Дегтярьов був один з найтемніших, але недовго: „Лікнеп почнуть, а я в хату тікаю. Дідківський слідом — беріть Дегтярьова на оберемок. Хлопці регочуть. за обидві руки ведуть. Приведуть до їдальні довгого, як сосну. Так і лікнеп закінчив, тепер дякую „(22 стор.). Далі Дегтярьов стає активістом, передовиком нового: „Коли обрали раду комуни, виставили його кандидатуру й провели. Другий рік уже членом ради, старший бриґадир — ударник, приклад подає іншим" (23 стор.). В чому цінність подібного показу? В тім, що він дає чітке уявлення про рушійні сили соціялістичної реконструкції сільського господарства, в тім, що він дає надовго уявлення про пролетарів села, тих, для кого праця обернулася на „справу чести, справу слави, справу відваги та геройства".

У своїй невеличкій передмові письменник Кость Гордієнко, що „відкрив" Шелюка, правильно підкреслює, що „соковита, барвиста розповідь молодого комунара про свою комуну захоплює". Шелюк чудово знає життя комуни, психологію комунарів і в яскравих епізодах розповів про себе та своїх товаришів. Його книжка (не позбавлена окремих хиб, що до них, насамперед, належать: схематизм окремих розділів, відсутність відомостей про допомогу пролетарського міста) є дуже цікавий і переконливий документ.

Г. Г.

Микола Бажан. „Поезії". Книгоспілка 1930 р., т. 3000, с. 63 — XXXI ц. 1 крб. 25 коп.

Ця, четверта, збірка поезій Бажана складається з старих речей, плюс дві нові речі („Гето в Гумані" і „Гофманова ніч"), що досі про їх міг знати

читач лише з журналів. Продукцією Бажана останнього року є розділ перший історичної поеми „Сліпці“. що його видрукував журнал „Життя й Революція“ за той рік у книжках VII та VIII-IX. Ця поема, як виступ поета вже в добі розгорнутих великих робіт, багато світла проливає на зрозуміння тої творчої путі, що нею йде Бажан. Справа в тім, що збірка „Будівлі“ (яка вийшла 1929 р.) зустріла в нашій критиці тепле привітання. Бажана визнано не тільки майстром віршу, а й справжнім поетом нашої доби. Великі статті видрукували: М. Доленго, Я. Савченко, В. Юринець. Стаття Я. Савченка на XXXI сторінку йде в рецензованій збірці.

Отже, які проблеми посідають увагу Бажана, як поета, за кваліфікацією критики, ось-ось пролетарського в добі соціялістичної реконструкції?

Поема „Сліпці“ фабулою — історична річ і нагадує поему „В катакомбах“ Лесі Українки. До сліпецької громади лірників та кобзарів, підчас їхнього „трапезування“, де з'їдались гори м'яса, жиру та ковбас і випивалось силу напоїв, приходить сліпець-юнак, що пройшов курс сліпецької науки три роки й три місяці, щоб справити одклинщини, які дають права водія. Громада згоджується його прийняти, але спершу ставить його перед іспит, на якому старий Перебендя перечисляє йому вимоги, що з їх найголовніше це покора перед людьми, але це викликає в сліпця — неофіта несміливий протест, та його знов умовляють, і він замовкає. Одначе, побачивши, замість покори, протест, громада обурюється, але „їдло та гори жінок“ приглушують це обурення. Побачивши розбещеність цієї сліпецької старшини щодо безправних мас, юнак зважується на активний протест: не тільки ганьбить їх і зрікається їхнього висвячення, а й загрожує повстанням і знищенням і цим виявляє своє усвідомлення того болота, що в його він хотів попасти.

Прочитавши поему, читач бачить, що сліпецька громада не є просто лірники та кобзарі, а що це громада українського старшинства, яке за право обжиратися та розпустувати віддавало „ясновельможним, шляхті, підшляхті, панам і підпанкам на поталу цілу Україну, навіки закувавши в колоду прокислу, прокляту Славуту, баюру глухих і сліпих хуторів“.

Протест юнака кінчається такою тирадою:

Кончаючи, славлю
Бунти і бої,
   пожарища й війну!..
Я в очі заглянув сліпцю - ненажері,
Сліпий, я побачив сліпецькі серця!
Кінчайся, кумедіє зганьблена ця!
Ведіть до дверей мене! Двері! Де двері?..

Основне настановлення поеми — заперечити старий, трухлявий, сліпецький світ, світ старшинської рабської України і на цьому тлі виявити образ протестанта, що шукає дверей до нового життя. Таке настановлення, беручи взагалі, як спрямоване вперед, а не назад в минуле, можна вважати за позитивне, але коли підійти до нього конкретно, як воно дано в Бажана, то побачимо, що воно говорить далеко не на користь йому, як радянському поетові. Справді, що викликає в нього бурю протесту проти старого світу України? — Це те, що там не було самостійности, що там за сало та ковбасу була продажність польському панству, що там була з боку розбещеного старшинства вимога „рабської покори“, і жадного натяку немає, що заперечення старого світу викликається тим, що цей світ був експлуататорський. Відкинувши віру в кобзи і ліри, він приймає віру гніву і серця, що спрямовані проти національної неволі, а не проти клясової; йому коле очі „салочоботяна проблема“ в минулому українського панства, що боротьбу з нею створили фашистівські письменники (Івченко в „Робітних силах“). Він так і характеризує голову громади Перебендю:

Сала накришено, м'яса нарубано,
Всипано в миску по вінце борщу!
Ковтаю, вминаю, жеру і трощу.
. . . . , .
слина бучавіє на губах
Із салом розтопленим вкупі.

Це й становить єдину причину заперечення в Бажана старої України. Ці ж причини „рабської покори“ старшинства викликають заперечення цього панства в „Брамі“. Правда, в цім творі дається ще один арґумент до заперечення, це те, що „серце наше більшеє за їхнє“, але за основний арґумент у „Брамі“, безумовно, треба вважати той,що гетьманат був не державець, а з „рабською покорою“, перебувввючи під владою справжніх державців. Ось як автор подає причини до заперечення цього світу:

І той акант — не лавр на голові державця,
І брами щедрої ніхто не розчиняв,
Щоб бранців пропустить
З подоланих держав,
Бо шлях побід крізь браму не прослався.

А раз така. мовляв, Брама, то геть її, але це заперечення цілком полярне тому запереченню, яке зробив пролетаріят. що перш за все вважав старий панівний світ України таким експлуататорським, як і всяку буржуазію. По суті в Бажана нема ніякого заперечення — в нього лише поновлення, модернізація старого світу. І коли в третій частині поеми „Будівлі“ — „Будинок“ дається картина будівництва нової України, де „буяє труд і закладаються не арки брам, а дула димарів, що творяться горбатими м'язами рук чоловіка“ (а не пролетаря), то треба сказати, що в Бажановій творчості останнього періоду, хоча й є наявність впливу ідей будівництва країни диктатури пролетаріяту, то вони потопають в морі ідей старого світу, цебто рушійними силами його творчости є активізовані необуржуазні елементи нашої країни.

Такі висновки напрошуються в результаті анализи двох Бажанових речей з історичною тематикою. Вони цілком протилежні тим висновкам, які робили критики, згадані на початку нашої рецензії. Ці висновки потверджуються анализою всієї творчости Бажана, що, почавши свою творчу путь як попутник („17-й патруль“), в міру активізації буржуазних елементів в нашій країні починає виявляти в своїй творчості дрібнобуржуазні тенденції („Різьблена тінь“) та буржуазні („Будівлі“) і доводить цю лінію в „Сліпцях“ аж до буржуазно-націоналістичної літератури.

Отже, коли в збірці „17-й патруль“ подається героїка клясової боротьби з культивуванням особи в протиставленні колективу, то в другій збірці „Різьблена тінь“ Бажан починає виявляти ідеалізацію і естетизацію далекої минувшини, що вона „квітне йому у часи вечірньої нестями визерунками днот“. Ця „цнотлива“ культура протиставляється „міській“ культурі „естради і панелі, мансарди і фокстроту“. як культурі розбещености і занепаду. Звичайно, у Бажана нема ані міста, ані села радянського, одначе протиставлення культури села (як культури здорової) культурі міста (як культурі розкладу) треба вважати як виклик пролетарському місту, бо це ж наші, а не якісь інші міста ввижаються йому як „лякливі тіні кішл і тайних бурдів, де дива лихтарів, сильвети незугарні іще непроданих повій“. Контрастом до цієї похмурої картини осіннього міста, автор з сумом згадує про осінній пейзаж села:

А десь гаї ще марять жовтим серпнем,
І золотом гілля іще бренять гаї.

Цей образ є для поета останнім прощанням з селом, і він продовжує:

Та ні, хай спогади прибиті і полеглі
Осінній вітер пилом рознесе,

Бо ось лиш тут, на цій холодній цеглі
Моє житія протоптано усе.

Прибивши ці спогади й притрусивши пилом, поет надалі залишається в місті, але не зразу він опановує його (звичайно, місто фокстротів) і тільки геть далі він оговтується в місті (як Степан Радченко В. Підмогильного) і вже не виявляє спроб вирватися з його. Таке місто залишається в Бажана і протягом третьої збірки „Будівлі", що позначилася, як ми вже сказали, виявленням буржуазних тенденцій. Цим характерний не лише твір „Будівлі", а й інші, зокрема „Розмова сердець" та „Нічний рейс", причім останній саме тим, що має надто прозору присвяту мужньому майстрові фреґата Ю. Я., цебто, Ю. Яновському, коли він писав свій націоналістичний роман „Майстер корабля". Не дивно, що й останній Бажанів твір „Сліпці" закінчується позиченим з „Чотирьох шабель" образом дверей, як входом до якогось нового майбутнього.

Так простелилась творча путь М. Бажана. Ця путь є спільна з путтю Ю. Яновського та В. Підмогильного. „Сліпці", „Чотири шаблі" і „Невеличка драма", що видруковані того року, становлять групу виявів буржуазно-націоналістичної літератури. Проти цього ядра наша марксистська критика повинна скерувати найгостріші леза своєї зброї. Небезпека в тому, що деякі з наших критиків надто по-примиренському прихильно поставилися до творчости Яновського та Бажана. Зокрема, стаття В. Юринця до російського видання книжки Бажана вийшла вже цього року, після того, коли були видруковані „Сліпці".

Маршрут такої путі є маршрут прірви.

Рец. бриґада „ГАРТУ"
І. Ткаченко, Л. Чернець, І. Юрченко.

ХРОНІКА

ВУСПП НА ВЕСНЯНІЙ ЗАСІВКАМПАНІЇ

З 28 березня до 6 квітня в Голопристанському районі перебувала літбриґада в складі членів ВУСПП: Т. Масенка, Ол. Досвітнього і Євгена Фоміна. Бриґада працювала в селі Нова Збурівка (має 11.000 населення), була в шости місцевих колгоспах, перевіряючи культработу та допомагаючи її краще поставити, вивчала життя й побут колгоспників. Особливу увагу було звернуто на хід контрактації бавовни, нової культури в цьому районі. Саме там перебувала виїзна редакція газети „Комуніст", письменники допомогли їй художнім матеріялом (нариси, гасла); виступів літературних не влаштували, а провадили бесіди з групами колгоспників (в колгоспах: „Червона Зірка", „Березень", „Червоний Жовтень"), в сільраді бригада взяла участь в засіданнях президії сільради, на зборах КНС. В наслідок виїзду письменники зібрали про клясову боротьбу навколо бавовника та про колгоспівський побут цікавий новий матеріял що буде використаний для нових художніх творів.

* *

Невелика літбриґада в складі двох членів російської секції ВУСПП т. т. Бездомного і Ландирева була два тижні в Олексіївському районі (на Харківщині, російській складом населення).

Райзасівтрійка направила бриґаду до комуни „Путь к коммунизму". Т[у] видали газету „Искра коммуны", присвячену весняному засіву, оформили газету віршами — льозунгами, проредаґували місцевий матеріял сількорів. Що[б] допомогти і надалі видавати газету, було влаштовано окрему розмову-ле[кцію]

цію на тему техніки стінчасопису. В цій комуні взяли участь в засіданнях ради, детально обслідувано стан, історію комуни, справу з громадським харчуванням, культроботою. 20-IV бригада переїхала до комуни „Радкооператорка“, звідти на Ліхачівську машино-тракторну станцію, де було влаштовано літературний вечір, читали свої твори і зробили доповідь про літ-ру. Там же бригада взяла участь в антирелігійній вечірці запитань і відповідів.

* * *

До Лебединського району (Харківщина) виїждав член ВУСПП т. К. Гордієнко (29-III—21-IV). В комуні „Червоний Стяг“ разом з сількорівською бригадою обслідував організацію праці, застосування відрядної системи, плян організації робіт на літо. Про комуну писав до районної газети „За колективизацію“; на хут. Куличка брав участь в зборах, виступаючи за перехід СОЗ'у в артіль, про це знову писав в газ. „За колективізацію“. В колгоспі „Червоний Жовтень“ (с. Бишкінь — має 900 дворів, 90% колективізовано) вивчав стан праці, досягнення і хиби, подавши про це статті до газ. „За колективізацію“. В наслідок виїзду районна газета вмістила 7 нарисів — дописів про комуни і колгоспи Лебединського району.

* * *

Літбригада в складі: Ів. Микитенка, Ів. Кириленка, М. Семенка, С. Голованівського, М Гаска, В. Сосюри, Л. Недолі та М. Булатовича виїздила 9-IV—15-IV на Сталінщину, де відвідала шахти: Буденівку, Чулкову 8, Чулкову 12 — 18, Рутченківку, Ветку. Бригада обстежила культурно-побутові умови шахтарських гуртожитків та влаштувала літературні виступи з доповідями про сучасний стан і завдання української пролетарської літератури. Ці виступи пройшли жваво, з великою кількістю слухачів-шахтарів. Особливо слід відзначити ставлення до завдань літератури з боку Буденівського шахтпаркому в особі його секретаря тов. Хібалова, що створив найкращі умови для роботи письменницької бригади.

РОБОТА ЛІТГУРТКА ХАРКІВ. АВІОЗАВОДУ

Гурток існує вже 9 місяців, засновано його за допомогою члена ВУСПП В. Кузьмича двома робітниками заводу в серпні 1930. Нині в гуртку 25 членів, він перетворений в літгрупу, почав з травня випускати літсторінку в газеті „Радянські крила“. Літгурток перевів три нічних літературних рейди, члени гуртка беруть участь в цехових стінгазетах, в газ. „Радянські крила“ та „Тревога“. Видано дві книжки членів гуртка: 1) Ф. Фульмо „Щоденник румунського солдата“ і 2) А. Лузяніна „Рідні брати“ — п'єса. Чотирьох ударників гурток рекомендував в члени спілки ВУСПП. За цей час гурток організував літвиступи на радіо станції. Нині розпочато готувати до друку альманаха „Авіоальманах“ на тему: виконання промфінпляну і виробниче життя Авіозаводу.

„ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ“

ВУСПП починає видавати масовий літературно-художній журнал „Літературний Призов“ розміром 8 др. аркуші, що буде виходити два рази на місяць. Редколегію журнала затверджено в такому складі: Р. Кушнарьов-Пример (відповідальний редактор). Ар. Любченко, Ів. Микитенко, Ів. Кириленко, Г. Шишов, І. Резников (Тракторобуд) і М Бірюков (відповідальний секретар). Журнал видаватиме вид-о „ЛІМ“, редакція міститься при ВУСПП (Харків, 10, Пушкінська, 46).

РОБІТНИЧА ЛІТСТУДІЯ ПРИ ЖУРНАЛІ „ГАРТ“

З 9 березня почала працювати постійна літературна робітнича українська студія при журналі „Гарт“. Першу лекцію читав Г. Овчаров (редактор журнала „Критика“) на тему „Сучасна українська революційна література“.

Далі були лекції з української мови, про діялектичну методу в художній літературі та інш.

Студійці працюють (вивчаючи мову та літературу) в будинку літератури ім. Блакитного вечорами раз на п'ятиденку. Після лекцій студійці-ударники зачитують і розбирають свої твори.

МИКОЛАЇВ

Місцева організація ВУСПП склала літбригаду для праці на транспорті, видала окрему літературну сторінку, організувала великий масовий літвечір для залізничників. На вечорі була доповідь про призов ударників-робітників в літературу, там же організували літературний гурток з робітників транспорту. Філія ВУСПП видала збірник „Переможці", присвячений 20 тисячній армії робітників заводів „Марті" і „61". В збірнику подано твори М. Обозного „Переможці" і „Отвоеванный цех", Р. Марана „Наскрізний вітер" та „Мільйони розмічувальника Лесолова", Дорошенко „Так выростают бойцы", Д Юнга „У гуртожитку велетнів", В. Гавілевського „Патос буднів", Ол. Ірклей „Тримати на румб", Гр. Черемухін „Ми творимо навтові скелі", Йосипа Лавута „Творці патосу".

ЗЛІТ „ЗАБОЙЦІВ" В МАРІЮПОЛІ

На районному зльоті членів осередків „Забою" було вислухано доповідь про постанови пленуму „Забою" в справі консолідації пролетарських літературних сил України та завдання „Забою" в третьому році п'ятирічки. Зліт ухвалив ці постанови пленуму, визнав за конче потрібне негайно зліквідувати той прориву забійській роботі, що трапився в Маріюполі, питання про бездіяльність маріюпільського керівництва „Забою" перенести на Вседонецьке бюро „Забою".Зліт ухвалив разом з комсомолом провести диспут про низку ідеологічно-шкідливих творів, виступивши про це в українській „Літературній Газеті". Прийнято пропозицію скликати Вседонецьку нараду читачів пролетарської літератури, порушити справу про шефство робітників Донбасу над Державними Видавництвами, що в окремих випадках ще по-бюрократичному ставляться до початківського пролетарського літературного руху.

Наприкінці зліт виніс побажання, щоб при „Літературній газеті" — органі ФОРПУ — було організовано змінну донбасівську сторінку, де б висвітлювалось література турне життя Донбасу.

КРИВИЙ РІГ

На зборах організації ВУСПП обрано новий секретаріят в складі М. Олійник, Л. Юхвід, П. Плахоття та два робітника-ударника. Літгрупа „Шахтар Мангану" видала чергову літсторінку, вмістивши твори А. Горовенка, Д. Продана, Г. Горовенка, віршові гасла Ф. Хайкіна і І. Макаренка. Літгурток рудні ім Леніна в своїй резолюції вітає консолідацію пролетарських літературних сил, зокрема самоліквідацію „Пролітфронту" і „Нової Генерації". Збори гуртка вирішили перетворити стінгазету літгуртка на багатотиражний літбюлетень „Ударник до пролетарської літ-ри". Літгурток рудні ім. Кагановича ухвалив викликати на соцзмагання всі літгуртки Криворіжжя в основному в таких питаннях:

1) найширше охопити робітників-ударників, початківців — літгуртками, 2) систематично видавати на виробництві літгазети стінні чи журнали, 3) творче зростання гуртківчан і привернення уваги до роботи гуртків широкої маси робітників-ударників. На арбітра гурток вніс пропозицію призначити Криворізьку організацію ВУСПП, ред. журнала „Культфронт" і ВУК профспілки.

Літгурток Жовтневої Рудні має нині 25 членів, поділився на кілька секцій: критичну, масову, літературно-студійну. Кожною секцією керує один з членів бюра літгуртка. Літературно-студійна секція, поряд з творчою роботою, вивчає передджовтневу і жовтневу літературу та техніку письменства. Масова — піклується про організацію бесід, доповідів і популяризує твори

сучасних укр. пролетарських письменників. Критично-рацензентська дбає про організацію критичних вечорів, обговорює твори членів літгуртка тощо.

Криворізька організація ВУСПП до дня Шевченка видала літсторінку в газ. „Червоний Гірник“, присвятивши основну увагу читача-робітника готуванню до Всеукраїнського зльоту ударників-робітників в літературі: цікава стаття „В тисках фашизму“ — про умови праці революційних письменників на Західній Україні. В літсторінці є вірші С. Грабаренка „Наші дні“, Юр. Чемериса „На перегоні“, хроніка роботи літгуртків, та нарис П. Павліка „Під естокадами“ (цікавий і живо поданий літрепортаж про працю на шахті).

КИЇВ ПАСЕ ЗАДНІХ

Київ — ВУСПП зробив підсумки призову робітників-ударників в літературу: всього призвано 23 робітника, з них 16 до укр. секції, 5 — до еврейської, 1 — до російської. Це число і сама організація визнає за недостатнє, тому вживається заходів розгорнути якнайактивнішу роботу по підприємствах, щоб закріпити цей призов та значно його поглибити, для цього організовано літконсультацію для робітників-початківців, намічено видати альманаха з творами ударників; літгурток далі готує до друку невеличкий альманах, що його в серії „бібліотечка ударника“ буде видано в Харкові. Хоча Київська організація ВУСПП нараховує в своїх рядах більше як два десятка членів старих вусппівців, проте справу з призовом ударників, а головне систематичною роботою з ними на підприємствах, поставлено в Києві дуже зле. Щоправда, організація хоче виправдатися тим, що, мовляв, по деяких заводах партійні і професійні організації не приділили цій справі належної уваги, робітники-ударники надто перевантажені, не мають змоги працювати коло літератури і т. д. — але це все ні в найменшій мірі не може вигородити організацію і дає право нам обвинувачувати її в бездіяльності. Адже і в Донбасі, і в Харкові, Дніпропетровському — та ж сама картина ставлення парт і профорганізацій і перевантаженість робітників і т. п , а наслідки значно кращі. Київ — ВУСПП мусить таки прокинутись, взятися до праці.

ГОТУЄТЬСЯ ВИСТАВКА ЛІТЕРАТУР НАРОДІВ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК

На Україну в квітні приїздив із Ленінграда тов. Горбачов. Він одвідав Харків, Київ, Одесу, всюди збираючи матеріяли про українську революційну і пролетарську літературу. В Києві 17-IV зробив доповідь на тему „Завдання марксистського літературознавства на новому етапі“.

В Києві і Харкові т. Горбачов налагодив міцні зв'язки з літературними організаціями (ВУСПП, Плуг, „Західня Україна“), Інститутом Т. Шевченка в Харкові і його Київською філією, встановив список укр. письменників (100) і укр. критиків (15), що про них і їхні твори буде виставлено в Ленінграді.

Інститут нової російської літератури організовано на базі колишнього Пушкінського Дому і Толстовського музею. Тепер він перетворюється на науководослідницький інститут. У складі інституту є історично-літературний сектор та допомічні заклади (літературний музей, бібліотека і великий архів).

20 травня в Літературному музеї ІНЛІ відкривают постійну залю сучасної російської літератури, а восени сподіваються відкрити виставку сучасних літератур братерських союзних республік.

ІНЛІ зацікавлений, щоб українські літературні організації і окремі письменники допомогли ІНЛІ в організації виставки української літератури, надіславши на адресу ІНЛІ (Ленінград В. О. Тучкова Набережная 2, Інститут нової російської літератури) свої фотографії, книги, зразки рукописів тощо.

КУБАНЬ

Призов ударників на Кубані проводили дві організації ВОКП (Спілки селянських письменників) і КАПП та СКАПП (Асоціації Північно-Кавказька і Краснодарська), призвано всього 500 робітників-ударників та ударників

колгоспників. Слабу працю виявила українська секція, бо з 600 призваних лише 40 товаришів — українці. В той же час Кубань має змогу ставити літературні питання, містити твори початківців-ударників в кількох друкованих органах: 1) літсторінці газ. „Червона Газета" (має тираж 44.000), 2) в журналі „Ленінським Шляхом" (вийшло вже 3 числа) і нарешті в альманасі „Поступ", № 1 якого вже вийшов. Проте, в цих органах і досі мало бачимо творів ударників, хіба що остання літсторінка „Червоної Газети" з 16-IV подала вірші 6 сількорів з різних станиць Кубані. Та поруч з цими віршами в статті „Посилити керівництво і виховання" автор Н. Южний наводить приклади про кілька розвалених літгуртків, або таких, де працю поведено невірно (Уманський, Павловський, Канівський літгуртки). Слід укр. секції КАПП і групі, що з'єдналася в Ростові коло „Червоної" газети та альманаха „Поступ", приділити якнайпильнішу увагу роботі серед призваних ударників робітників і колгоспників, дати куди більше місця в журналі та альманасі, систематично інструктувати літгуртки, об'їхати їх, забезпечити літературою, програмами (чому б не використати тої, що подана була від ВУСПП в № 6 „Літгазети" то в № 1 — 2 журнала „Гарт"?).

Видає ДВОУ—ЛіМ Відп. редактор Ів. Кириленко

ЗМІСТ

Редакція „Гарту" висловлює глибокий жаль з приводу смерти молодого пролетарського критика

ІВАНА МОМОТА

і висловлює своє співчуття родині і товаришам його